A TREIA EDIȚIE SPECIALĂ

CONVORBIRI LITERARE

Nr. 1, ianuarie, 1990

REVISTĂ FONDATĂ DE SOCIETATEA „JUNIMEA“ DIN IAȘI LA 1 MARTIE 1867

EDITATĂ DE UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA

„Disocierea“ și „condamnarea“

AL. DOBRESCU

Ziarele din ultima zi a anului trecut au publicat *Declarația grupului de inițiativă constituit din membri ai P.C.R.* Ce cuprinde ea ? Înainte de toate, informația că grupul în cauză salută victoria revoluției populare, „care a răsturnat dictatura odioasă a clanului Ceaușescu, regimul despotic care (sic !), aproape un sfert de veac, a încătușat energiile și potențialul creator al (sic !) poporului român, a înăbușit gîndirea liberă, a călcat în picioare libertatea și drepturile umane elementare, regim căruia i-au căzut victime zeci de mii de oameni nevinovați, inclusiv comuniști“. În continuare, grupul își exprimă „adeziunea deplină“ la Platforma Frontului Salvării Naționale și cheamă „pe toți membrii cinstiți ai partidului, buni patrioți“, să o sprijine. O chemare, să recunoaștem, tardivă. Lansată măcar cu două săptămîni mai devreme, imediat după masacrul comis de Securitate la Timișoara, ea ar fi avut, probabil, justificare și ecou. Așa însă, *post festum*, are doar semnificația gesturilor formale. Oamenii cinstiți, membri și nemembri de partid, n-au așteptat chemarea „grupului de inițiativă“, ci s-au aflat, de la bun început, în primele rînduri ale revoluției și mulți dintre ei, nedrept de mulți, au murit pentru ea. Nu e cumva comic, spre a întrebuința un eufemism, să chemi la o acțiune deja înfăptuită ? Tîrzie mi se pare și recunoașterea deschisă a faptului, demult limpede pentru oamenii de bună credință, că, „în sumbra perioadă a dictaturii, Partidul Comunist Român s-a compromis în fața poporului și a istoriei“. Mai bine de o săptămînă i-a trebuit „grupului de inițiativă“, a cărui componență e trecută sub tăcere, ca să admită evidența. Dar cea mai curioasă precizare abia urmează. Iat-o : „declarăm că ne disociem de tot ce a reprezentat această aberantă și odioasă dictatură și o condamnăm cu indignare“. Cu alte cuvinte, dezavuînd dictatura personală a lui Ceaușescu, „grupul de inițiativă“ e solidar cu politica partidului comunist de pînă la mijlocul deceniului al șaptelea. Ni se dă de înțeles că singur urmașul lui Gheorghiu-Dej la șefia partidului ar fi răspunzător pentru suferințele națiunii, că toate relele de la el ni se trag și că, de n-ar fi fost el, țara noastră ar concura astăzi paradisul. Așa să fie ? Oare nu tocmai partidul, a cărui structură fundamental nedemocratică încuraja incompetența, i-a înlesnit ascensiunea pînă în vîrful ierarhiei ? Însuși prim-ministrul de atunci mărturisea dăunăzi, într-un interviu televizat, că l-a propus în funcția de prim secretar fără a-l cunoaște prea bine, bizuindu-se pe presupusa lui dorință de a învăța ! Comentariile sînt de prisos. Să nu uităm, apoi, și altceva. Ajuns la putere cu sprijinul direct al Armatei Roșii, partidul comunist s-a menținut la cîrma țării exclusiv prin forță. Nelegitim din capul locului, căci număra în 1944 abia în jur de o mie de membri, el nu s-a sfiit totuși să pretindă că este reprezentantul intereselor „întregii colectivități românești“. Din primele ceasuri ale existenței sale, minciuna și cauze străine acestui popor au stat la baza politicii partidului, nepăsător, ostil chiar adevăratelor interese naționale și umane. Mai mult, represiunea și crima n-au fost doar metodele specifice guvernării lui Ceaușescu. Au fost clasicele mijloace „de convingere“ ale P. C. R. Trebuie, oare, să mai amintim cîți fruntași ai vieții politice și intelectuale interbelice au pierit, după război, în închisorile regimului comunist ori la „canal“, cîți au fost suprimați fără o judecată fie ea și sumară, cîți țărani au fost schingiuiți sau omorîți în perioada colectivizării „benevole“, încheiate în 1962 ? Se pare că trebuie. Dictatorul răsturnat la 22 decembrie nu și-a inventat metodele ; le-a preluat din arsenalul partidului și le-a dus la paroxism. O singură dată a spus Ceau-

(continuare în pag. 2)

Dan Mititelu : „Primăvara“

Liber cugetătorii

Grigore ILISEI

Dictatura a încercat să întemnițeze gîndirea și să creeze un imens cor al robilor, care să intoneze ca pe o genială și unică melodie gîngăveala minților rudimentare, bîntuite însă de morbul răului. El și mai ales ea nu suportau nici să audă măcar să se gîndească altfel decît gîndeau ei. De aici senzația unei mări moarte, a unei lumi amorfe, a unei zone pîrjolite de un cataclism, ca în „Călăuza“ lui Tarkovski. În această țară nu aveau dreptul să existe decît doi „gînditori“, chinuiți de genialitatea lor himerică, slugile destul de numeroase, care țineau isonul, cîntau în strună și o aparență masă a tăcerii. Liber cugetătorii nu dispăruseră, dar vocea lor era acoperită de vuietul prostiei agresive, încît rar izbutea să aibă putere de tunet și să se audă peste necuprinsul întunericului și al nemerniciei. Dar orice posibilitate, cît de mică, ca aceste voci ale rațiunii să iasă la lumină era strivită. Nu pot să-mi explic oprirea de către defunctul Consiliu al Culturii a unei cărți încredințate Editurii „Junimea“, aflată sub tipar, decît prin idiosincrazia dictaturii față de personalitate și liberă cugetare. Interlocutorii mei, personalități marcante ale culturii românești, nu atacau direct regimul de dictatură, dar pledau pentru valorile morale și spirituale, în a căror păstrare vedeau o șansă a supraviețuirii ființei noastre naționale.

În șoaptă, sau cu glas tare, oamenii de bine ai acestei țări, din care unii au reușit să estompeze măcar cîte ceva din efectele dezastruoase ale arbitrariului dictaturii, s-au pronunțat și au acționat în apărarea valorilor etosului românesc. Regimul de teroare n-a izbutit, din fericire, să distrugă libera cugetare și să se smintească pe de-a-ntregul. Forma noastră de rezistență nu s-a alcătuit doar din hazul de necaz, din marea de glume, unele geniale, apărute ca ciupercile după ploaie, ci în partea cea mai consistentă din gîndirea liberă, din spiritul critic, care n-au murit nici o clipă. Oamenii au văzut răul, dar au și știut unde-i sînt rădăcinile, cum pot fi smulse, cum se poate scăpa și cum se poate nu doar cicatriza, ci și vindeca locul suferinței.

Izgonirea în iad a competenței, a personalităților, a transformat viața noastră într-un infern. Există acum, în acest început de viață liberă, o mare primejdie, aceea de a uita iar de nevoia vitală de competență, care să irige arterele și venele vieții noastre. E timpul entuziasmului, dar în egală măsură și cel al profesionalismului. Să nu ostenim nici o clipă căutîndu-i și găsindu-i pe acei entuziaști lucizi, pe acei oameni care pot oferi, fiecare în domeniul său, soluțiile viabile ale reconstrucției. Altfel vom face loc oportunismului, care e în floare în primele clipe ale revoluției, și vom înlocui prostia agresivă cu diletantismul, în cel mai fericit caz, sau cu rechinismul, în varianta mai sumbră. E drept că multe dintre personalități stau încă în expectativă. Sînt temători, ca toți oamenii pățiți o dată sau de mai multe ori în viață. Poate așteaptă să se limpezească apele. Ori doresc un semn, o chemare. Să facem acest lucru. Merită. Fără instaurarea competenței în toate domeniile nu vom izbuti să realizăm schimbările de fond pe care le dorim.

Țara are multe minți luminate și nepătate. Le rugăm să lucreze pentru binele nostru. Să nu șovăie nici o clipă, cum n-au șovăit cei care au înfruntat moartea, pe care au preferat-o vieții în sclavie. Să nu ne drămuim puterile. România are azi nevoie mai mult ca oricînd de personalități în stare să catalizeze energiile și să însănătoșească societatea. Vă așteptăm iubiți și înțelepți oameni buni.

centenar creangă

în paginile 6–11 semnează : Daniel DIMITRIU, Liviu LEONTE, Adrian OPRINA, Constantin PRICOP, Doru SCĂRLĂTESCU, Gh. SIBECHI, Constantin TRANDAFIR.

Relativ la apelativul „Tovarășe“

Petru CARAMAN

Acum cîteva zile asistam la o ședință. Pînă de curînd, făceam alergie la acest cuvînt, cît și la realitatea pe care o exprima, așa că, din motive profilactice, evitam sistematic să particip. De data asta însă, se enunța prima ședință de după 22.XII, la care eram convocat. După ce ne-am adunat, cel care prezida ni s-a adresat : „Tovarăși !“. Din sală, s-au auzit murmure de protest, unii zîmbeau. Atunci, vorbitorul, jenat, a început să se scuze. Am încercat să-l consolez spunîndu-i că-i vorba de un automatism verbal. În acel moment, cineva (persoană bine, nu spun cine) a intervenit pe un ton care nu admitea replică : *„Tovarășe* este un cuvînt românesc ca oricare altul, eu am spus întotdeauna tovarășe și așa voi spune și de-acum înainte !“. Desigur că acum, fiecare are libertatea să se adreseze cum vrea, spre deosebire de trecut (încercați numai să vă imaginați că un cadru didactic universitar s-ar fi adresat conducerii într-o cerere prin cuvintele „Domnule Rector“). Doresc numai să-mi exprim punctul de vedere relativ la afirmația că ar fi vorba de „un cuvînt românesc ca oricare altul“.

Așadar, cuvîntul *tovarășe* cu noua sa semnificație de apelativ obligatoriu (prin decret) între toți cetățenii R.P.R. (și mai tîrziu R.S.R.) nu reprezintă o simplă modă (cum ar fi blue-jeanșii), ci ne-a fost impus de tancurile sovietice. El este aproape identic cu originalul rusesc și reprezintă un *simbol al umilinței poporului român* de-a lungul acestei întregi perioade (1944—1989). Din aceeași categorie fac parte și *Moș Gerilă*, care nu-i altceva decît traducerea lui *dedușca moroz*, steagul roșu, stema de pe tricolor, cît și statuia lui Lenin din Piața Scînteii. O perseverare în menținerea acestor simboluri ne-ar face să ne gîndim la proverbul latin : „Errare humanum est, perseverare diabolicum“.

Eseu despre propaganda ceaușistă (I)

George PRUTEANU

EX NIHILO, NIHIL. Propaganda ceaușistă era, în fond, o absurditate, ca și regimul ce o secreta. Dar cu asta spunem prea puțin, pentru că, tot ca și regimul, propaganda — așa tembelă și aberantă cum era — avea o organizare, o structurare „beton", aproape fără fisură. Mașinărie care funcționa perfect, fără nici un folos (real). Un agregat de produs nimic din nimic — dar cu un mare consum de energie. Nuanțînd niței, aș zice că se băga moloz și se scotea praf — care era continuu aruncat în ochii oamenilor.

ZGOMOT DE FOND. Propaganda ceaușistă nu avea (ca orice propagandă serioasă) scopul de a *convinge* pe cineva. Complet *lipsită de spirit*, o durea în cot de *pătrunderea în spirit*. (Iertare de expresia joasă, dar ăsta-i adevărul). Era ca un imens zgomot de fond, producător al unei sufocante *presiuni a decervelizării*, menit să te țină în vuiet, deci stress, ca să nu uiți nici o clipă că p u t e r e a există și te domină pretutindeni. Aș adăuga că această monotonă „zbîrnîială" se adresa, în subsidiar, și urechilor tiranului, care nu putea suporta *liniștea normalității*. (Firescul se hăituia, ca subversiv. Firescul era, deja, o disidență). Există un joc, cu o mingiuță susținută în aer de cel care suflă într-un tub. Tăcerea surlelor, trîmbițelor și a trăncănelii apoteozante, pe de o parte ar fi lăsat să se audă murmurul inaderenței și, pe de alta, l-ar fi lipsit pe paranoic de hașișul „gloriei", al „solidității", al „grandorii". Un monument de chirpici, clădit pe o pernă umflată de aerul fetid al vorbelor goale.

VORBIREA ÎMPĂIATĂ. Limbajul este imperfect. El încearcă și reușește să surprindă realul cu aproximația cu care, să ne imaginăm, am putea acoperi o minge de fotbal cu piese de domino. Propaganda ceaușistă n-avea nimic comun cu această pulsiune asimptotică spre exactitate și adevăr. Ea nu lua în seamă conturul mingii, ci o îmbrăca în cîteva plăci prefabricate care luau forma ce se ordona : cub, paralelipiped, piramidă sau chiar — ca să duc metafora pînă la limită — sau chiar „forma" unui plan, a unei suprafețe plate, dacă această minge „nu trebuia" să existe. Divorțul între realitate și limbajul propagandei ceaușiste era dublu. Mai întîi, pentru că acest limbaj era profund *artificial*, nenatural, era un *esperanto al nomenclaturii*, un volapük al ideologografilor mercenarizați, străin de felul de a vorbi al românilor normali. Era, ce-i drept, o „limbă" derivată din română, extrasă din ea, dar — printr-o comparație cam idilică — așa cum dintr-o poiană înflorită am culege doar scaieți și buruieni. Și-i puțin spus. Pentru că esențialul acestui jargon ideofob, al acestui grai de cabinet mecanizat, „sistematizat", era categorica incapacitate de expresie. Cuvintele — altădată vii — erau acum ființe împăiate, în posturi grotești, care nu mai puteau nici mușca, nici mîngîia — și cu atît mai puțin procrea. Nu apă curgătoare, vivifiantă și sățioasă, ci rafale de cuburi de gheață industrializată, rigide, contondente și eminamente egale între ele, indistincte pînă la confuzia absolută. (Orice discurs era o reîncarnare a celorlalte). Scula atotstăpînitoare și emblematică era cea provenită din profesia de bază a Marelui Cîrpaci : CALAPODUL.

Al doilea temei al divorțului de care vorbeam era *caracterul fictional* al frazeologiei ceaușiste. În măsura în care era descifrabilă, ea crea o suprarealitate, o „lume" paralelă și schematică, a voioșiei avîntate, a belșugului copleșitor, a libertății nețărmurite, a devotamentului și abnegației, a unității monolitice — pe scurt : un Erewhon al perfecțiunii. . . superlative, de basm fad. Eram — vă amintiți ? — pe „culmi de civilizație și progres" și, cu fiece cuvîntare, ne-ndreptam spre altele, noi. Și asta ni se spunea și cînta nouă, celor din fundul prăpastiei.

TERORISM IDEOLOGIC. Propaganda ceaușistă era un cnut, al cărui pleznet non-stop căta să nu-ți lase nici un moment de gîndire destinsă, tihnită, firească (nu zic liberă). Era, aș spune, un TERORISM IDEOLOGIC la scară națională. Se „trăgea" în noi din toate părțile, zi și noapte. Poezii, coruri, opere, imnuri, monografii, culegeri, broșuri, afișe, ședințe, discursuri, cuvîntări, expuneri, dezbateri, prelucrări, panouri, articole, pancarte, lozinci, scandări, filme, dansuri, brigăzi, reportaje, romane, picturi, fotografii — toate acestea, de dimineața pînă seara, îți ținteau creierul. De la „șoimi" la pensionari („hîrciogii"), se urmărea otrăvirea cu cianura banalității sterile, cu arsenicul minciunii standardizate. Mass-media românești erau, în totalitate, un comando de nimicire a creierelor prin inaniție sau prin gazare cu acest „Ciclon B" al cortexului : îndobitocirea, imbecilizarea în masă.

OMUL CA PARTICICĂ DE LOZINCĂ Dictatura îți cerea nu numai să-i vezi și să-i auzi textele, ci să le și scrii : dacă nu cu mîna, cu trupul întreg. Și nu trupul drept și demn, ci ghemuit, cocîrjat, îngenuncheat. Se pretindea nu doar să receptezi textul, ci să *fii* textul. Să te identifici vital cu inepția. Iată sensul sloganelor pe care, pe stadioane sau în piețe, trebuiau să le scrie cu corpurile lor încovoiate, înghesuite gregar, tinerii „epocii de aur".

Eminescu și cultura română

Poetul nostru național a definit profetic misiunea poporului român în spațiul geografic al Daciei străbune. „Trebuie să fim un stat de cultură la gurile Dunării, aceasta e misiunea poporului român și oricine ar voi să ne risipească puterile spre alt scop pune în joc viitorul urmașilor și calcă în picioare roadele muncii străbunilor noștri" („Timpul", 22. VII. 1880). Dictatura care ne risipea „puterile spre alt scop" a fost răsturnată și aspirațiile noastre descătușate își scutură aripile într-un văzduh purificat.

Să nu uităm în aceste zile de jertfe și libertate că spiritul greco-latin este un nisus formativus *al civilizației românești chemat să deschidă ferestrele culturii noastre către lume, să ne lumineze identitatea noastră națională, să fortifice conștiința noastră patriotică și să desăvîrșească destinul nostru istoric. Avînd în vedere că limbile clasice fac parte din patrimoniul nostru etnic și spiritual și că au funcții formative, culturale și politice de neînlocuit, o tradiție strălucită în țara noastră și un prestigiu european ; e un act legitim, ca după patru decenii de suprimare sau marginalizare a lor, să fie înălțate cît mai curînd din condiția lor de cenușăreasă a unei școli robotizate la rangul de temelie a învățămîntului umanist românesc modern.*

Acum, în zorii acestei renașteri sacre, e necesar, mai mult ca oricînd, ca forțele conciliate ale românilor din țară și de peste hotare să conlucreze inspirat pentru a da viață visului poetului nostru național și să propulseze, la acest sfîrșit de veac, cultura și învățămîntul românesc în mișcarea de rotație a culturii europene.

Traian DIACONESCU

Lacus

(Lacul)

Lacum nemorum serenum
Onerant nimphaeae flavae.
Albis orbibus refulgens
Ille tremens cymbam movet.

Gradior per longam ripam,
Quasi audiam et expectem
Ut exeat illa scirpis
Et in meum pectus cadat.

Ut in lintrem saliamus,
Voce aquae murmurante,
Delabatur manu clavus,
Remi manu delabantur.

Vagemur lepore capti
Radiis sub blandae lunae,
Flet in scirpis ventus lenis,
Fluctuosa unda sonet.

At non venit... Solus ego
Irrite suspiro dolens
Illum ad serenum lacum
Tectum floribus nimphaeae.

Ad stellam

(La steaua)

Ad usque stellam orientem
Tam longa via patet
Ut anni mille debuerint
Ad nos adire luci.

Extincta est iampridem forsan
Caeruleo in spatio.
At vix nunc lumen eius stellae
In nostro visu fulsit.

Imago stellae iam occasae
In caelo lente surgit.
Non visa olim tamen erat,
Videtur nunc at non est.

Et item postquam amor noster.
Evanuit in nocte.
Extincti lux amoris tamen
Insequitur nos diu.

Epoca decorurilor vii

Gabriela GAVRIL

În propria noastră țară, sceleraţii nu ne considerau decît niște decoruri vii, ornamente ale scenei pe care avea loc, imperturbabil, bolnavul monolog. Mulțimea trebuia îndobitocită prin foame, prin frig, prin frică, trebuia uniformizată, redusă la instinctele primare. Mulțimea nu reprezenta decît o masă amorfă care putea fi oricînd dizlocată, regrupată, după scenarii de neînțeles. Vă mai amintiți vocile poruncitoare, amplificate de megafoane : „Universitatea în spate, în spaaatee !" ? Vă mai amintiți fețele dure și disprețuitoare ale păzitorilor „ordinii" ? Vă mai amintiți copiii cu fețele învinețite de frig care, în zile friguroase de toamnă stăteau ore întregi doar în șorturi și maieuri pentru cîteva zeci de secunde cît dura trecerea „celor mai iubiți fii", escortați, pentru a fi păziți de dragostea *poporului*, de vreo zece mașini negre ? Vă mai amintiți după-amiezile cînd se topea asfaltul de căldură, iar tinerii subnutriți amețeau mărșăluind pe stadioane ? Că sceleraților le plăcea la nebunie tot acest „fast" de un prost gust „de cea mai bună calitate", nu mă miră. Îmi trezește însă uimirea nepăsarea „factorilor de decizie", jucători de puzzle cu zeci de mii de oameni. În ultimul timp începuse o adevărată întrecere între lăudătorii de profesie, ceea ce ducea la umplerea orașului cu monstruozități care jigneau bunul simț. Recunosc că, o dată în plus, mi-am dat seama că resursele „omului nou" sînt enorme : capacitatea sa de a se prostitua, variantele formelor de prostituție alese îmi depășeau cu mult așteptările. Monologul „marelui strateg" era reluat cu o frenezie greu de ascuns de toate celelalte javre care, bolnave și ele de paranoia, își alinau suferințele cum puteau, visînd să fie cît mai aproape de focarul nebuniei. Demența s-a extins, profesorii uitînd ce sînt și devenind vînători de elevi și studenți pentru „manifestări", vechili neîndurători asigurînd exploatarea nejustificată și inumană a muncii minorilor. Unii dintre așa zișii intelectuali au încetat să mai gîndească, fiind seduși de farmecul ședințelor în care puteau să acuze, să sancționeze, să monologheze și ei după puterile lor. Bineînțeles, pentru a nu rămîne mai prejos, scribii au tăvălit limba română prin creierele lor apoase, producînd la comandă ode, biografii, istorii, respectînd cu sfințenie modelul agramaților. Expozițiile s-au umplut de sculpturi și picturi mai mult decît penibile, redînd cu fidelitate rînjetul „primului în toate" și demnitatea țeapănă a „savantei". Și cum dispăruseră și perdelele, de pe stradă, din tramvaie, am putut vedea toți acești avortoni artistici, produși de mințile slugarnice.

Monologul „eroului între eroi" era reluat la toate nivelele, în toate formele posibile, impus de paranoicii mai mici care, în sferele lor de influență, monologau la fel de „convingător". Întrebările nu-și aveau nicăieri locul, deveneau un păcat de neiertat. „Cum îndrăznești să nu ai încredere ? Cum poți să te îndoiești de cele spuse ?". Întrebătorii s-au retras în cochiliile lor, obosiți, chinuiți, așteptînd cu înfrigurare momentul adevăratului dialog. Ani întregi au găsit în jurul lor doar ostilitate, doar falsuri, o neînțelegere împinsă pînă la fanatism. Pentru că nu au vrut să-și piardă privirea umană, să accepte măștile drept chipuri, pentru că s-au opus transformării lor în decoruri vii, au fost izolați, îndepărtați și chiar distruși. Mecanismul diabolic urnit de „meșterul cîrmaci" nu s-ar fi consolidat dacă nu ar fi găsit peste tot indivizi în stare să-l servească. M-am întrebat și încă mă mai întreb cum un popor atît de mic a putut produce atît de multe lichele ? Ce s-a întîmplat ?

Trebuie să înțelegem, măcar acum, că firele minciunii țesute de multe, multe lichele au alcătuit adăposturi călduțe, moi, care au stimulat și au protejat creșterea larvelor demente. Neîncurajată de toți cei dornici să parvină, nebunia cizmarului ratat n-ar fi ajuns, poate, la forme atît de cumplite. Și dacă vom înțelege aceasta, trebuie să învățăm să (ne) punem întrebări, să oprim monologurile, rotițele infernalului mecanism de distrugere a poporului român. Nu este nici o clipă vorba de o „răzbunare", ci de o necesară curățire, de o firească revenire la demnitatea umană. Toți acești indivizi corupți sînt mediul propice apariției unor noi monștri cu fețe omenești. De aceea trebuie reduși — măcar pentru un timp — la tăcere. Microbul „ciumei" zace în continuare în mulți dintre cei care își schimbă veșmintele, încearcă să mai caute scuze.

După ploaie apar ciupercile

[ele pot fi și otrăvitoare]

Silviu LUPESCU

Chiar dacă o facem cu silă, vă reamintim totuși de „instrucțiunile privind regimul tipăriturilor", emanație a defunctului Consiliu al Culturii și Educației Socialiste, semnate la 4 octombrie 1986 de groparul șef al instituției, tovarășa Suzana Gâdea. Ele aveau menirea — ipocrizia limbajului mă obligă la unele sublinieri care îmi aparțin — „să *asigure* un conținut *corespunzător* tuturor genurilor de tipărituri, pentru a crește *răspunderea*, ordinea și disciplina, pentru a da o metodologie *unitară* la aprobarea tipăriturilor, executarea și livrarea acestora".

Cu ziarele, revistele, cărțile, faptele vă sînt oricum cunoscute. Existau, adică, factorii „de răspundere". Iată însă ce s-ar mai fi putut multiplica „liber" conform instrucțiunilor : tipărituri care însoțesc produsele industriale și agroalimentare, sau medicamentele, instrucțiunile de folosire și întreținere, etichete, ambalaje de orice tip, agende, calendare, afișe, invitații și programe pentru simpozioane și sesiuni de comunicări științifice sau expoziții, programe de sală și caiete-program pentru spectacole cultural-artistice, cărți poștale, ilustrate, felicitări, pliante pentru muzee, extrase din legi, circulare, globuri (?), jocuri, hîrtie milimetrică sau pentru note muzicale, abțibilduri, șibebilduri, covorașe de hîrtie, etichete metalice și filme pentru industria electrotehnică, invitații de nuntă (fără menționarea cununiei religioase), ferpare, pliante și ilustrate pentru Departamentul cultelor, tipărituri pentru cluburi și asociații sportive, foi volante, etc. etc. . . .

Interdicțiile erau minime. Exemplificăm : „Se va *urmări* ca fiecare lucrare tipărită să aibă o destinație precisă spre a se putea evita (! ?) tipărirea unor imprimate care ar putea fi folosite în *alt loc* sau în *alt scop* decît acela pentru care au fost comandate și aprobate". Sau : „Corecturile în șpalt și în pagină se vor da în număr limitat strict și se va ține o evidență strictă a numărului și destinatarilor (sic !) acestui gen de imprimate".

Totul era absolut (și) liber ! Nu trebuia decît o simplă viză, o aprobare, de la Comitetul județean de cultură și educație socialistă, de la secția de propagandă a comitetului județean al partidului sau de la alt for tutelar. Persoane mai-mult-decît-binevoitoare v-ar fi dat-o imediat. O viză, totuși, nu înseamnă cenzură. . .

N-aș mai răscoli nici măcar prin cenușa unor asemenea „produse" pestilențiale, dornice să prefacă neamul întreg într-un singur *Eu*, un *ego semper laudator*, să taie din fașă orice voce neînregimentată. N-aș mai reveni deci dacă nu aș începe să mă tem că nu ne ajunge doar să le uităm. Reziduurile lor se mai simt plutind ici-colo în jurul nostru. Chiar și astăzi cînd presa a devenit (vrea să devină !) liberă. Aflăm cu stupoare de cazuri în care vechiul principiu al „autocenzurii" tinde să fie înlocuit cu așa-numitul principiu „al selecției". Care selecție o întreprind, desigur, ei, aceiași rigizi redactori, inhibații, purtătorii vechilor mentalități, cei care ani în șir au paralizat orice inițiativă. Adepții unor vechi metode pe care doar și le-au atenuat sau ni le înfățișează în haine noi, adaptate momentului. De această dată, ei vorbesc în numele „democrației și demnității cîștigate prin jertfe". Nu m-aș mira, zău, de loc, să aflu că, în sinea lor, ei așteaptă să se mai limpezească apele. Să apară, adică, noile „instrucțiuni". Pe baza cărora „să selecteze".

Și rezultatele, au început deja să se vadă !

„Disocierea" și „condamnarea"

(urmare din pag. 1)

șescu adevărul : atunci cînd s-a recunoscut soldat fidel al partidului. O minimă onestitate ar fi trebuit să-i determine pe membrii „grupului de inițiativă" să se despartă, dacă tot țineau să o facă, de întreaga politică a P.C.R., consecvent antipopulară, antinațională și antiumană. S-au mulțumit doar a se dezice de faptele unuia dintre vlăstarele comunismului, act ce seamănă prea mult cu periodicele deziceri și condamnări practicate de partid ori de cîte ori își schimba conducerea superioară. Procesul public al ceaușismului nu poate fi însă despărțit de procesul, și el public, al comunismului. Cînd se naște un monstru, vina nu e, propriu vorbind, a lui, ci a pîntecului în care a fost zămislit.

Fotografii de Dan MITITELU

Jurnal din anii ciumei
Încercări de sociologie spontană (extrase)

Liviu ANTONESEI

Notă : Sînt tipărite aici cîteva pasaje dintr-un caiet pe care l-am scris în ultimii ani încercînd să-mi explic cîte ceva din ce se întîmplă în jurul meu. Nu este însă vorba de teoretizări, ci de observații curente cărora încercam să le descopăr provizoriu un sens. Pe rînd, acest caiet s-a numit *Sfîrșit de veac în București, Dacă ei m-ar omorî* (ambele împrumutate), pentru a mă opri în final la titlul de aici (și acesta împrumutat !). După cum se vede, jurnalul acesta nu este strict cronologic ci, mai degrabă, tematic. Reperele cronologice — atunci cînd e necesar — pot fi însă lesne stabilite prin apel la evenimentele luate în considerație. Subtitlul încearcă să contureze natura însemnărilor de față, precum și intenția lor, mai exact posibila lor dezvoltare ulterioară.

În căutarea adversarului de clasă

Ce ciudat ! „Organele“ noastre, ca vîrf (sau „mînă lungă“) a sistemului politic, nu mai au adversar de clasă. În fond, ceea ce ei numesc opozanți sînt născuți în marea lor parte în acest regim, au crescut în el, și nu pot fi taxați ca formînd o opoziție politică întrucît nu există nici o forța politică recunoscută în afara partidului. Atunci, ce sînt ei ? Dizidenți ? Dar cei mai mulți n-au fost membri de partid ca să dezideze de la el. În această categorie ar putea intra cel mult Deșliu (care și-a dat demisia din partid încă din 1981, parcă), Aurel Dragoș Munteanu, „cei șase“ și Dinescu. Cei care au fost interziși pentru un protest pur profesional ce sînt oare ? Iarăși e greu de răspuns. Să le spunem la toți nonconformiști ? Dar, cel puțin în principiu, nonconformismul nu poate fi un motiv de represiune politică și polițienească. Asta mi se pare a fi una din cele mai interesante probleme în analiza societății românești de astăzi — hipertrofierea aparatului represiv și definirea acestuia în raport cu forțele „ce se opun“ aberației sistemului: de la munctori care fac grevă sau demonstrează (1977, în Valea Jiului 1987, la Brașov — desigur, și altele mai puțin spectaculoase), studenții care ies în stradă (Iași, Brașov) și pînă la protestele individuale sau de grup („cei șase“ și „cei șapte“). Ceea ce pare evident, aceste elemente perturbatoare funcționează ca factori de presiune asupra sistemului care, pe de o parte, îl obligă la unele concesii, iar pe de alta, întăresc rolul „organelor“ în interiorul acestuia, hipertrofiind și mai mult aparatul represiv. Un mecanism, cum ar zice marxiștii, dialectic ! Dacă „organele“ nu mai au un adversar de clasă, nu le mai rămîne altceva de făcut decît să-l creeze (ceea ce e dificil, dată fiind perioada lungă ce a trecut de la schimbarea de regim) sau să-l inventeze. Poate că în acest sens vorbea Zinoviev cînd spunea că dizidența sovietică este un produs al KGB-ului. Fără adversar de clasă (ca și fără permanentul pericol „imperialisto-capitalisto-socialist-reformist“), „organele“ n-ar avea nici o justificare. Or, ele reprezintă un aparat prea important prin dimensiuni, un aparat care a început să funcționeze după o logică autonomă, astfel încît nu ar putea fi repuse sub control decît printr-o completă răsturnare a sistemului actual. Cînd ? Cum ? Numai Dumnezeu poate să o știe !

Noua clasă

Nu fac nici o aluzie la cartea lui Djilas, pe care, de altfel, nici nu am reușit să mi-o procur, ci la un grup de activiști U.T.C. pe care i-am văzut „în exercițiul funcțiunii“ cu prilejul Festivalului Baconsky de la Satu Mare, ei fiind principalii organizatori. Nu am văzut, pe viu, niciodată un grad mai ridicat de dedublare — aproape un fel de schizofrenie comportamentală. Pe de o parte, cuvintele moarte ale limbii de lemn, lozinci, fermitate partinică : pe de alta, tricouri cu inscripții englezești *(I'm a sexy girl* scria pe unul din ele, nu-mi dau seama cît de corect), chiolhanuri cu cîntece deocheate și glume porcoase. În plus, un soi de parvenitism de ciocoi de tip nou, evident în chiar structura organizatorică aplicată — juriul, împreună cu organizatorii, se ghiftuiau la restaurante de lux, cu acvariu și cameră-seră, iar concurenții luau masa la o modestă cantină, în ciuda faptului că existența juriului și a organizatorilor ar fi fost inutilă în absența concurenților ! Nu vorbesc din resentiment — eram membru al juriului și aș fi putut mînca excelent. Din spirit de solidaritate, am renunțat să mai iau masa cu juriul (trebuie să recunosc că nu din primul moment, ci numai după ce am aflat despre discriminare) și am refuzat să merg într-o excursie (ce s-a dovedit a fi, cum am aflat ulterior, un nou prilej de chiolhan) organizată „numai pentru juriu“. E ceva ciudat, comic și trist în toată povestea asta — deși concurenții, prin vîrstă, erau mai apropiați unei organizații de tineret, tinerii activiști preferau compania membrilor juriului, mulți destul de vîrstnici. E vorba, probabil, de o stranie pornire de a obține un fel de legitimitate culturală, cea pur politică nemaifiindu-le suficientă. Bravii activiști (de fapt, activiste în marea lor majoritate) de la U.T.C. vor deveni bravi activiști/pasiviști P.C.R., cu același probabil dispreț pentru cei pe care pretind să-i conducă.

Metastaza cenzurii

Pe măsură ce unii scriitori iau atitudine publică, iar situația — în general — pare a deveni tot mai dificil controlabilă, cenzura capătă forme dintre cele mai stranii. Trec peste faptul că recentul volum de poezii pe care l-am publicat a fost redus la jumătate întrucît am refuzat să umblu în texte, preferînd să le elimin în întregime. În fond, din slăbiciune omenească sau din orgoliu de autor, am acceptat asta și port, deci, o bună parte din vină. Mai interesant e faptul că nu mai sînt cenzurate doar textele, ci au început să fie cenzurate și numele, autorii cu totul — mă refer la Dinescu, Blandiana, „cei șase“, Al. Călinescu ș.a.

Dar există și forme mai interesante de cenzură — un prieten care face cronică literară la un săptămînal mi-a spus că respectiva publicație trebuie să trimită Consiliului Culturii lista cărților despre care se va scrie cu trei săptămîni înainte de apariția numărului. Autorul cronicii sau revista nu au dreptul să se răzgîndească, dar Consiliul poate trimite oricînd un veto referitor la un autor sau altul. Oricînd — chiar cînd revista e pe cale să intre la tipar. Mai amuzantă — dacă se poate spune așa — e situația celorlalte articole — în cazul lor, trebuie trimise, tot cu trei săptămîni înainte, liste cuprinzînd ideile principale ! ? ! Rămîne de așteptat momentul în care se vor cere liste cu toate ideile ce i-ar putea trece unui autor prin cap pentru a putea fi luate „juste“ măsuri preventive — lavaj cerebral, interzicerea de a gîndi sau scrie, lobotomie, eventual exterminare...

Despre spovedanie, despre predică

Membrii de partid participă periodic la o acțiune foarte curioasă pentru o organizație ce se pretinde atee și înnoitoare. Pe rînd, unul cîte unul, ei trebuie să se spovedească în fața B.O.B.-ului, trebuie să spună acolo ce-au făcut, ce n-au făcut, ce-au de gînd să facă ori să nu facă ș.a.m.d. E ritualul tipic al spovedaniei creștine, iar atitudinea lor e la fel de tipică. Cum și o parte a preoților toarnă, majoritatea credincioșilor nu spun chiar totul la spovedanie. Așa se întîmplă și aici, după cîte mi-am putut da seama stînd de vorbă cu cîțiva participanți. Procedeul seamănă, deci, cu acela similar din catolicism și ortodoxie. Există însă și o altă manifestare ce pare, mai degrabă, de natură protestantă ori neprotestantă. Dacă prima se numește, relativ neutru, „discuție individuală“, cea de-a doua poartă un nume mai pompos — „raport comunist“ — și nu se mai desfășoară în relativa „intimitate“ a B.O.B.-ului, ci în public, în cadrul ședințelor de partid. Am înțeles că e un bun prilej de a te bate cu pumnul în piept, de-a-ți pune cenușă în cap, de a lua noi angajamente etc. Să mai zică răuvoitorii că viața de partid e plicticoasă ! Precum se vede, e un bun prilej de defulare intimă sau colectivă, de turnătorie și „afirmare“. Nimic mai bogat decît viața de partid, chiar dacă partidul însuși pare a nu mai exista, fiind înlocuit cu succes de activitatea profesioniștilor aplauzelor, uralelor, telegramelor, angajamentelor și adunărilor „spontane“ de mulțumire (față de familia domnitoare) sau nemulțumire (față de imperialiști, unguri, ațîțători de război etc. etc.).

Circul și bîlciul

Romanii descoperiseră că pot ține o populație liniștită oferindu-i pîine și circ. Mai abil, regimul de la noi și-a dat seama că poate guverna ș ifără una și fără celălalt. A introdus, în schimb, bîlciul, vizibil în permanență — manifestat pe viu, la t.v., la radio, în presă ș.a.m.d. De pildă, ieri dimineață, fiind 9 mai — peste 8 s-a trecut destul de rapid nefiind cifră rotundă și nefiind legat direct de Führer care, în 1921, nu avea decît vreo trei anișori —, a fost oprită circulația, iar la principalele monumente ale celor două sărbători au fost aduși cu toptanul elevi, studenți, muncitori, soldați ș.c.l. ca să pună coroane, să facă de gardă, să cînte diverse chestii „revoluționare“, să recite. Toate bune și frumoase ca-n manifestațiile similare ale fascismului italian sau ale nazismului (în unele privințe Führerul nostru mi se pare mai apropiat de Mussolini, deși nici de celălalt nu e complet străin), numai că, spre seară, cînd mă întorceam acasă, ce văd lîngă statuia Independenței ? Cîteva coroane deja ofilite pe care le lovea o ploaie deasă ca de toamnă, nimic din entuziasmul dimineții și, pentru ca bîlciul să fie complet, lîngă o tufă, în noroi, un snop de drapele roșii (de care nu-mi păsa) și tricolore (care, chiar cu pășunist-comunista stemă, sînt totuși ale țării) lăsate acolo, probabil, ca să se vadă că sărbătoarea s-a terminat. Deocamdată. Numai unul acesta cîte ocazii ne mai așteaptă — sîntem de-abia în mai, iar pînă la 30 decembrie mai e „un potop de sărbători“.

Mentalități

Constantin PRICOP

Fiecare zi ne pune în fața unor fenomene noi, care ne fac să ne îndepărtăm de euforia primelor clipe de libertate. Evenimentele extraordinare au produs, firesc, o tensiune afectivă extraordinară. Au fost lupte de stradă, cu multe victime, cu atrocități de neînchipuit în Europa de la sfîrșitul secolului 20. O victorie atît de scump plătită a alimentat speranța unor schimbări rapide, spectaculoase ale vieții sociale. Acum, cînd lucrurile au început să se stabilizeze, realitatea ne prezintă ceea ce ne era cunoscut din cărți : mentalitățile care determină în profunzime existența colectivității nu se schimbă peste noapte. În primele zile uimeau reflexele de adaptare ale oportuniștilor și carieriștilor. Acum, după ce ne-am mai obișnuit cu ele, ni se înfățișează ceea ce decurge din mentalitatea specifică, favorizată, sau poate chiar deliberat cultivată, de structurile vechii orînduiri. Desigur, astăzi oricine poate vorbi despre stat de drept, despre democrație, despre drepturile fundamentale ale omului. Nimic mai ușor ca proclamarea unor idei generale. Avem, din păcate, un exercițiu îndelungat în această privință. Proclamațiile și adeziunile nu schimbă însă structurile profunde ale mentalităților, întreținute de instituții, de sistemul de promovare, de învățămînt, de atitudinea față de tradiții etc. Chiar dorința sinceră de schimbare nu poate înlătura dintr-o dată deformările sufletești, deformările de gîndire datorate deceniilor de totalitarism. Importanța acestor mecanisme mentale nu ar fi atît de mare dacă ele ar fi proprii numai unor anumite categorii sau grupe din societate. Dar infecția s-a extins, au fost contaminați și oamenii care nu au venit în contact direct cu centrul nociv de iradiere.

Iată cîteva aspecte.

Totalitarismul a înlocuit competența, respectarea legilor etc. cu exercitarea puterii Competența și legitimitatea au fost înlocuite prin simpla deținere a puterii administrative : cine are puterea nu trebuie să se justifice decît politic. În vîrtejul revoluției au apărut oameni necunoscuți sau despre care nu se știe aproape nimic care pretind, deseori vehement, să li se acorde puterea. Ei nici nu încearcă să-și demonstreze competența, integritatea morală, pentru că ei gîndesc ca înainte, iar înainte cel care avea puterea nu dădea socoteală nimănui, nu se justifica decît cel mult formal în fața legilor, a alegătorilor etc. Pretențiile celor care nu au depășit vechea mentalitate se sprijină exclusiv pe suferințe sau nedreptăți care li s-ar fi făcut de către dictatură. Ei vor să fie recompensați prin acordarea puterii. Este ușor de recunoscut tiparul de gîndire : recompensarea meritelor politice peste competență și moralitate. O adevărată reîntoarcere în Europa presupune, bineînțeles, alte criterii : competența, corectitudinea, respectarea dreptului la opinie al celorlalți, eficacitatea etc. Puterea n upoate justifica incapacitatea, imoralitatea, iar exercitarea ei n-are nimic în comun cu bunul plac. Am văzut în zilele acestea oameni care n-au făcut parte din partidul comunist comportîndu-se, în numele democrației, bineînțeles, al revoluției democratice, în maniera celor mai primitivi activiști de ieri. Bat cu pumnul în masă (bătutul cu pumnul în masă — asupra lui merită să revenim) și revendică ; nu vor să facem în așa fel încît viața noastră să fie mai bună, mai liniștită, bazată pe relațiile firești care se stabilesc în orice societate civilizată, ci vor să fie șefi. Această dorință maladivă de putere e un simptom. E emanația spiritului totalitar. Omul cu adevărat de bună credință își propune să lucreze la repunerea vieții sociale în făgașurile ei normale — nu să cîștige un loc mai bun decît cel pe care-l avea înainte, într-un regim de tip feudal. De altfel într-o societate civilizată puterea înseamnă, oricum, altceva.

Mentalitatea cultivată de statul totalitar transpare astăzi chiar în încercările de demolare a acesteia. Totalitarismul cultivă o gîndire rudimentară, în contraste — o gîndire care, în simplismul ei, pierde contactul cu realitatea. Nu existau nuanțe, ci numai generalizări, oamenii se împărțeau numai în fideli și dușmani ,cifre incluse în categorii abstracte, în fața cărora viața își pierdea orice complexitate.

A vedea lumea numai în contraste, numai în alb și negru, împărțită numai în buni și răi, în ai noștri și în dușmani, iată încă una din trăsăturile mentalității care susținea dictatura. Au apărut oameni, pe bună dreptate nemulțumiți, care cred că vor scăpa de toate relele dacă îi elimină din societate pe foștii comuniști. Nu obiceiurile nocive ale vechii forțe conducătoare, nu o organizare care a dus unde a dus (ce a fost partidul comunist, în ce măsură a fost el într-adevăr un partid, care erau mecanismele de luare a deciziilor, care era participarea membrilor de rînd, a elementelor de conducere de la diferite nivele, trebuie analizat cu atenție, pentru a releva realități care au făcut posibile, în final, băile de sînge de la Timișoara, București și alte orașe ale țării), ci pe foștii comuniști, la modul general. Iarăși, simplificarea, etichetarea, eludarea realității, Nu mă gîndesc la cei care au avut posibilitatea de a decide — care și-au luat responsabilitatea unor decizii, și care vor răspunde pentru hotărîrile lor. Aici altceva dă de gîndit. Această condamnare în bloc, aceste acuzații generale și abstracte prea seamănă cu acuzațiile pe care le aduceau comuniștii proaspăt sosiți pe tancurile sovietice tuturor celor care nu erau comuniști. Sau, mai tîrziu, tuturor acelora care primeau cu rezerve politica lor. Nu faptele fiecăruia contau, nu caracterul, calitățile și defectele profesionale — ci încadrarea, din punct de vedere politic, într-o categorie. Uniformizarea individualităților sub etichete abstracte constituie o caracteristică a totalitarismelor fascist-comuniste. Modul simplist în care era văzută societatea, eliminarea nuanțelor, a particularului, reducerea spectrului la alb și negru a reprezentat una din principalele trăsături ale mentalității vechiului regim. Faptul că și astăzi lumea e văzută prin aceeași prismă dovedește cît de profund mai e înrădăcinată vechea mentalitate.

Școala ieșeană de înot

Fiind o întreprindere cu totul arbitrară,
această școală, fără magistru,
există din timpuri imemoriale,
în afară de orice cancelarie
domnească, fanariotească

Plecînd de la constatarea ternă
că pe malurile bahluviene
nu există reptile,
Regulamentul Școlii ieșene de înot
interzice cu desăvîrșire
mușcăturile infantile

Spiritul de echipă se manifestă
numai în apă (alte nenumărate
și docte detalii îmi scapă...)

Aviz amatorilor :
sînt admise la întreceri
doar firile emotive

Lucian VASILIU

Goya

Mare vitejie !

Constatări

Dan CIACHIR

E suficient să deschid Patericul și să citesc cîteva rînduri din el pentru a simți cum mă învăluie liniștea. Nici un compozitor nu mi-a sugerat într-o asemenea măsură apropierea ei. Poate numai în unele după-amieze ușor înnorate, suspendate atemporal peste lacuri de cîmpie, am regăsit ceva asemănător cu blîndețea acelor pagini.

*

Nu poți să iubești și în același timp să fii conștient că iubești : constați abia ulterior și o dată cu constatarea propriei iubiri se produce ireparabilul. Atunci dragostea devine tragică. Numai în falsa iubire ai întruna sentimentul că iubești și că dragostea ta te împlinește, te „umple"...

*

În orice domeniu, abilitatea nu poate aduce decît roade de mîna a doua și a treia, Compoziția ei este un amestec de provincialitate și măiestrie.

*

Primul accent patetic în opera unui artist reprezintă și primul său pas spre manierism.

*

În epocile alexandrine trebuie să simți operele din viitor preexistînd asemeni acelor statui care așteaptă să fie dislocate din piatră ; mai mult — trebuie să te simți contemporan cu ele.

*

Cînd se face seară, începe, fără să ne dăm seama, rugăciunea din noi.

*

...Eram de cîteva zile la o mînăstire. Liniștea, răcoarea zidurilor și umbra grea a copacilor îmi dădeau sentimentul că trăiesc în altă vreme, că respir în alt ritm. Ceva îmi amintea de vacanțele la țară din copilăric, însă rarefierea era mai profundă, mai criptică aici ; coboram mult mai adînc în timp.

Într-o zi, pe la asfințit, cînd nu mai venea nimeni din afară, au apărut, cu un mic mic automobil, un bărbat și două femei. Au intrat în vorbă cu mine și ne-am plimbat vreo jumătate de oră prin curtea mînăstirii și prin împrejurimi. Îmi terminasem țigările și femeia care mergea în dreapta mea s-a oferit să mi le lase pe ale sale ; le avea în mașină. I-am condus pînă acolo, mi-a dat țigările și ne-am luat rămas bun.

Privind cum se îndepărtează automobilul, și fiindcă se însera, am simțit un regret. El preschimbase brusc liniștea aceea hieratică într-o apăsare provincială, într-o izolare lipsită de orizont.

*

Două structuri, asemănătoare, de care m-am dezinteresat în mod constant : imperiul și simfonia.

*

Cît de rari sînt scriitorii ce știu să dispară în momentul de vîrf al succesului lor asemeni gangsterului care, după ce a dat o lovitură, se ascunde în cine știe ce localitate obscură și citește comentariile presei consternate de modul în care a operat !...

*

Nu există om lipsit de rezistență care să nu adore digresiunea, popasul și paranteza.

*

Admir noblețea acelor oameni care își ascund cu pudoare dezamăgirea sau scepticismul atunci cînd se află de față entuziaști sau naivi.

*

Bach a fost surprins plîngînd în timp ce compunea iar mai mulți contemporani îl descriu plîngînd pe Caragiale... Nu există artist care să fi trecut pe lîngă lacrimi. Ele sînt inerente nu numai sfințeniei, ci și creației.

*

E suficientă o rază de soare pentru a-mi da seama că am nevoie mai întîi de realitatea luminii și abia apoi de metaforele și de simbolurile ei.

*

Și în regenerare este cuprins un regret : regretul pentru omul care ai fost înainte.. Sentiment de înstrăinare analog cu acela pe care îl încercăm în primele zile de primăvară.

*

Există momente în care impasul tău, individual, și impasul general sînt asemeni unor cercuri concentrice.

*

Mirosul întărîtă animalul din noi, animalul nostalgic care, cu nările invadate de vînt sau de iarbă își amintește că atunci cînd a luat cunoștință de lume nu știa că ea e supusă legilor timpului și cronologiei.

Martorul istoriei

se dedică iubitei, nemuritoarei Maria

Dorin SPINEANU

Acest martor cu gura plină de salivă, uscat, aproape orb, dar care refuza cu încăpățînare ochelarii dintr-o cochetărie care i-a exasperat pe cei apropiați bucurîndu-se doar de înțelegerea unui singur stră-stră-stră-strănepot în vîrstă de 25 de ani, actualmente pensionar al statului în penitenciarul din I. unde mai are de activat doar vreo două-trei luni ; acest Martor al Istoriei care la terminarea celui de al doilea război mondial avea 99 de ani și la intrarea României în primul R. M. 69 (cifră fatală !) ; care la începutul revoluțiilor europene avea un an, acest Martor care în timpul războiului civil din Spania a luptat din greșeală de partea lui Franco (el, civil convins !) plecînd spre Spania prin Italia, de unul singur, țară în care a și fost înrolat de un foarte frumos general italian gras, cu ochi exoftalmici, cu un cult pentru femeile frumoase, același gen, care, cînd martorul nostru va împlini o sută de ani va sfîrși prin a fi spînzurat de picioare împreună cu strălucitoarea sa amantă, Clara, într-o piață a Romei ; acest Martor care apare în fiecare an (apărea, mai bine zis, vreme de cinci, șase ani, pînă prin '69—70) la T.V. cu amintirile sale parcă, de fiecare dată, mereu mai proaspete despre Marea Unire, acesta este personajul central al narațiunii noastre parcă și ea mereu mai proaspătă, pe măsură ce o rescriem, o poveste care începe, se putea altfel ?, lîngă patul de moarte al Tantei Tilda, o femeie în vîrstă de 108 ani care a dușmănit o viață întreagă pe Martorul nostru din cauza „rușinei pe care a aruncat-o asupra onorabilei noastre familii" — începe deci povestea noastră în momentul în care mătușa expiază (Doamne !, era să scriu „pentru ultima oară !") și ochii i se rostogolesc duios peste cap scăpînd în același timp și cel mai teribil gaz auzit vreodată, prilejuind astfel Martorului Istoriei constatarea că „obiceiurile noastre au și ele părțile lor bune" iar „superstițiile sînt decente".

— Ce ne-am fi făcut dacă am fi crezut, ca alte popoare, că sufletul iese pe acolo de unde s-a auzit pîrțul Tantei Tilda ? Că a avut un suflet mare ? a continuat tot el.

— Și doar știm cu toții ce meschină a fost... ; însă, cu toate acestea, lui i-a lăsat defuncta întreaga avere. Lui, Patriarhului, Întemeietorului, Patriarhului Familiei..., ceea ce a provocat hrăpăreței familii la deschiderea testamentului reacții cumplit de furioase. S-a mers pînă acolo încît s-a cerut internarea M. I. într-un azil psihiatric, dar doctorii au clătinat indignați din cap :

— Cum să internăm pe Martorul Marei Uniri ? Al Revoluțiilor europene ? Al Insurecției și al Congresului al nouălea ? — și cine știe dacă nu aveau dreptate, dar nu asta ne preocupă acum în casa înecată în fum de lumînări și vecini veniți să aducă omagiul lor trecutei centenare ; o casă imensă, cu etaj, ale cărei camere erau atît de înalte încît muștele nu ajungeau niciodată să se plimbe pe tavan iar zidarii care veneau o dată la 27 de ani își aduceau cu ei scări telescopice și sufereau de rău de înălțime. În casa aceea deci oamenii păreau minusculi în afara Tușei Tilda al cărei sicriu impunător trona în mijlocul unui lac de flori artificiale, în descompunere, bineînțeles, înconjurată de toate cele 236 de rude apropiate : două fiice în viață, 15 nepoți, 28 strănepoți și 179 stră-strănepoți și stră-strănepoate.

Ei bine, toți cei 236 n-au încăput cu toții la masa lungă din sufragerie așa încît, pentru praznic, **a trebuit** să fie deschisă și ușa biroului M. I. unde acesta își petrecea foarte plăcut și util timpul moțăind, pretextînd că meditează, și abia atunci s-au putut așeza cu toții la masă pentru a bea toți cei 40 litri de țuică, 90 de vișinată, 206 litri de vin și a mînca extraordinarul antreu de conopidă cu maioneză și usturoi, o uriașă maioneză galbenă, unsuroasă, tremurîndă, preparată din 183 de ouă ; pentru a putea mînca friptura pe care a putut-o oferi un porc de peste o sută de kg alături de salata pentru care s-au cheltuit nu mai puțin de șapte sute căpățîni, salată verde-crud, ca să nu mai punem la socoteală că s-au băut șase sute de cafele și s-au fumat peste patru mii de țigări la o uriașă șuetă în familie...

Remarcabil este că acest produs al unei nații mereu în plin proces de dezvoltare-emancipare — să nu uităm că Martorul nostru s-a născut în 1847 — mai este și acum posesorul unei puști de vînătoare cu două țevi și, pînă acum douăzeci de ani, deci în '69 (mereu ne izbește cifra), încă o mai folosea !...

De altfel, în plin sezon de interdicție a vînătorii, și-a pus pușca în cui odată pentru totdeauna în urma unui total și dezonorant acord cu familia sa.

Se știe (și sînt celebre) că pădurile din preajma orașului I. foiesc de vînat mai ales în perioada prohibită. O spunem cu regret — tocmai într-o asemenea perioadă i se deșteptase cheful de a vîna Martorului nostru ; și încă nu oricum, ci cu hăitași în care scop și-a propus să transforme în acești necalificați ai vînătoarei tocmai propriile sale rubedenii. Desigur, nu s-a așteptat nici o clipă ca aceștia să dea curs unei invitații directe drept care a apelat la metoda indirectă, recte, le-a transmis o scrisoare prin care îi anunța că, obosit, dezgustat de o atît de lungă viață — și nu avea decît 121 de ani ! — s-a hotărît să-și curme singur zilele în pădurea S. de la marginea orașului...

Alarma a sunat-o Tușa Tilda care în chiar seara zilei primirii scrisorii a convocat în grabă o ședință extraordinară cu participarea a 216 membri ai familiei, o ședință restrînsă cu caracter mai mult lucrativ decît informativ, iar măsurile adoptate au fost, cum vom vedea, excepțional de eficiente mai ales dacă luăm în calcul și timpul scurt pe care Tante Matilda l-a avut la dispoziție.

Cei care s-au aflat în preajma pădurii S. în acea dimineață de vară a anului 1969 nu și-au putut crede ochilor cînd au văzut sosind aproape o sută de vehicole dintre cele mai bizare, de la Ford cu mustăți la cabriolетă, droșcă, motocicletă cu ataș, bicicluriIe străbune și o salvare transportînd un veteran muribund dar dornic să contribuie și el, după puterile sale, la salvarea bunicului său.

Aerul era încîntător, iarba plină de rouă strălucea diamantin, păsările ciripeau, iar iepurii făceau tumbe și căcăreze măslinii. Spaima celor 215 oameni (veteranul murise în Salvare) era însă mai puternică decît orice sentiment al naturii.

La orele șapte a.m. o bubuitură înfundată scutură pacea aceea și umplu de groază și amărăciune sufletele tinerilor și vîrsnicilor, deopotrivă. Încă unul, din păcate, se duse. 214 oameni, în frunte cu fantastica Mătușă Matilda năvăliră printre copaci în direcția din care venise bubuitura. Optzeci de vîrstnici își îndreptară cornetele acustice către aceeași direcție și o porniră imediat în sens invers. Urmară clipe de haos, ordine contradictorii porneau din direcții diferite, oamenii erau gata să se strivească, să se încaiere dar, răsună o întreagă canonadă încurajatoare.

— Să știi că nu reușește ! urlă Mătușa Matilda și vîslind cu mîinile enorme, îmbărbătată o porni spre locul presupusei drame tîrînd literalmente după ea ceata de hăitași.

Domni cu barbete și favurite, în haine țepene, negre, trainice, doamne încurcate în rochii lungi, de vară, cu umbreluțe de soare, tineri în blugi și tinere cu splendide picioare puternice și bronzate, se întrecură cu toții în acea cursă pe viață și pe moarte.

Și iarăși se opriră.

Și atunci auziră vocea Martorului Istoriei, aspră, dură :

— Ce v-ați oprit, dobitocilor ?! Îmi scapă ! și îndată răsună o bubuitură cumplită iar o vulpe roșcată făcu un salt mortal ca un fulger roșu stins în aerul acelei dimineți splendide căzînd cu o bufnitură seacă pe iarbă. Rămase întinsă, rîcîind frunzișul cu ghearele însîngerate. Încremeni.

Ceea ce a urmat este de nedescris. Furia, indignarea, umilința își găsiră neașteptate expresii. Cuvintele se goleau îndată de obișnuitul lor conținut semantic pentru a se încărca imediat, cu un cu totul altul...

Putem spune doar că Tușa Tilda, la cei 88 de ani ai săi cît avea pe atunci a tras un urlet care i-a făcut pe toți pădurarii din împrejurimi să reintre în ocolurile lor.

Și din nou, cei două sute treisprezece (încă unul care se dusese !...), făcură calea întoarsă întorcînd pur și simplu spatele Martorului Istoriei.

Bătrînul domn a murmurat doar un : „O, dacă-i așa, atunci vă rog să mă scuzați..." și a rugat o stră-strănepoțică în vîrstă de 38 de ani să-l ajute să care vînatul. Ceea ce, mai e cazul s-o spunem ? duduia a făcut cu plăcere.

Iar tinerii în blugi și multe tinere domnișoare cu splendide picioare bronzate au mai rămas o vreme se pare în pădure spre a face cunoștință și a perpetua în veci amintirea.

MARTORULUI ISTORIEI.

Lan

Chiar din mijlocul lanului.
un glas spre cer se-nălța :
Ave, Maria ! Ave, ave !
Ave, Maria !

Spicele galbene.
Coasa țăranului retezînd șuiera :
Ave, Maria, ave !
Ave, Maria !

Femeia țăranului
pruncul la piept își strîngea :
Ave, Maria, ave ! Ave, Maria !
Ave, Maria... !

Din adîncul cerului
O ploaie cădea :
Ave, Maria, ave !
Ave, Maria !

Ave, ave, Maria !
Ave, Maria !

Peste spicele galbene,
aburi la cer ridicînd,
peste ochii triști ai femeii,
peste chipul țăranului blînd.

Ave, Maria, ave !
...Sfîntă Fecioară, cînd ? !

Dan GIOSU

Tratatul de eretică

Aurel DUMITRAȘCU

— Pe dig șade un cuc mort. De aceea nu mă
mai duc
să văd petele de pe zidurile spitalului
municipal.
Intorcîndu-mă spre casă precum limba roșie
în gura
unui cățelandru flămînd. La prînz. Arar
lipindu-mi
privirea de singura tufă din care iese spre seară
o mînă cu șase degete. Apoi locuitorii speriați
șușotind
și toți anii în care o singură faptă bună
ne făcea
fericiți ; rememorez toate aceste lucruri —
după o vreme
nici ele nu știu cînd anume au existat.
Nu am avut
niciodată „păreri sincere despre eternitate"
pleoapa
iscînd atîtea năluci. Pînă și aceste femei
și acești
bărbați fumegînd. Un pumn de zgură pentru un
pumn de aur.
Și micul moft adormind repede-repede.
Cîteodată prin iarbă
ca într-o greșeală văd cum se schimbă la față
inima de porc a mîndriei.

Frățiorul vieții numele morții

— Ai vrut mereu să vorbești despre întoarceri
și pîinea
noastră cea de toate zilele să spui că mareea
se hrănește cu ținuturi sonore să respiri domol
cuprinzînd căpșorul de aur al spaimei în palme
cu plăcere să-l răsucești și să-l rupi. Toți te-au
sfătuit să nu mai vorbești
fiind între cei cărora le-a crescut în amărăciune
un nod.
Tîrziu cînd umblă chirurgii prin stația fly cînd
trec atît de singuri pentru autopsii. Ei mai
cred în binefaceri în umezeala distinsă de pe
buzele muribundului în foarfeci pensete agrafe.
Odinioară și vulturii erau mai puțin hrăpăreți
zburau în zig-zag, se opreau prin chilii. Acum
nici timp nu mai au.
Despre emfaza rănii puteai vorbi de la patru
ani atunci tatăl tău s-a încuiat cu un șarpe
în casă. Ai crezut întotdeauna că au vorbit
despre patimi. Au vorbit altceva. Au fost unul
cu altul.
Cuvintele lor ca niște sălbăticiuni te mîhnesc
și cuvintele voastre toate aceste cuvinte ce ți
se înțepenesc pe buze și rîd, plîng, hohotesc
și nasc pe buzele tale care abia se mai mișcă.
de atîția vii și atîția morți.

(texte din **Furtunile memoriei — ALBATROS, 1984, scoase ;** titlul real al cărții premiate în 1981 de editură era **„Divina paradoxalia').**

Un om pentru zei

Nicolae IONEL

TEON

Dar ce-i cu el ?

MIRON

S-a bucurat de flori — și l-a jignit.
A scris despre iubire — l-a jignit.
I-a admirat pe zei — l-a insultat.
Tot ce nu-i bucurie provocată
de adorarea lui nemărginită,-l
înnebunește.
Nu i-a cîntat în stihuri gîngăveala
scaboroasă, proclamată genialitate,
și l-a jignit de moarte. Nu suportă
altă gîndire și simțire decît ce-l exaltă
zeu și profet. Vrea s-amuțească tot ce
nu-i laudă-n delir a nulității
sale de criminal. De-aceea-l vezi
acum în fața ta.

TEON

Ce i-au făcut ?

MIRON

L-au internat la balamuc.

TEON

Pe însuși... ? Și ?

MIRON

Și genialul
poet e-o plantă-acum.

TEON

Ce i-au făcut ?

MIRON

Lobotomie.

TEON

Zei de sus !
Un idiot e-un zeu față de el !
Dementă deșănțare care-ntrece
orice-i scabros de-absurd și pentru care
grotescul negru al infernului e numai
o glumă liniștită ; o nerușinare
atît de pestilențială, că o cloacă
a tot ce e ordură n-ar putea
pe lîngă ea să fie decît miros
de crin. O nebunie-a scîrbei
lovește orice cuget sănătos
și-apocalipsa urii-nvîlvorează
orice-i curat în om !

MIRON

Totul în jur
e moarte și tăcere.

TEON

Copros te-a trimis ?

MIRON

Te-amenință : cedează
sau vei păți la fel !

TEON

O pildă !
O pildă pentru cel ce mai cutează
să cugete, să fie om, să nu se
prefacă-n vierme !
A început delirul paranoic
al celei mai grotești și deșănțate
demențe-a urii pentru om ! Spurcarea
spurcărilor cu chip de om rînjeste
deasupra noastră-n piețe în scălîmbă
și tîmpă lăbărțare-a poftei sale
de-a transforma-ntr-o cloacă tot ce-n noi
a mai rămas uman ! Oroarea
triumfului bestialității urlă
în case și pe străzi ! Sîntem acoperiți
de grohăitu-acum cel mai sinistru
ce s-a prăsit în beznă ! Așteptați
să vă înăbușe ! Așteptați
să vă bea sîngele din inimi ! Așteptați
să pună să vă devorați întruolaltă !
Viermii-s mai demni ! Plecați de-aici !

MIRON

Se tem ! Și n-au nici o putere !

TEON

Nu-i adevărat !

MIRON

Ba da ! Tu-i vrei eroi pe toți !

TEON

Nu-i vreau eroi ! Doar demni !

MIRON

Puterea
e-n mîinile tiranului ! Întreagă !

TEON

Nu-i adevărat ! Puterea lui
e lașitatea voastră,-atît !

MIRON

Dar are mii de zbiri !

TEON

Să tacă !
Să tacă doar ! Să nu
mai facă ce le spurcă sufletul, de au
un suflet ! Să decidă-odată :
sînt oameni sau păduchi ? E mai presus
tîrîtu-n patru labe să-și culeagă
coaja zvîrlită-n glod, sau datoria
ca pe un templu de-a-și păstra curat
sufletul ?

MIRON

Prea tîrziu ! I-a copleșit de tot !

TEON

E prea tîrziu !
Dacă-ați avea un dram de demnitate,
ar trebui să-nnebuniți ! Batjocura-a ajuns
principiu de conducere ! Omu-un cobai
al celui mai dement cinism din cîte-a fost
să-ndure astru-acesta !
Zei ! Lobotomie !
Pentru el omu-i un gunoi !
Un spirit
atît de liber și de mîndru !
Viermele oribil !

MIRON

Teon, oprește-!-Oprește-te și-așteaptă...

TEON

N-aștept !

MIRON

Innebunești
sau...

TEON

N-am să-nnebunesc ! Mi-ar fi prea scîrbă
să-nnebunesc, de mine însumi !
Culmea scîrbei !
Să mă ascund în nebunie ? Am să stau
în fața lor și-a voastră șiroind
de-oroare și mînie și-am să-mi țin
dreptatea furiei cu dinții ! Moartea însăși
a devenit prea mică pentru-ntregul
puterii fulminante ce-mi voiește
în groază urletul că sînteți lași !

MIRON

Fă tu ceva ! Tu, care spumegi !

TEON

Am să fac !
Știu ce-mi rămîne de făcut !

MIRON

Te rog
Să nu te-arunci în moarte !

TEON

Eu ? Ar fi
o lașitate-abjectă ! Și mai rău :
o slăbiciune-n fața-acestui timp
al tîmpilor dementiali ! Ce rău
mă mai cunoști !

Din piesa cu același titlu — 1987

Emigranți și emigrație

Andrei CORBEA

Meditam, a doua zi după răsturnarea dictaturii, și la acei mulți intelectuali români ce și-ar fi dorit să trăiască din plin explozia eliberatoare și purificatoare, de care, din păcate, nu s-au mai putut bucura. Cu aproape cinci ani în urmă, primăvara, îl vizitam în mai multe reprize pe George Ivașcu ; intenționam să-l intervievez nu doar din perspectiva a ceea ce directorul de atunci al „României literare", unul din fruntașii istorici ai presei române din ultimele cinci decenii, putea mărturisi spre luarea aminte a mai tinerilor gazetari, ci, mai ales, aș fi dorit să creionez din întrebări și răspunsuri portretul unei vocații prin excelență democratice, sugerînd implicit dezolantul ei destin în era sugrumătoare de spirit și talente în care ne era dat să trăim. Se știa și se știe că, la acea dată, revista centrală a Uniunii Scriitorilor rămăsese, în ciuda tuturor concesiilor conjuncturale, un factor polarizator al rezistenței ; nu era și nu este un secret faptul că George Ivașcu o „acoperea" număr de număr, girînd-o în fața puterii care, miraculos, se ferea încă să-l bruscheze pe fostul ilegalist și mai tîrziu deținutul din epoca stalinistă, inițiator al „Manifestului" ieșean și apoi, în anii deschiderii, „patronul" celor două publicații emblematice pentru această atît de fugară liberalizare: „Contemporanul" și „Lumea". Voi relata poate altădată despre lungile noastre convorbiri de pe fondul sonor al unui aparat de radio deschis la maximum, pentru a descuraja curiozitățile ascunse între ziduri ; din motive similare, interlocutorul meu a refuzat cu încăpățînare orice înregistrare magnetică, motiv pentru care întreaga încărcătură documentară a interviului s-a pierdut pur și simplu. Forma sa finală, publicată în „Dialog" și reluată de George Ivașcu în *Confruntări literare* II (m-)a decepționat, căci, redactată de dînsul post festum pe baza unui punctaj convenit, a eliminat tot ce fusese viu și autentic în conversația noastră, tot ce mă entuziasmase pînă la necugetarea de a-i propune o carte de memorii de tipul celei făcute de Valeriu Mangu cu Iorgu Iordan. Fără voia mea și a sa, turnura finală a interviului devenea simptomatică pentru înseși condiția la care fusese redusă o generație intelectuală iluzionîndu-se, dincolo de onorabilitatea ei intrinsecă, a mai putea salva, cedînd, „ceva".

Evoc cunoștința mea cu George Ivașcu și pentru că de acest interviu pe jumătate ratat se leagă un gînd care începuse să mă obsedeze în acei ani. Urmăream scîrbit de abjecția mijloacelor nescuzate de scop încercuirea sistematică pe care puterea o practica din aproape în aproape (și cu ajutorul generos al „entuziaștilor" confrați de la „Luceafărul", „Săptămîna" ș.a.m.d.) vizavi de cei care, refuzînd alinierea ideologică și numai prin exclusiva lor aplecare asupra meseriei scrisului, incomodau căruța cu paiațe a regimului. Am lansat în discuția cu directorul „României literare" termenul de „emigrație internă", concept legat istoricetșe de acei scriitori și artiști germani care, deși n-au plecat în exilul exterior, au păstrat în cei (doar ! !) 12 ani de dictatură hitleristă o ținută intelectuală demnă și care, cu prețul unor compromisuri aparente sau nu, au constituit o alternativă stimabilă la „oficiali" și „entuziaști". Citesc în „bilanțurile" de azi ale ceaușismului reflecții încă întîmplătoare, încîntate deocamdată doar de forța „metaforică" a trimiterii, la istoria celui de-al treilea Reich ; doar Dan Hăulică a insistat, într-o intervenție la Televiziune, asupra dimensiunii realmente *fasciste* a sistemului întronat în România de recent răsturnata dictatură. În ce mă privește, sînt acum mai convins decît oricînd că o asemenea analogie *de fond* se recomandă de la sine prin comparația cea mai sumară între limbaje și respectiv structuri mentale, între mecanismele sociale și instituționale ale celor două tiranii ce vădesc o înrudire depășind, calitativ, „invariantele" totalitarismului. Însăși reacția de autoapărare a literaturii adevărate atestă dreptatea unui asemenea punct de vedere. Exilul exterior și cel interior, cele două răspunsuri la provocarea dictatorială, reprezintă teme pe care orice istorie a literaturii noastre va trebui să le studieze nu doar sub raportul personalităților angajate, ci, mai ales ca fenomene sociale, cu caracteristici al căror cadru „național" îl furnizează, fără îndoială, coliziunea literaturii germane cu nazismul. Cum se prezintă, vizavi de același reper, repartiția cantitativă a valorilor românești între exterior și interior, care ar putea fi criteriile și motivațiile uneia sau alteia dintre opțiuni, care a fost impactul real al celor două emigrații asupra publicului românesc și străin — iată „subiecte" viitoare pentru istorici, sociologi, critici, pentru scriitorii înșiși. Pe o asemenea cale „concretă" pare mai lesnicioasă chiar și necesara delimitare, mult invocată în zilele din urmă, dintre nivelele „tăcerii" scriitorilor și intelectualilor în deceniile dictaturii.

În 1945, Thomas Mann, aflat încă în America, îi vestejea sever pe cei care, rămînînd înlăuntrul Reichului, ar fi cauționat automat pe Hitler și sistemul său ; la rîndul lui, Frank Thiess îi ataca de la Berlin pe cei care, de la adăpostul „comod" al străinătății, pierduseră de fapt contactul cu un public căruia, în chiar precarele condiții ale cenzurii, i-ar fi putut fi de folos „dinlăuntru". Am ezitat și ezit, inclusiv în fața studenților cărora le-am vorbit și le vorbesc despre această controversă germană, să emit judecăți definitive ; e prea complexă această înlănțuire de responsabilități în fața catastrofei. Iar dacă revin la George Ivașcu, ce voia să mă convingă (și m-a convins) că mulți scriitori români s-au aflat în anii dictaturii antonesciene în emigrația internă — prudent, directorul „României literare" a evitat orice extensie „după" 1947, — o fac pentru că cei invocați se numesc Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Ion Negoițescu, Ștefan Aug. Doinaș, Virgil Ierunca, Sergiu Filerot etc. Ce a urmat, se știe !

De ce nu sînt comunist

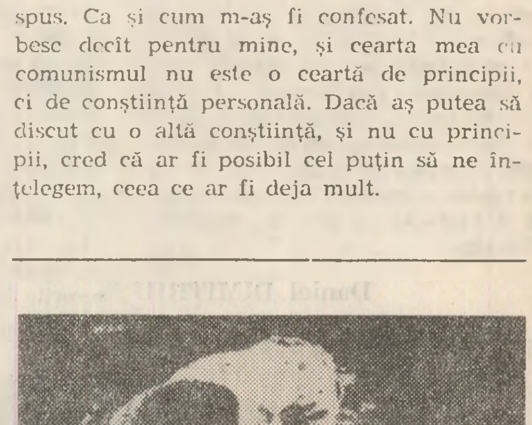
(urmare din pag. 12)

Sînt tratat deseori de „relativist" pentru o particularitate a spiritului meu, o tară aparent destul de gravă care mă împinge să vreau cu toată forța să înțeleg totul. Or, studiind toate științele și toate literaturile, pînă la povestirile negre, am avut bucuria mistică de a descoperi că, cu un pic de răbdare și de simplicitate se ajunge, mai mult sau mai puțin, la înțelegere cu toți oamenii, oricare ar fi credințele și culoarea pielii lor. Există, se pare, o logică universal umană, un fond de valori comune tuturor oamenilor — dragostea, umorul, bunul apetit, optimismul și multe alte lucruri fără de care viața ar fi imposibilă. Acestea fiind spuse, faptul că nu reușesc să mă înțeleg cu comunismul mă umple uneori de spaimă. Înțeleg idealurile sale, dar nu pot înțelege metoda sa. E ca și cum ar vorbi o limbă străină, ca și cum gîndirea sa ar urma alte legi decît a mea. Dacă un popor propovăduiește coexistența și toleranța între oameni, în timp ce un altul crede că ei sînt făcuți pentru a se mînca unii pe alții, se află aici o diferență de perspectivă foarte pitorească, fără îndoială, dar care nu atinge esențialul. În schimb punctul de vedere comunist, afirmînd că, în unele circumstanțe, a spînzura și a împușca oameni nu are mai mare importanță decît a strivi ploșnițe, este un lucru care, chiar exprimat în cel mai corect limbaj, depășește înțelegerea mea ; un lucru care îmi dă o îngrozitoare impresie de haos, care mă angoasează și mă face să mă tem că înțelegerea ar fi într-adevăr imposibilă.

Cred că există, și astăzi, un anumit minimum moral și mental care face ca un om să recunoască un alt om. Metoda comunismului reprezintă, față de acesta, o vastă tentativă de subversiune, o tentativă de a provoca neînțelegerea internațională, pentru a face țăndări lumea umană și a o reduce la bucăți disparate care n-ar mai avea nimic să-și spună. Ceea ce ar fi bun de o parte a baricadei nu ar putea fi de alta ; ca și cum oamenii, de o parte și de alta, n-ar fi fiziologic și moralmente aceiași. Puneți-mă în situația de a mă încăiera cu cel mai ortodox comunist. Dacă nu mă doboară pe loc, sper să mă pot înțelege cu el, de la om la om, asupra a nu puține lucruri — lucruri, bineînțeles, care n-ar avea nici o legătură cu comunismul. Problema e că comunismul refuză din principiu orice înțelegere, chiar în privința acestor lucruri. Vorbiți-i unui comunist de funcțiunea splinei, și vă va spune că e vorba de o știință burgheză. El va vorbi de asemenea de romantismul burghez, de umanismul burghez și așa mai departe. Forța de convingere care se află, la comuniști, în cele mai mici lucruri este aproape supraumană. Nu că convingerea pe care ei o apără ar fi în mod particular edificatoare, ci pentru că, în definitiv, nu pe acest plan se bat ei. Sau poate nici nu e vorba de convingere, ci de o prescripție rituală, sau, mai stupid, de o rutină.

Orice ar fi, cei care mă neliniștesc cel mai mult sînt tocmai proletarii care se află astfel rupți de restul lumii cultivate și care nu primesc nimic în schimb, dacă nu cumva primesc perspectiva puțin strălucitoare a plăcerilor revoluției care va veni. Comunismul pune proletariatul în carantină. Și voi, intelectualii comuniști, sînteți cei care le barați accesul la ceea ce a fost pregătit pentru ei ca parte cuvenită noilor veniți. Dar mai există loc pentru porumbelul păcii, dacă nu printre voi, cel puțin deasupra capetelor noastre, de-a dreptul ca un dar al cerului.

Aș putea spunea mai multe, dar deja mă simt despovărat spunînd cel puțin ce am spus. Ca și cum m-aș fi confesat. Nu vorbesc decît pentru mine, și cearta mea cu comunismul nu este o ceartă de principii, ci de conștiință personală. Dacă aș putea să discut cu o altă conștiință, și nu cu principii, cred că ar fi posibil cel puțin să ne înțelegem, ceea ce ar fi deja mult.

Goya : Siguranța detenției inculpatului

Creangă și modelul literaturii

Călinescu i-a consacrat lui Creangă o biografie, dar a evitat — cum n-a făcut-o în cazul lui Eminescu — un comentariu sistematic al operei. Omisiunea sugerează dificultățile pe care le resimte critica atunci cînd se pune problema abordării unui text nonconformist, care nu-și găsește locul în „marele text al literaturii", și deci nu se revendică de la el. Cronicarii nu percep existența acestui model general, ci fac literatură pe cont propriu, în cadrul unei narațiuni istorice. Abia Cantemir îl intuiește și-i sesizează autonomia, motiv pentru care **Istoria ieroglifică** urmează un tipar literar medieval rezistent, cum îl vede mai apoi și Budai-Deleanu, care impune în conștiința literaturii române o specie de veche și largă circulație.

Tot ceea ce ficțiunea scrisă a conturat deja — deasupra individualităților — ca domeniu relativ omogen al literarității (teme, genuri, tipologii, titluri etc.) îi apare străin humuleșteanului ; nici un model literar cult nu pare a-l fi incitat și, așa cum se procedează curent, **pre-textele** sale trebuie căutate într-un alt model. În opera lui Creangă nu deslușim **amintiri** venite din timpul și istoria literaturii, culte, se înțelege ; memoria textului reîmprospătează ceremonia vorbăriei țărănești care resuscită biograficul sau achizițiile culturale ale unei colectivități nedeprinsă cu **litera** ci cu **vorba** însăși. Într-o precizare brutală, făcută încă de la prima frază a celui mai „cult" dintre textele sale, **Moș Nichifor Coțcariul,** se refuză orice model literar : „Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii".

Modelul scrierilor lui Creangă trebuie, așadar, căutat în ritualul spunerii prin care o colectivitate analfabetă își pune în mișcare fantezia și harul lingvistic. De aici, oralitatea stilului, construcția dramatică a dialogului, citatele („vorba ceea") cu care în permanență operează eroii. Opera lui Creangă este ea însăși un citat, o reproducere a spunerii colective, în care ficțiunea pare cel mult a parafraza.

Interesant e următorul lucru : Creangă nu este doar mijlocitorul plin de har, care fixează în scris o creație vorbită, fie ea și extraordinară. Simpla transcripție n-ar fi dat, cum s-a spus de altfel, decît niște culegeri de folclor. Intrînd în spațiul literaturii propriu-zise, Creangă se comportă cu uimitoare siguranță de sine, are îndrăzneala marelui creator : lipsa modelelor nu-l complexează. N-are model ? Atunci face el unul. **Amintirile...** introduc în proza românească o specie epică despre al cărei statut literar, împreună cu cel al literaturii confesive în general, s-a discutat și se discută foarte mult. Citindu-l pe Creangă, n-avem nici un fel de dubiu : sîntem în plină literatură, în plină ficțiune artistică. Însuși gestul de a-și scrie amintirile, de a-și schița un autoportret indică — prin semnificația lui narcisiacă — ceea ce se numește conștiința auctorială.

Așadar, cînd marele model al literaturii nu-i semnalează nimic, Creangă, demiurgic, întemeiază, rămînînd, de fapt, fără continuatori, închis în sine, complicat tocmai din pricina faptului că nu poate fi integrat nici unei serii. Purtînd în spate povara de prejudecăți pe care marele model al literaturii i le-a format, criticul dă tîrcoale operei, încercînd să folosească instrumente sofisticate de demontare, care însă nu se potrivesc. Creangă rămîne o continuă revelație ce poate fi explicată cu greutate, incomplet și nesigur.

Daniel DIMITRIU

Sensul realismului

Corespunde realității istorice imaginea Humuleștilor din **Amintiri din copilărie ?** Chestiunea i-a preocupat pe exegeții ultimelor decenii, dornici a defini optica scriitorului. Scoaterea la lumină a numeroase acte referitoare la istoria satului a ușurat răspunsul. S-a observat astfel că, îndestulată, lipsită de griji, copilăria descrisă în **Amintiri...** contravine informațiilor de istorie socială și economică. Nici vorbă, așadar, de realism, izbitoare fiind, dimpotrivă, tocmai convenționalitatea tabloului, epurat de problemele traiului humuleștenilor în prima jumătate a veacului trecut. Cine parcurge volumul de documente îngrijit acum un sfert de veac de Gh. Ungureanu, descoperă o realitate sumbră. Comunitatea, restrînsă și săracă, încurcată în tot felul de procese și datorii, trăia cu permanenta grijă a zilei de mîine. Cît privește familia negustorului de sumani Ștefan a Petrei, ea era departe de a se bucura de o stare economică înfloritoare. Fluctuante și nesigure, veniturile din negustorie, insuficiente, se cereau sporite pe alte căi, astfel explicîndu-se de ce bărbatul, împovărat de o casă de copii, arendează un lot de pămînt tocmai la Prigoreni, pe moșia Făcuții, unde și moare subit în 1858. Adevărata față a existenței, precară sub raport material, nu-i era, desigur, străină lui Creangă. La moartea tatălui, el tocmai absolvise cursul inferior al seminarului și în cererea de eliberare a atestatului menționează că familia i se zbate „în cea mai mare sărăcie". Nu era defel o figură de stil, menită a grăbi obținerea diplomei, ci cruda realitate. Smaranda rămăsese cu o datorie de 1 600 de lei, sumă enormă pe atunci, cu șapte copii de crescut și, peste toate, mai era și bolnavă de „pedepsie". Familia lui Creangă duce o viață tipică de țărani nevoiași, pentru care purtarea unui fecior în școli reprezintă o grea povară financiară. De n-ar fi fost încăpățînarea mamei, dispusă la orice sacrificii ca să-și vadă feciorul preot, și sprijinul material al bunicului David, e aproape sigur că Nică n-ar fi ajuns nici la Broșteni, nici la Fălticeni, nici — cu atît mai puțin — la Iași, rămînînd exact ceea ce tatăl, om fără știință de carte, păgubos în afaceri, dorea : „Nică a lui Ștefan a Petrei, om de treabă și gospodar în sat la Humulești". Așa însă, neputînd rezista în fața tenacității nevestei, Ștefan vinde tot ce poate vinde, face datorii peste datorii, lăsînd în urmă-i o familie în pragul dezastrului economic.

E, într-adevăr, flagrantă nepotrivirea dintre ceea ce spune Creangă și ceea ce relevă documentele de arhivă. În **Amintiri...**, Humuleștiul e „sat mare și vesel", iar casa familiei Ciubotarului — „îndestulată", căci „sărăcia nu se oploșise încă" la ușa ei. Ea, sărăcia, va veni — subînțelegem — mai tîrziu, cînd copilăria băiatului se încheiase deja. Să reținem această absență a grijilor și nevoilor existenței pe durata copilăriei. Singura vîrstă fericită, necondiționat fericită, copilăria este, pentru Creangă, incompatibilă cu privațiunile. Ocrotit de grija părintească, ferit de contactul cu aspra realitate, copilul vede împrejur doar îndestulare și bucurii. Ochiul său dilată lucrurile, făcînd din Humulești un „sat mare", din traiul modest — bunăstare. Tăierea unui porc la Crăciun devine, pentru el, semnul abundenței permanente, iar priveliștea cine știe cărei petreceri — mărturia veseliei continue a consătenilor. „Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci, și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ne era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau deapurûrea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea."

Alta era, va să zică, înfățișarea lumii „pe atunci" și preocuparea de căpetenie a povestitorului e să depună mărturie despre această realitate defunctă. Memoria sa păstrează intactă imaginea edenului infantil („mi-aduc aminte de parcă acum mi se întîmplă"). Formele, culorile, aromele sînt mai vii decît acelea din realitatea imediată („Mai pasă de ține minte de toate cele și acum așa, dacă te slujește capul, bade Ioane."), nevoită a se retrage umilită dinaintea impunătoarelor amintiri. De aceea, obiectul **Amintirilor...** este „vesela și nevinovata" copilărie, pentru că, în ordinea valorilor sufletești, aceasta ocupă rangul cel mai înalt, nedisputat de vîrstele ulterioare. Acestea din urmă reprezintă experiența lumească a omului, avatarele sale după izgonirea din paradis. Ele au adus conștiința răspunderilor, gustul amar al lipsurilor, teama zilei de mîine. Ele i-au pus în față o altă realitate, aspră, dură, neiertătoare, ce ridică la proporții astronomice valoarea fericirii pierdute. Nu despre această prea-plină de suferință experiență dă seamă Creangă, ci despre irepetabila vîrstă de aur.

Dacă tabloul ei nu e în consens cu informațiile istorice, pricinile sînt cel puțin două. Una se referă la faptul că povestitorul privește lumea cu ochii copilului de odinioară. Ca urmare, ceea ce pare deformare a realului e, mai degrabă, supunere la real. Nu la realul istoric, ci la acela psihologic, la optica infantilă. Din acest unghi, **Amintirile...** se arată a fi un document psihologic de o remarcabilă coerență interioară. Pe de altă parte, **Amintirile...** sînt opera bărbatului matur, prevenit, care are cunoștință de nepotrivirea dintre realitatea psihologică și cea istorică. Ultima îl trage, din cînd în cînd, de mînecă, îndemnîndu-l să rupă firul povestirii cu paranteze în care răzbate amara experiență a lumii. Însă el realizează degrabă abaterea fără de voie de la proiectul inițial, regăsind albia obișnuită. Așa se întîmplă, spre exemplu, în partea de început a **Amintirilor...**, cînd vorbește despre șederea la Broșteni în cocioaba Irinucăi. Pe nesimțite, tonul jovial dispare și o nouă realitate ne apare dinainte : munca istovitoare a femeii în pădure, sărăcia ei lucie etc. Dar ea e relegată imediat, ca fiind străină obiectivelor povestirii : „Însă ce mă privește ? Mai bine să ne căutăm de ale noastre." Creangă al maturității nu are doar nostalgia paradisului copilăriei. Este protectorul și apărătorul ei. Cînd se cațără în harabaua lui moș Luca spre a face drumul pînă la Iași, lasă în urmă familie, prieteni, locuri îndrăgite. Dar, mai cu seamă, îl părăsește pe copilul care fusese, încremenit în vîrsta infantilă. Nică, obraznicul, poznașul, torcălăul, nu iese din Humulești. Îi e scris să rămînă acolo, mereu egal cu sine, ca unică dovadă a existenței paradisului. Din Humulești pleacă numai Ioan Creangă, ascunzînd între bagaje amintirea lui Nică. O va păstra ca pe o icoană, i se va închina, se va deprinde să raporteze fiece amănunt al vieții de toate zilele la ea, o va apăra. Sustras timpului, Nică poate să-și vadă liniștit de jocurile copilăriei. Nimeni și nimic nu i le va tulbura, ocrotite cum sînt de Ioan Creangă, îngerul său păzitor.

Adrian OPRINA

Octav BĂNCILĂ : „Cei doi prieteni"

Centenar

Charles Perrault și Ion Creangă — legea morală a poveștilor

R. P. Hette : Bustul de la mormînt 1923

Deși **Scufița-Roșie** sau **Barbă-Albastră** rămîn în literatura lumii cu semnătura lui Charles Perrault, se știe că acesta le atribuie de fapt fiului lui Perrault D'Armancour, în vîrstă de vreo 10—12 ani. Așa mărturisește dedicația către Mademoiselle Votre Altesse Royale, dedicație obligatorie după un anumit protocol din epocă. Aparent deci, poveștile lui Perrault sînt dedicate unui adult și semnate de un copil. Istoria literaturii și, mai ales, istoria lecturii ei, cele aproape trei secole care s-au scurs de la lansarea poveștilor către cititor au schimbat cei doi termeni : autorul **Scufiței-Roșii** este considerat azi Charles Perrault, iar poveștile lui, măcar prin unul din straturile lor, se adresează copiilor.

Prefața la Poveștile mele a lui Ion Creangă nu ascultă de vreo modă oarecare a vremii, ea vizează „iubitul cetitoriu", deci cititorul în general și ne face să tresărim prin modernitatea ei : nu numai că cititorul e invocat ca factor necesar în instaurarea operei, dar e și invitat la colaborare : „(...) unde-i vede că nu-ți vin la socoteală, ie pana în mînă și dă și tu altceva mai bun la iveală (...)"

Charles Perrault numește poveștile sale niște fleacuri, niște scorneli (bagatelles, sornettes), Ion Creangă le dă drept niște „prostii" amîndoi autorii întîlnindu-se într-o viziune ironică asupra poveștii : un fleac, o scorneală, o prostie, dar, care merită, se subînțelege, scoasă la iveală, oferită cititorului. Că scornelile și prostiile merită toată atenția ne-o dovedește și faptul că cei doi autori, fiecare la vremea sa, au adunat poveștile într-un volum, într-o anumită succesiune, le-au prevăzut cu o dedicație, respectiv prefață, le-au acordat deci statutul de operă deplină cărția, vorba lui Baudelaire, trebuie să i se acorde măcar meritul de a avea un început și un sfîrșit. Astfel stînd lucrurile, **poveștile** merită considerate în globalitatea lor ca viziune asupra lumii a autorului lor, supusă atenției dedicatarului, cititorului.

Printr-o lungă tradiție a receptării literaturii, statutul poveștilor implică, prevede o morală, o învățătură (moralite în franceză) ; morala aceasta, foarte de bun simț, cum spune Perrault, se lasă descoperită mai mult sau mai puțin, tot cu spusele acestuia, după gradul de pătrundere, de adîncire a celor care le citesc (din nou așadar cititorul e avut în vedere). Tot în dedicație Perrault vorbește despre o vastă întindere a minții, care să se poată ridica de la lucrurile cel mai mici pînă la cele mai mari. Această vastă întindere a minții o solicită și **Poveștile** lui Creangă, dacă ne referim la cele grupate de autor sub acest titlu, apărute, e drept, postum, în 1890, și nu la istorioarele didactice din **Învățătorul copiilor,** care sînt mai transparente, mai clar moralizatoare.

Cu toate că avertizează în prefață, dedicație, de fapt, că morala se lasă descoperită mai mult sau mai puțin, Perrault își ia măsuri de precauție și termină fiecare din povești printr-o „moralite", învățătură iar uneori, vrînd parcă să sugereze că o singură învățătură e sărăcitoare, simplificatoare, formulează el însuși două învățături, invitînd la o lectură deschisă. Uneori, morala se adresează mai degrabă copiilor, altădată mai degrabă oamenilor mari și, nu o dată, e ironică : să aștepți o sută de ani un soț e totuși cam mult, se spune în finalul **Frumoasei din Pădurea Adormită.** Dar timpul i-a mai jucat o festă lui Perrault. Cum poveștile lui cele mai cunoscute sînt opere în proză, iar morala acestora e în versuri, ea a fost simțită, la un moment dat, ca lipită, adăugată poveștii care moralizează în primul rînd prin chiar evenimentele narate și, cel mai adesea, poveștile lui Perrault se tipăresc azi fără moralite.

Presimțind parcă un astfel de handicap, Creangă nu formulează în final o morală, o învățătură, care transpare oricum de-a lungul poveștii ; la el finalul evoluează spre un clișeu : dacă nu o masă la o nuntă, la o petrecere care ține și-acum și la care ia parte și povestitorul („povestariul"), măcar un eveniment fericit aducător de voie bună. Morala este însă nu o dată evidentă : în **Capra cu trei iezi** iedul neascultător plătește scump graba sa, în **Fata babei...** fata cea rea e pedepsită cum se cuvine, cea bună e răsplătită ; cu toate acestea, povestitorul Creangă a avut tentația unor versuri ce să se constituie în învățătură, cum o dovedesc, spre exemplu, aceste strofe din variantele la **Capra cu trei iezi** : „Vai de mine ce păcat / Dacă m-ați fi ascultat / Lupul nu v-ar fi mîncat !" sau : „Tare-ați fost ne-ascultători / Dacă m-ascultați pe mine / Nu pățeați nici o rușine !". Tot astfel, la Perrault învățătura de desprins din poveste e evidentă pînă la formularea ei în versurile finale ; în **Scufița-Roșie** fetița e pedepsită pentru că s-a abătut din drum : e mîncată de lup și nu mai e salvată, ca mai tîrziu, în versiunea fraților Grimm. Deseori, la fel de evidentă și moralizatoare e împărțirea în buni și răi, care stau față în față și numai contrastul lor și e suficient pentru a distinge clar binele de rău : baba și moșul, fata babei și fata moșului, soacra și nurorile, capra cu iezii și lupul la Creangă sau fata cea bună și fata cea rea din **Zînele,** Cenușăreasa și surorile împreună cu mama vitregă, Barbă-Albastră și soția lui, Scufița-Roșie și lupul la Perrault. Alteori, numai un viciu, o slăbiciune se cere îndreptată, pedepsită și răul e atunci numai o latură a unui personaj : neascultarea la Scufița-Roșie, la Frumoasa din Pădurea Adormită, la iedul mare, ispitirea la rău, lenea, delăsarea în **Stan Pățitul** etc.

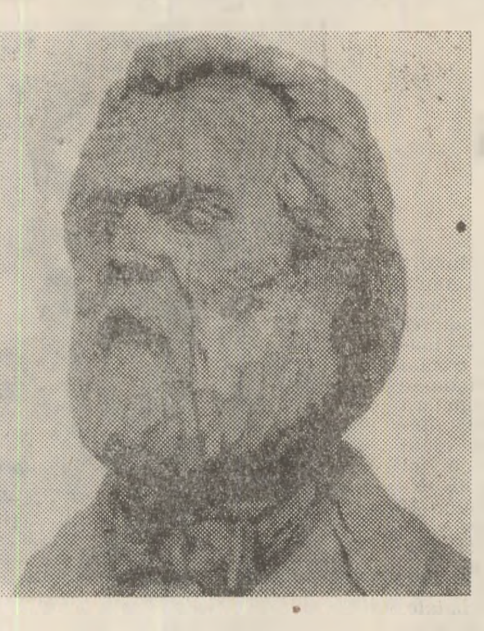
S-a vorbit despre „cruzimea lui Andersen", s-ar putea vorbi de o cruzime, o neînduplecare a poveștii în general. Să ne referim numai la poveștile lui Creangă și ale lui Perrault : baba și fata ei cea rea sînt înghițite de balauri, lupul e ucis cu pietre în groapa cu jăratec, găina e omorîtă în bătaie, bătrîna care face „să lunece mințile" la neveste e trimisă în iad, fata care-a dat foc la pielea de porc pătimește îndelung pentru aceasta (în poveștile lui Creangă).

Ceea ce pare a apropia la un moment dat poveștile celor doi autori atît de diferiți este un dozaj, un echilibru între terifiant și moral ; o poveste precum **Capra cu trei iezi** cuprinde momente de groază cînd lupul, după ce înfulecă cei doi iezi, mînjește pereții cu sînge și așează capetele rînjite la fereastră. Pedepsirea soacrei în **Soacra cu trei nurori** are ceva atroce : ea e călcată în picioare, lovită cu capul de pereți, i se străpunge limba cu acul. La Perrault momente de groază constituie noaptea celor șapte frați din **Degețel,** care aleargă alunecînd prin noroi, noaptea pe ploaie prin pădure, găsesc adăpost în casa căpcăunului, care-i amenință cu moartea și fug de aici după ce asistă la uciderea celor șapte căpcăunițe sau în **Barbă-Albastră,** de groază e camera cu sînge închegat plină de cadavrele soțiilor omorîte, amenințarea soției cu cuțitul de către Barbă-Albastră, indiferent la rugămințile acesteia. Cele cîteva exemple luate din cei doi autori ar traduce parcă o aceeași deversare a moralului în terifiant : se învață mai bine ceea ce se trăiește mai intens, am putea spune, moralizînd la rîndul nostru. Această relație între terifiant și moral, amenințînd cu o disproporție, cu un dezechilibru rămîne doar oscilație, ezitare și se constituie în moment de vîrf, punct culminant în imaginea globală pe care ne-o dau poveștile care și la unul și la celălalt din cei doi autori alcătuiesc un volum prin voința autorului, un tot așadar, creator de univers, de lume. În lumea poveștilor lor se învață însă și cu haz și voioșie ca în **Harap-Alb,** cu duioșie și iertare ca în **Cenușăreasa.** Toposul „lumii ca-n povești", a atotposibilului lor nu e contrazis nici la Perrault, nici la Creangă. Totul e îngăduit și posibil în poveste : un dovleac se preschimbă-n caleașca, povestitorul încalecă pe o căpșună, o fată lasă să-i cadă cînd vorbește pietre scumpe, o alta broaște rîioase, un cerb ucide cu privirea otrăvită, o fată se preschimbă-n pasăre și se ascunde după lună, un căpcăun se preface în leu sau șoarece, cocoșul și motanul vorbesc și poartă cizme etc. Totul e îngăduit și posibil în poveste dacă nu e încălcată legea morală, fiindcă povestea e întotdeauna de partea binelui, a dreptății. Poate de aceea viziunea carnavalescă a lumii pe dos din **Harap-Alb** care se dezlănțuie cu atîta vigoare și culoare se îndreaptă totuși spre un final previzibil : cei buni se aleg de cei răi, Spînul cel rău e omorît, Harap-Alb se însoară cu fata Împăratului Roș.

Armonia lumii poveștilor și la Perrault și la Creangă conține și amestecul de moarte și dreptate, de pedeapsă și răsplată, de cruzime și feeric, de groază și voie bună, de terifiant și moral și totul e posibil în poveste fără ca echilibrul lumii să se zdruncine, fiindcă la temelia ei stă puternică, neînduplecată legea morală, pe care cititorul o recunoaște sau nu după puterea de adîncire, pătrundere cu care vine spre povești care cer mereu și așteaptă acea vastă întindere a minții de care vorbea Perrault, vastă precum cerul înstelat deasupra noastră.

Mugurаș CONSTANTINESCU

Creangă

Noi și Creangă

Împreună cu Eminescu și Caragiale, Ion Creangă ilustrează în istoriile literare capitolul „clasicii literaturii române". E ușor de constatat însă că astăzi povestitorul humuleștean reține atenția crticilor mai puțin decît ceilalți doi mari scriitori: la Creangă nu se fac trimiteri la tot pasul; creația sa este extrem de rar invocată ca punct de referință în dezbaterea problemelor de actualitate; construcțiile teoretice nu își află puncte de sprijin în scrierile sale ș.a.m.d. Literatura critică dedicată lui Creangă este, incontestabil, mai săracă decît aceea consacrată lui Eminescu și Caragiale (nu pun la socoteală articolele de circumstanță, apărute din abundență la aniversări; rareori ele au alt merit decît acela de a ne reaminti că a trecut un număr de ani de la nașterea sau moartea scriitorului). Și nu este vorba numai de numărul mai mic de titluri (cu toate că și numărul titlurilor din bibliografie este semnificativ, măcar din punctul de vedere al sociologiei literaturii) ci, în primul rînd, de faptul că din bibliografia sa se pot reține, comparativ, mai puține lucrări cu adevărat fundamentale, din acelea care marchează o dată în istoria receptării unei opere și care fixează, în aceeași măsură, prin originalitatea creației critice, un moment remarcabil în istoria criticii literare. Creangă, trebuie să recunoaștem, nu se află acum în prim planul schimburilor de idei; el nu constituie un punct de întîlnire al tendințelor acute ale actualității. Despre Creangă se pare că a fost spus totul (sau, oricum, tot ce era imporant) — și a fost spus chiar în primele studii ce i s-au consacrat.

* *

Dacă opera lui Creangă nu s-a situat întotdeauna în prim plan, au existat perioade în care ea a jucat un rol deloc neglijabil în polarizarea forțelor literare. Nr. 1 din 1935 al revistei „Gînd românesc" conține studiul **Ion Creangă văzut de generația actuală,** în care Mircea Vulcănescu scria: „O dezbatere tăcută, dialectică, latentă, mai curînd un fel de încordare, pare a se schița în vremea noastră între taberi în jurul adevăratului chip al lui Creangă". Iată-l așadar pe Creangă în prima linie a confruntărilor de idei din perioada interbelică, disputat între cercuri literare rivale. (Ceea ce nu-l împiedica pe G. Călinescu să considere, peste cîțiva ani, că în jurul povestitorului din Humulești a plutit mai degrabă o liniște nemeritată. După ce menționează în bibliografia cărții sale **Ion Creangă (Viața și opera),** apărută în 1938, un studiu al lui Iorga, altul al lui Ibrăileanu din **Scriitori români și străini** și încă unul despre limba lui Creangă, semnat de Iorgu Iordan, Călinescu conchidea: „nu s-a scris pînă în 1938 în literatura română, esteticește, despre Creangă, nimic".) Punînd, ca de obicei, ordine în materialul examinat, M. Vulcănescu face o sumară trecere în revistă a direcțiilor care, la data respectivă, îi împărțeau pe comentatorii lui Creangă. Deasupra tuturor, constată, se ridica, puternică, imaginea „unui Creangă emanație a pămîntului". Dar această „icoană" cu maximă răspîndire nu le înlătură pe celelalte, înregistrate meticulos în continuare. „Pentru unii, Creangă nu e decît un «ateu» voltairian, așa cum ni-l înfățișa incidental d. Ralea /.../ căutînd a dovedi cu el că neamul nostru nu e religios din fire, de vreme ce unul din cele mai reprezentative și autentice exemplare ale lui e un răspopit. (Imagine, care se pare, face autoritate în cercurile revistei «Viața Românească»)". Pentru alții „Creangă e un fel de Gargantua, un rafinat estet al «voluptăților aspre, animalice chiar» a cărui ființă fiziologică nu numai că se potrivește existenței rudimentare, «ci și aspiră la ea cu ființa lui totală, ca pielea groasă a mascurului, la întoarcerea în noroi»" (M. Vulcănescu pretinde că așa l-ar înfățișa Călinescu). „Pentru alții Creangă nu e decît un «mahalagiu» modest, dascăl de școală, încercat de răutatea oamenilor, și care nu-și află refugiul pe pămînt decît în amintirile copilăriei" (așa l-ar prezenta, spune M. Vulcănescu, Lucian Predescu). Iar Boutière, între alții, face din Creangă „prototipul somerului intelectual autohton, care «nu poate străbate, de atîta străinătate», chipul ruralului transplantat în viața orășănească, care-și irosește viața începînd mai multe lucruri deodată, pe care nu le isprăvește...". Și, la sfîrșitul listei eseistul îi amintește pe cei care „privesc chipul transfigurat al unui Creangă impersonal, identificat cu «Românul în genere», al unui Creangă om universal, Creangă-instituție, în felul în care s-a vorbit de un Iorga-instituție".

*
* *

Fără a insista asupra repertoarului de tendințe propus în **Ion Creangă văzut de generația actuală** să reținem că în anul 1935 opera și personalitatea povestitorului divizau inteligența timpului. Și enumerarea lui M. Vulcănescu nici măcar nu e completă. De pildă nu se acordă atenția cuvenită studiilor lui Ibrăileanu **Povestirile lui Creangă** și **I. Creangă, țăranul și tîrgovățul.** Aș semnala și o omisiune — importantă întrucît reprezintă un punct de vedere diametral opus aceluia susținut de M. Vulcănescu. E vorba de articolul lui B. Fundoianu, **De la Nică a lui Ștefan la Mallarme,** publicat, în 1922, în „Sburătorul literar".

*
* *

Studiul lui M. Vulcănescu este chiar de la primele rînduri polemic. Ni se vorbește de creșterea semnificației lui Creangă — punîndu-se în celălalt talger al balanței destinul în posteritate al lui Maiorescu. Comparația nu e aici un procedeu literar, care face mai plastică prezentarea, ci însăși coloana vertebrală a studiului; dacă unul din termenii comparației nu coboară, celălalt nu poate să urce... Și cel care coboară nu poate fi, din perspectiva lui M. Vulcănescu, decît Maiorescu. Nu i se contestă mentorului Junimii meritul de a fi descoperit și încurajat pe Eminescu și Creangă. Critica și filosofia lui Maiorescu ar fi fost depășite însă „peste tot de rafinarea sensibilității și de o problematică pe care Maiorescu n-o putea bănui. /.../ Criteriile estetice maioresciene, au însoțit în hangarul cu lucruri vechi, logica lui nominalistă și asociaționistă". Mai norocoase ar fi fost studiile de filosofia culturii: viziunea generală și punctele sale de vedere privind problema statului român modern, domină, spune autorul, asupra tuturor curentelor următoare. În concluzie, M. Vulcănescu susține că din moștenirea lui Maiorescu a rămas „partea care s-a putut integra mersului mai departe al culturii românești, partea care unindu-se mai tîrziu cu ceea ce era bun din semănătorism, ne-a dat sinteza autohtonistă ai cărei aderenți suntem, sinteză întemeiată pe primatul realității românești, dar cu ținuta intelectuală sobră, obiectivă și neromantică a Junimei". Afirmație interesantă, fără doar și poate, prin nuanțare și prin revendicarea filiației junimiste pentru „sinteza autohtonistă". Am reprodus aceste aprecieri pentru a lumina contextul junimist în care este situat Creangă și relația cu Maiorescu, în perspectiva lui M. Vulcănescu. „Am zice, plastic, că din Maiorescu a rămas vie partea care l-a înțeles pe Creangă", încheie autorul. Înafară de comparația cu Maiorescu ne este propusă o valorificare în contextul Junimii. „Afirmat la Junimea, ca și Eminescu, Creangă a aparținut Junimei, dar nu a aparținut numai Junimei. Mai exact. Creangă a reprezentat, împreună cu Eminescu, ramura junimistă care a depășit junimismul, în sensul lui de orizont strîmt de cenaclu. Creangă și Eminescu sînt cei doi junimiști a căror poziție spirituală a fecundat deopotrivă curentul cultural al semănătorismului, aproape în aceeași măsură în care a aparținut Junimei". Și M. Vulcănescu ne explică perspectiva din care privește el și grupul său spiritual moștenirea lui Creangă: „Dintre toți junimiștii, Creangă și cu Eminescu sunt așadar, fără îndoială, cei mai actuali. Mai actuali chiar decît Caragiale. Și actualitatea lor vine din faptul că, în procesul de chemare la viață culturală a maselor românești, ei sunt cele mai bune îndreptare. Creangă mai ales e viu, ca pildă de românism și omenie, împotriva mahalalei invadate și împotriva înstrăinărilor de tot felul. El e o dovadă limpede că după două sute de ani de ruptură a culturii românești superioare de cultura satelor, e încă posibilă o cultură românească generală, care să atingă sufletul oricărui român, fără deosebire de clasă socială". Actualitatea lui Creangă în 1935 se sprijinea așadar pe valoarea de exemplu a destinului său, care decurgea din „caracterul lui impersonal și reprezentativ", din „felul în care viața și problematica lui reproduc, pînă la cele mai mici detalii, problemele și necazurile majorității neamului nostru". Destinul omenesc, prea omenesc, devine „instrument de sociografie simbolică", iar viața lui Creangă își pierde „interesul biografic individual", exemplificînd devenirea românilor. Restul studiului este o analiză, din acest punct de vedere, a etapelor vieții lui Creangă.

*
* *

Una din pozițiile extreme în interpretarea moștenirii povestitorului este deci asimilarea creatorului cu omul și considerarea omului Creangă ca simbol al evoluției naționale. Această poziție nu e neapărat respinsă în prima parte a articolului lui Fundoianu, care vede în povestitor o excepție între scriitorii noștri. Ceilalți scriitori români se formau pe atunci în cadrul culturilor occidentale. Creangă este singurul care se dezvoltă făcînd abstracție de influențele externe (idee susținută și de Tudor Vianu). „Creangă ne dă spectacolul întîmplător și unic al scriitorului român pur, pe care, fără el, abia l-am fi putut bănui. Iată-i sensibilitatea stătătoare și puțin adîncă, de iaz; absență de fantezie; o voință secată repede și cugetare nulă; cuvintele sunt plastice cu exces; niciodată muzicale, trăiesc prin frumusețea lor, singure; umor, atît cît este în proverbe, în snoave, în cimilituri; narațiune pentru narațiune (ca la șezători), fără necesitatea de a da anecdotei o țintă sau o coajă de simbol". Și pentru Fundoianu Creangă oglindește „cu o spăimîntătoare claritate", virtuțile sufletului românesc — dar și metehnele sale; îi arată capacitățile și îi indică limitele. Concluziile viitorului eseist de limbă franceză? „Cîtă vreme speculezi numai pămîntul tău, rămîi la Creangă. Dacă treci cu sensibilitatea dincolo de el, ai trecut și de sensibilitatea proprie și cazi în avere străină. De aceea Eminescu, care e, fără greș, un geniu, în nemțește sau în franțuzește pare un simplu autor de banale romanțe. Creangă, o expresie și o limită a scrisului românesc!".

* *

Pentru M. Vulcănescu, expresie deplină, simbol al devenirii naționale, pentru Fundoianu expresie atît a virtuților intrinseci cît și a pericolelor pe care le-ar reprezenta izolarea spirituală. Observațiile acestea nu sînt, desigur, simple speculații. Cum nu sînt speculații nici afirmațiile lui Ralea sau Iorgu Iordan, extrase din același exemplu, despre religiozitatea românilor. Urmînd o sugestie a lui Ibrăileanu, și schițînd o idee dezvoltată de Călinescu, în articolul lui Fundoianu e exprimată o opinie numai aparent paradoxală: „Creangă este un artist — și un artist al cuvintelor —, în același sens în care poate avea o semnificație arta lui Mallarme. /.../ Trebuie să punem față în față pe un artist care iubea cuvintele ca pe niște idoli, din dezgust pentru o sensibilitate prea bătrînă, și un creier prea covîrșit, și un artist care se întîlnește bucuros, pentru întîia oară, cu vorbele. Numai cei ce iubesc cuvintele și se pot resemna la ele pot citi pe Mallarme, cum îl pot citi pe Creangă". De aceea, citează Fundoianu pe Ibrăileanu, Creangă nu este un scriitor pentru copii și poate fi gustat numai de rafinați. Călinescu va aprofunda importanța construcției verbale în povestiri și în povești. Ibrăileanu vorbise de asemenea despre caracterul „gratuit" al scrierilor lui Creangă: Experiența națională, socială etc., este introdusă, în felul acesta, în limitele stricte ale fenomenului estetic.

*
* *

Am prezentat poziții diverse în interpretarea operei lui Creangă pentru a pune mai bine în evidență, prin contrast, situația în care se află moștenirea sa astăzi. Astăzi interpretarea lui Creangă e, parcă, „fără miză". Dacă altădată aprindea pasiuni, îi obliga pe preopinenți să aibă idei și să construiască dialectic, astăzi opera sa se bucură mai degrabă de o admirație convențională. Faptul că opera povestitorului, care încununează, prin valoarea ei, o literatură, nu pune în mișcare, așa cum ar fi de așteptat, mecanismul hermeneutic, nu e întîmplător. Cercetarea cauzelor acestei situații nu poate decît să ne conducă la o mai bună cunoaștere a orientărilor din spațiul nostru literar. Dintre eventualele cauze ale acestei stări de lucruri merită să ne ocupăm de două. Una decurge din structura operei. Iar a doua privește relațiile cititorului contemporan cu valorile care determină și pe care le ilustrează universul lui Creangă și al operei sale.

Să vedem așadar în ce măsură aceste circumstanțe explică divorțul dintre principalele forțe ale criticii și creația povestitorului humuleștean.

*
* *

Pentru început să ne oprim la ceea ce ține de structura operei. Narațiunilor lui Creangă le lipsește acel nivel care satisface apetitul speculativ al criticii contemporane. Comentatorul care se... respectă trebuie să fie astăzi neapărat original — iar pentru aceasta se cere ca opera să-i ofere anumite premise. Grație simțului artistic desăvîrșit Creangă ocolește mereu „literatura". Fundoianu vorbea de bucuria întîlnirii pentru prima oară cu vorbele. Cred că e tocmai invers — rezultatul unei îndelungi cumpăniri a vorbei. Arta lui Creangă se mărginește la mijloacele cele mai simple, firescul e rezultatul chinuitoarelor sale elaborări. Ibrăileanu își începea astfel fundamentalul său studiu **Povestirile lui Creangă**: „Creangă nu are metafore". Dar nu numai metafore nu au compunerile lui Creangă. Ele se țin la distanță de filosofare, de analizele sufletești cu generoasa lor promisiune — dezvăluirea „profunzimilor". Creangă nu a născocit legături complicate între personaje. Într-un cuvînt din opera sa lipsește ceea ce alimentează de regulă analizele literare. Este o lipsă care îngrădește serios posibilitatea elaborării unor interpretări critice așa cum sînt ele în general înțelese astăzi. Creangă — criticii importanți sînt toți de aceeași părere în această privință — a decantat elementarul, ca esență a existenței și a artei. Această simplitate exemplară, dovada unui rafinament nativ, taie aripile criticii care se mulțumește să interogheze textul, neglijînd legăturile complexe cu contextul social, cu contextul vieții spirituale, al ideilor etc. Cînd nu recurge la „analize" care se potrivesc la fel de bine oricărei opere, pentru că nu spun nimic despre niciuna, o astfel de critică este nevoită să repete locuri comune.

*
* *

Pentru a depăși aceste limite fatale scrierilor lui Creangă cei mai mulți dintre exegeți au trecut, subliniind specificitatea estetică, dincolo de text. Creangă nu este un... simplu scriitor — și de aceea nu poate fi analizat numai la nivel artistic. „În Creangă trăiesc credințele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia poporului, care s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pămîntului dacic, dedesubtul fluctuațiunilor de la suprafața vieții subtul fluctuațiunilor de la suprafața vieții naționale" — spunea Ibrăileanu. Și avea dreptate. După cum s-a văzut din incursiunile de mai sus, „cearta" a avut loc, cînd a avut loc, pe marginea interpretării reprezentativității valorilor topite în universul lui Creangă. A fost oare elucidat caracterul de „închidere" sau „deschidere" al valorilor reprezentate de această operă, și din această pricină ea nu mai ridică nici o întrebare? Nu s-ar putea spune. Mai degrabă se face simțită o îndepărtare de aceste valori. Societatea românească s-a schimbat extrem de mult în ultima jumătate de veac și, o dată cu ea, se schimbă și valorile pe care le promovează. Deci și atitudinea față de valorile universului uman reprezentat de Creangă. O analiză a sistemului de valori al contemporanilor, comparativ cu acela conținut în opera lui Creangă, ar fi fără doar și poate plină de învățăminte. Cum plin de învățăminte ar fi un studiu asupra audienței „valorilor" mahalalei comparativ cu acelea ale lumii satului. Nu e aici locul unor asemenea analize. Ele s-ar putea să scoată la lumină metamorfoze care ar explica, între altele, și actualul nostru „paralelism" cu universul lui Creangă.

C. PĂTRAȘCU

Împăratul poveștilor

lui Ion Creangă

Am ascultat din fașă
vorbe dulci măiestrite
cu sufletu-mi de prunc,
cu vălul din basme.
Prin ochii lui dăinuie
patimi timide,
încoronînd modest, cu busuioc,
fantasmele geniului.

A satului înțelepciune,
icoana vechiului popor,
voroavă arătată-n lume
humuleșteanului Homer,
cu pajiștea copilăriei
și Ozana cea frumoasă
rămasu-ne-ai, străbune,
știut din casă-n casă.

Am ascultat cum sînt,
că, nu știu cum alții
ar uita de doruri
pe care le duc frații.
Aici, amu, cică era odată
un Stan, Harap, Dănilă,
„tă-vă pustia... să vă bată".

Ionel BUDIȘTEANU
(R.S.S. Moldovenească)

Două genii

cu prilejul centenarului
trecerii lor în Eternitate

Turme legănate în talangă
Pasc Ciricul, năzuind spre cer...
Unul din ciobani e însuși Creangă,
Eminescu-i celălalt oier.

Din străbune oale și ulcele,
Urcă-n struguri sînge strămoșesc...
Oile s-au prefăcut în stele
Ce — nostalgic — către Iași privesc.

Cei ciobani rămași fără de turme,
Ca buni frați — de cruce amîndoi,
La bojdeucă, din tristeți să curme,
Păstoresc cuvinte-n loc de oi.

Toamna-și fierbe mustu-n poloboace
Și „LA BOLTA RECE", dintre tei,
Han prielnic pungilor sărace,
Unde poposesc ades și ei.

Se consumă-aici literatura
Cu vin bun, pastramă, ca-n povești.
Poate să-și mai țină-n lanțuri gura
Nică-al Petrii de la Humulești?

Despre — „o stea ce-acum o vezi,
dar nu e"
Spune, plin de visuri, și Mihai...
Limba trepte de luceafăr suie,
Cînd, prin El și-mbracă noul strai.

. . . .

Însă dintre stele, ca-n baladă,
Pe un plai cu raiul în prim-plan,
Lumii vremii i-a fost dat să vadă
Cum cad două, în același an.

Dacă la Țicăul de din vale,
Ce-a fost ieri se recunoaște greu,
Pe a veșniciei lungă cale
Două genii strălucesc mereu.

B. MUNTE

Ion Creangă — modalități ale ironiei

Despre ironia și umorul lui Creangă s-a scris mult, bine, uneori prea general, alteori prea limitat filologic, destule contribuții cuvenindu-se citate, pe locuri prioritare cele semnate de Vladimir Streinu și Eugen Todoran. Nu e lipsit de interes a urmări modalitățile specifice ale ironiei, deci și ale umorului la Ion Creangă, știut fiind că umorul este interpretat ca o variantă a ironiei. Henri Morier îl numește „ironie de conciliere", spre deosebire de ironia propriu-zisă, „ironia de opoziție". Nuanța de bonomie intervenită în atitudinea subiectului în postură de umorist nu schimbă procedeele la care el apelează pentru a prezenta situația în termeni diferiți de datele ei reale, simpatia nu duce la identificarea cu obiectul. În discursul ironic s-a relevat o deosebire între ceea ce se spune „literal" și ceea ce se spune în fond ,de obicei sugerîndu-se contrariul a ceea ce se comunică la prima vedere.

În **Amintiri din copilărie** surprinde puținătatea exemplelor încadrabile în discursul ironic, textele nu sînt prea generoase în „simulările" de care s-a făcut caz. Cartea are un nucleu liric, oferind naratorului prilejul de a-și exprima direct afectul, fără a mai zăbovi în artificiile disimulării. Teoreticienii literari au semnalat dificultatea de a distinge „mărcile" ironiei. Beda Allemann apreciază chiar că ironia devine calitativ superioară cînd se dispensează de „semnele" caracteristice: „Ironia literară este cu atît mai ironică, cu cît știe să renunțe mai complet la semnalele ironiei, fără a-și abandona transparența." („Poetique", 36, 1978) Dacă citim prin această optică episodul venirii nemților înarmați la mănăstirea Varatic, observăm că ambiguitatea este perfectă. Fragmentul poate fi înțeles la modul serios, ca și la cel în care sîntem îndemnați de un zîmbet hîtru al naratorului, atunci cînd laudă maicile „care au știut a-i dămoli luîndu-i cu binișorul, și a-i face să-și bage săbiile în teacă, spunîndu-le că cei ce scot sabia, de sabie vor peri". (Citatele sînt din **Opere**, ediție îngrijită de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, Minerva, 1970). În altă parte, ambiguitatea se extinde și la persoana naratorului. Cine vorbește și cum vorbește cînd blestemă pronumele care l-au băgat în mormînt pe Davidică: „A murit, sărmanul, înainte de vreme, înecat cu pronumele conjunctive, peritu-le-ar fi numele să le peară, că au mîncat juvaier de flăcău?" Este povestitorul integral sincer, sau împrumută, viclean, optica lui Trăsnea, aruncînd vina morții lui Davidică pe gramatica lui Măcărescu?

Atitudinea ironică este semnalată, grafic, cel mai adesea prin puncte de suspensie, cu rol de a suplini mimica, gesturile, modificările de ton ale exprimării orale. Punctele de suspensie prezente în relatarea hoinărelii prin pădure a lui Nică și a colegilor au rostul de a sugera altceva decît o inocentă plimbare. Distihurile călugărițelor și ale călugărilor din fragmentul imediat anterior ne îndreaptă în aceeași direcție, trimițînd la gînduri terestre, puțin avuabile în mediul monastic. Ne aflăm în zona umorului licențios la autorul care a scris **Povestea poveștilor** și **Povestea lui Ionică cel prost.** În **Amintiri...** un astfel de umor este, în concordanță cu specificul operei, cenzurat, așa cum se întîmplă și în episodul plecării spre Iași, la școala de la Socola. După ce naratorul comunică imperturbabil că îi însoțea „Luca Moșneagu, însurățel de al doilea, a cărui tînără nevastă avusese grijă să-l trezească la timp și să-l pregătească de pornire...", el introduce scena de rămas bun — Luca Moșneagu își face atentă soția la gardul avariat, apoi urmează explicația, de aceeași calitate îndoielnică ,despre porcii care cauzaseră stricăciunea.

Penuria de ironie, „în stare pură" are în **Amintiri...** și altă motivație, alături de fondul liric-evocativ al narațiunii, oralitatea stilului. Cine se adresează unui auditor cu greu se poate menține în rigorile unui procedeu ca antifraza, spre exemplu. Cînd oralitatea devine, ca să spunem așa, „scrisă", mijloacele de trimitere la alt sens decît cel literal se dovedesc și mai reduse. Așa se face că abundă judecățile de valoare, încărcate de nostalgie la începuturile capitolelor sau de ridicol în scenele de învățare a gramaticii: „cumplit meșteșug de tîmpenie, Doamne ferește!" Un artist de rafinamentul lui Creangă găsește însă și alte mijloace decît cele clasice pentru a exprima umorul, ironia chiar în cadrul tiparelor consolidate ale povestirii. În cunoscutul autoportret de la încheierea capitolului al doilea („Dar și sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de cînd sunt, niciodată n-am fost!") procedeul curent al ironiei absentează. Fraza comunică exact ceea ce spune, fără a ascunde ceva. Și totuși înțelegem că tonul ei este autoironic și că autorul face „haz de necaz". El apelează nu la o contradicție subiacentă, ci la una explicită, anulîndu-și treptat afirmațiile pînă la aparentul nonsens final. Interogîndu-se asupra metaforei umorului lui Ion Creangă, Vladimir Streinu se oprește la turnurile imprevizibile și contradictorii ale frazelor, derivate tot din oralitatea dominantă: „Este evident că nu arta scrisului, ci arta spunerii, observată felurit de mai toți criticii, înșiruie un fel de fraze stilistice de la cuvîntul-calambur pînă la fraza sau perioada care, desfășurîndu-se normal pînă la un punct, se întoarce pe neașteptate în contra sensului firesc sau, dacă spune același lucru, îi dă mișcarea formală de a spune contrariul" (Ion Creangă, Albatros, 1971). Procedeul depășește cadrul frazelor, constituindu-se într-un mod de organizare a ansamblurilor descriptive. Capitolul al treilea debutează cu priveliștea panoramică a regiunii Humuleștilor. Elogiile se adună, satele, văzute idilic, apar pe măsura trecutului glorios dar, periodic, intervine cîte o imagine care schimbă brusc dispoziția, gravitatea se transformă în glumă. Farmecul textului rezidă în caracterul său imprevizibil, naratorul subminîndu-și permanent seriozitatea, revenind la ea cu aerul că mai are de oferit surprize.

Dacă **Amintiri din copilărie** oferă ilustrații ale ironiei verbale, **Poveștile** și **Povestirile** apar mai semnificative pentru ironia situațională, definită de D. C. Mueche drept o contradicție între două opinii, respectiv doi actanți: „A1 — Victima care ignoră cu totul că situația în care se găsește este, ar putea fi, sau ar putea fi considerată ca total diferită de modul în care ea o vede. A2 — Observatorul ironic, care privește și judecă (adică își reprezintă) situația și după aspectul pe care ea îl are pentru un punct de vedere cu totul diferit și superior". („Poetique", 36, 1978). Prima parte din **Dănilă Prepeleac** ne introduce în ironia situațională, cu protagonistul pe post de A1, naratorul pe post de A2, fiecare jucîndu-și rolul fără abatere. Controversele suscitate de partea a doua derivă din noua postură a lui Dănilă, devenit, din păcălit, păcălitor, victorios în toate competițiile. În **Temeiul folcloric al povestirii lui Creangă: „Dănilă Prepeleac"**, Al. Dima a explicat contrastul dintre cele două părți, invocînd mentalitatea „poporană" pentru care prostimea și istețimea nu se exclud, „putîndu-se adăposti sub acoperămîntul aceluiași eu sufletesc".

Arta din **Moș Nichifor Coțcariul** se verifică și prin intermediul ironiei. Autorul continuă să se situeze pe locul observatorului, cînd făcînd cu ochiul, atrăgînd atenția prin intermediul nelipsitelor puncte de suspensie („dar era și îmbojorată Malca... din pricina plînsului, că se despărțește de socri"), cînd imperturbabil, consemnînd noaptea petrecută în pădure: „Și ba unul una, ba altul alta, de la o vreme i-a furat somnul pe amîndoi, și-au adormit duși". Actor și observator ironic în același timp, moș Nichifor intră în scenă debitîndu-și partitura, consolidată prin repetiție, cuprinzînd preliminarii la viitoarele întîmplări, trucuri, refrene („răul nebunelor istor de privighitori"), pentru a încheia tot cu replici preventive, lăudînd pe „biata babă", care nu e chiar babă, dacă ne gîndim „că merge pe douăzeci și patru de ani, de cînd trăiesc cu dînsa", cum declară, tot ca să se știe, harabagiul poznaș. Nuvela este o capodoperă a stilului aluziv, a vorbei în doi peri, la îndemîna tuturor personajelor, de la maicile care explică protopopului rațiunile deplasării cu moș Nichifor, la trecătorul care se desparte de el cu o replică șugubață: „D-ta poți să mîi astă noapte și în pădure; nu cred că-i muri de urît!" Hazul nuvelei vine însă de la alt personaj, aflat teoretic în postură de „victimă" (A1), dar care se acomodează prompt cu jocul situațiilor și al replicilor: Malca. Ea își încurajează partenerul cu citate din cărțile sfinte „despre unii, că tocmai la bătrînețe au făcut copii!", ea intervine neted la al treilea accident: — Apoi, dar fă cum știi, moș Nichifor, numai să fie bine" și tot Malca ia decizia așteptată: „ș-odată se dă jos și vine pe iarbă, lîngă moș Nichifor". Rivalizînd în abilitate cu tovarășul de drum, Malca este campioana simulării în nuvela lui Creangă. „Culmea libertății consistă în a juca jocul adversarului", scrie Vladimir Jankélévitch în cartea sa consacrată ironiei. Nu-i rămîne Malcăi decît să mulțumească harabagiului în stilul cu dublă acoperire bine învățat: „— Slava lui Dumnezeu, moș Nichifor, că și-n pădure nu mi-a fost rău..." și să-și reia călătoriile în aceeași companie. Și fiindcă tot trebuie să existe o victimă, fără de care situația ironică nu are contur deplin, apare la sfîrșit nelipsitul, eternul soț care nu știe cum să-i mulțumească lui moș Nichifor și să-i acopere cu daruri.

O gamă largă de tipuri și procedee ale ironiei se desprinde din **Povești** și din **Povestiri.** Întîlnim, desigur, ironia verbală și trecînd peste exemplele din operă, să menționăm **Prefața la poveștile mele,** unde autorul se află într-unul din momentele de simulare a umilinței. Variantă a ironiei socratice (Morier crede că mai adecvat ar fi termenul de „umor socratic"), **Moș Ion Roată** aduce ca element distinctiv dezvăluirea viciilor de gîndire ale interlocutorului cu o minimă intervenție a celui care, afectînd ignoranța, își pune în lucrare logica, strîns, din aproape în aproape. **Povestea lui Stan Pățitul** și **Ivan Turbincă** se înscriu în cadrul ironiei la nivelul întregului text. „Semnele" acestei ironii lipsesc, atitudinea autorului este deductibilă, nu demonstrabilă. În **Povestea lui Stan Pățitul,** diavolul, preferabil celorlalte personaje, îl învață pe Ipate lecția indulgenței, după ce face operația de chirurgie morală, extrăgînd „coasta de drac" de la soția stăpînului. La plecarea servitorului, Ipate „era mîhnit pentru perderea lui Chirică, care era bunătate de băiet". Ivan Turbincă se cere înțeleasă ca o variantă parodică la **Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte.** Bătrînul ostaș nu ia în serios avertismentele despre calvarul nemuririi și se apucă „de tras la mahorcă și de chilit la țuică și la holercă".

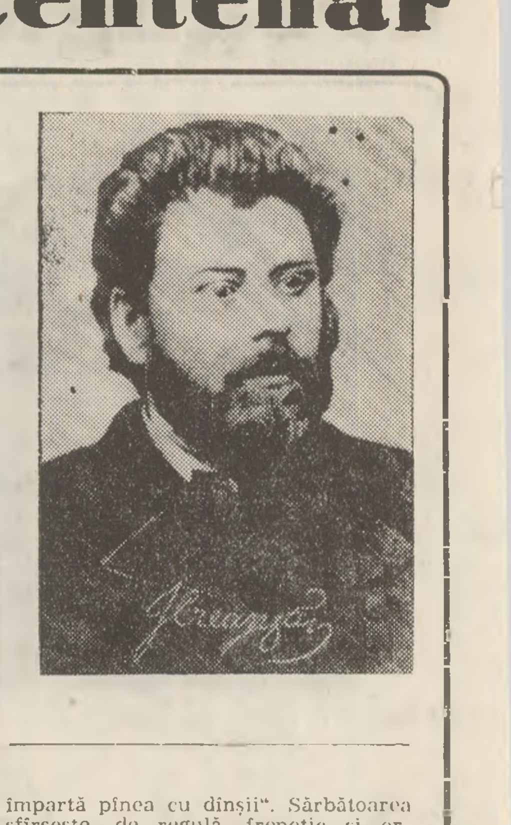
Caracterul popular al operei, dedus din cadru, din limbă, rezultă și din mentalitatea supusă la general puțin interesată de caz, de particularul cu diferențele ieșite din normă aproape indiferentă la natură. „Natura ocupă puțin loc în amintiri — scrie Constantin Ciopraga în **Expresivitatea lui Creangă.** Nimic din ceea ce va încînta pe Hogaș și Sadoveanu nu e măcar schițat la Creangă. Pentru țăran, natura nu-i obiect de contemplație, ci însăși viața cu toate consecințele ei". Apelul la maximele și sentințele incluse în proverbe, zicători slujește raportării la experiența verificată, generatoare a unei înțelepciuni, a unei „filozofii". Iorga a făcut cel dintîi paralelismul Creangă—Rabelais. Asociația, motivată „prin fabulația fantasticului și prin jovialitatea rîsului", cum apreciază Eugen Todoran, se susține și prin erudiția de o anumită factură a scriitorului român. Reluînd ideile din fundamentala sa monografie, G. Călinescu a formulat în **Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent** sensul acestei erudiții: „Erudiția nu are însă limite, și Anton Pann și Creangă sînt și ei niște mari erudiți în materie de știință și literatură rurală". Există, desigur și deosebiri, Rabelais pune în mișcare o întreagă bibliografie pe care își permite să o și parodieze, ceea ce nu face niciodată Creangă cu fondul proverbelor și al zicătorilor. Ele slujesc ironia, dar nu devin niciodată obiecte ale ironiei.

Despre jovialitate a scris pagini memorabile același G. Călinescu, la ea s-au referit Tudor Vianu: „o natură rustică și jovială" (**Arta prozatorilor români**), Zoe Dumitrescu-Bușulenga: „rîsul tonic al țăranului cu concepția optimistă de viață" (**Ion Creangă.** E.P.L., 1963), practic toți exegeții. Jovialitatea lui Creangă derivă tot din perspectiva supusă generalului, neatentă la individual, asupra vieții. Eroul sadovenian are altă optică atunci cînd privește natura, existența din afară, ca subiect reflexiv. El e cuprins de „tristeță", de melancolie, gîndind la efemeritatea lucrărilor omenești.

Ion Creangă oferă argumente în sprijinul tezei care susține efectul de comunicare, nu cel traumatizant al ironiei (al unui anumit tip de ironie): „Sentimentul care predomină la lectura ironiei «stabile» este acela al reuniunii, al regăsirii și al comuniunii între spirite de aceeași natură. Autorul pe care-l presimt în spatele cuvintelor mincinoase este un om ca și mine, pentru că îi place jocul cu ironia, pentru că el crede incontestabilă competența mea în acest joc, și — lucrul cel mai important — îmi acordă un fel de înțelepciune" (Wayne C. Booth, **A. Rhetoric of Irony**, 1974). Cu „un fel de înțelepciune tonică", de sorginte populară, Creangă găsește prilej de voie bună și acolo unde împrejurările sînt catastrofice. La tragedia din **Capra cu trei iezi**, încheiată cu tabloul macabru al camerei mînjite cu sînge și al capetelor iezilor asasinați la ferestre, naratorul conchide: „Dar ce era să le facă? Vina nu era a lui, și ce-au căutat pe nas le-a dat". Cît despre mama victimelor, ea își revine și, după pedepsirea vinovatului, urmează o petrecere în toată regula: „Și s-au adunat cu toatele la priveghiu și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună..." Cu atît mai îndreptățită apare hotărîrea lui Dănilă care, scăpat numai fără un ochi în lupta cu dracii, își umple viața cu neîntrerupte benchetuieli: „Iară Dănilă Prepeleac, nemaifiind supărat de nimene și scăpînd deasupra nevoiei, a mîncat și a băut și s-a desfătat până la adînci bătrînețe, văzîndu-și pe fiii fiilor săi împrejurul mesei sale".

Liviu LEONTE

Centenar

Viziunea carnavalescă a lumii

În „marele spectacol al lumii" intră, deopotrivă, „jocul lumii", „jocul secund", așa-zisul „theatrum mundi", paradigma sărbătorii, manifestarea carnavalescă etc. — toate acestea avînd ca numitor comun sau ca finalitate **rîsul,** constituindu-se în ceea ce s-a numit cultura populară a rîsului. Și, foarte interesant, literatura română s-a făcut mereu ecoul dimensiunilor aici pomenite, cu tot ce ține de mijloacele specifice de exprimare, practic nelimitate. Izbitor se arată și faptul că la unii dintre scriitorii noștri există, împletite, toate aceste perspective. Dar, în cea mai mare măsură, ele pot fi identificate la Ion Creangă și la I. L. Caragiale. În acest sens, se poate vorbi de o adevărată risipă a unor nababi ai rîsului. Iar, dacă autorul **Momentelor și schițelor** a avut și o acută percepție a tragicului, humuleșteanul n-a lăsat să-i scape decît rare oftaturi nostalgice, care, și acestea, intră în regula jocului. Lumea lui Caragiale este mai învederat carnavalescă, pe cînd a lui Creangă se integrează subiacent unei „viziuni carnavalești". În schimb, jocul și sărbătoarea sunt mai exprese la povestitor decît la dramaturg.

Cum, în cele de față, avem în vedere doar sărbătoarea în ipostaza ei carnavalescă, ne înscriem numaidecît pe acest traseu, nu înainte însă de a purcede la cîteva foarte succinte disocieri. Cam pe vremea cînd se aflau Iașii în carnaval, intrau și Humuleștii (id est: lumea lui Creangă) într-o astfel de sărbătoare neoficială, iar „amicii" lui Caragiale se pregăteau intens de „Moși" și „D'ale carnavalului". Să nu uităm, totuși, că pretutindeni carnavalul revine periodic, din cele mai vechi timpuri, și așa va fi mereu, „macar să zică cine ce-o zice". Diferența nu-i mare, dar ea există. Nu vom putea nicicînd **pune** semnul egalității între „balurile" la care iau parte alde Bondici, Pungescu, Chirița, Aristița, Calipsîța, și clăcile și praznicile din spațiul mirific al operei lui Creangă; între „mascaradele" cu qui-pro-quo-uri bufone, cu puzderia de păpușari și cu travestiuri de la „Rusalii" și din carnavalurile dulcelui tîrg — și minunatele „măști" ale eroilor din lumea lui Creangă, cu fermecătoarea dezlănțuire petrecăreață; nici carnavalul bucureștean al lui Pampon și Crăcănel, al Didinei și Mitei nu seamănă întru totul cu năstrușnicul „carnaval" din Humulești, de la Broșteni, ori de la Fălticeni, cu sărbătorile populare de pe la iarmaroace și tîrgurile „din toate părțile". De ce nu se cuvine o echivalare a acestor tipuri de carnaval se va vedea cu altă ocazie. Deocamdată interesează notele comune. Peste tot în carnaval sau în universul cu o configurație de natură carnavalescă sunt oameni veseli, porniți pe festivitate autentică; aceeași reprezentare a **lumii pe dos,** a „inversului", a „contrariului"; același triumf al rîsului complex, care neagă și afirmă, cufundă și regenerează, provoacă un sentiment al libertății și egalității depline. Mihail Bahtin, care a caracterizat cel mai pe larg și mai bine „limbajul" carnavalesc, arată (în **François Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și Renaștere**, trad. rom. 1974, Editura Univers) că sărbătorile oficiale consacră inegalitatea, în timp ce carnavalul ca sărbătoare populară consemnează principiul parității și al deblocării. Aici — zice Bahtin — iau naștere forme speciale de **limbaj** și de **gestică**, nestînjenite, spontane, simple, sincere, fățișe. Carnavalul „celebrează eliberarea temporară a omului de sub puterea adevărului dominant al orînduirii existente, suspendarea tuturor relațiilor, privilegiilor, normelor și interdicțiilor ierarhice". În Evul Mediu, el, carnavalul, era adevărata „sărbătoare a timpului, sărbătoarea devenirii, a schimbărilor și înnoirilor ,ostilă eternizării, împlinirii și sfîrșitului. El privea către un viitor mereu deschis" (M. Bahtin, **op. cit.**, p. 14).

Trecînd peste multe alte caracteristici ale rîsului și dezinvolturii carnavalești, care, am spus, se constituie într-o formă fundamentală a culturii populare, să observăm că sărbătoarea are loc, oricînd, în grup, implică o mulțime agitată și zgomotoasă, care se dedă lesne la excese, sau cade în „păcate" hilare: „Ce să-i faci, că doar numai de două ori pe an este ajunul! Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămădit așa de tare și am răsturnat masa omului, cu bucate cu tot, în mijlocul casei, de i-am dogorît obrazul părintelui de rușine". Totdeauna sărbătoarea, în desfășurarea ei carnavalescă, impune exuberanță, chiar excentricitate, dans, cîntec, belșug de băutură și de hrană, totul risipit cu ostentație: „Apoi la hramul bisericei se ținea praznicul cîte-o săptămînă încheiată, și numai să fi avut pîntece unde să pui coliva și bucatele, atît de multe erau. Și dascăli și popi, și vlădici, și de tot soiul de oameni ,din toate părțile, se adunau la hramul bisericei din Humulești, și toți ieșeau mulțămiți. Ba și pe la casele oamenilor se ospătau o mulțime de străini. Și mama, Dumnezeu s-o ierte, strașnic se mai bucura cînd se întîmpla oaspeți la casa noastră și avea prilej să-și împartă pînea cu dînșii". Sărbătoarea sfîrșește, de regulă, frenetic și orgiastic. La crîșma fetei vornicului din Rădășeni, unde catiheții îl iau și pe moș Bodrîngă (amestec de Silene și Pan), se întemeiază spectacol mare, cu plăcinte fierbinți, cu o găină friptă și, negreșit, cu vin mult. Adevărați urmași ai lui Flămînzilă și Setilă! Eroticul intră și el în joc, ca element al „ambivalenței regeneratoare". Totul la modul hiperbolic și avînd în vedere „principiul material-corporal al vieții" (Bahtin): „După ce mîntuim de băut cana ceea, ni se aduce alta, pentru care mulțămeam crîșmăriței tot cu sărutări, pănă ce se făcea că se mînie și iar fugea dintre noi. Mai pe urmă, iar venea și iar fugea, căci cam așa se vinde vinul, pe unde se vinde... Ori, mai știi păcatul? Poate că nici crîșmăriței nu-i era tocmai urît a sta între noi, de ne cerca așa des. La urma urmelor unde nu-i dă și Trăsnea cel urîcios un pupoi, fără veste! Căci la de-aceste mai tot prostul se pricepe". Se insinuează aici și, desigur, în alte (multe) părți tema „coarnelor" carnavalescă și ea, potrivit căreia soțul îmbătrînit (crîșmărița e măritată cu un „vădăoiu bătrîn ș-un «la-să-mă, mamă», cum e mai bine de tras la om în gazdă") este înlocuit cu altul sau alții mai tineri, din aceleași considerente „naturale" ale reînnoirii vitale. Iată, în continuare, un nostim și grăitor „dezmăț": „De la o vreme, prinzînd moș Bodrîngă la curaj, să nu înceapă a cînta din fluier o Corăbiască de cele frămîntate în loc? Noi, atunci, să nu ne întărîtăm la joc? Și așa o fierbeam de tare, de nu ne ajungea casa și dam chiorîș prin fasole, prin mazere și bob, și sămînța de cînepă se făcea oloiu, pîrîind sub talpele noastre. Cam după miezul nopții, văzînd că moș Bodrîngă ne-a părăsit, începem și noi a ne strecura cîte unul, unul, spre gazdă: eu, cu sînul încărcat de pere uscate și c-un bostan mare, ce mi l-a dat crîșmărița, căci pe cît era de frumoasă, pe atît era și de darnică, mititica!... Și cînd ajung la gazdă, ce să vezi? mai fiecare tovarăș al meu furluase cîte ceva: unul mere domnești, altul pere de Rădășeni; moș Bodrîngă pașlise o grămadă de buci pentru ațîțat focul, și Trăsnea, sămînță de cînepă. Iar Oșlobanu, cu ciubotele dintr-o vacă și cu talpele din alta, viind mai în urma tuturor, numai ce-l vedem că se pune cu creștetul pe pat și cu talpele în grindă, așa încălțat și îmbrăcat cum era; și, ce să-ți mai vadă ochii? Să nu spun minciuni, dar peste o dimirlie de fasole i-au curs atunci din turetce, pe care de obiceiu le purta suflecate, iar atunci le desuflecase, anume pentru trebușoara asta..."

Dacă extravaganțele se instituie ca o aplecare către fantezism și bizarerie, dar totdeauna și ca stimulente ale rîsului sărbătoresc („filosofic și utopic"), degradările au în cadrul „realismului grotesc" rolul de a aduce fenomenele și lucrurile la cota terestră, adica de a le pune în contact cu pămîntul, de a le „semăna" pentru a genera viață. Ca în **commedia dell'arte,** eroii aleargă după bucuria vieții. Dăscălimea, sătulă de ceaslov și psaltire, mai abitir de gramatică, trece repede de la sacru la profan, cam în felul distincției făcute de Durkheim sau de Mircea Eliade. Repetiției cotidiene, fixiste, continuității implacabile, li se opune o frenezie a vieții neînfrînte. Trăsnea se omoară cu gramatica, în timp ce Nică încearcă altfel de emoții, cu copila popei de la Fălticenii Vechi, pe care, singură fiind și orfană de mamă, n-o putea lăsa „nemîngîiată". Restricțiile sunt suspendate, urmează o libertate fără nici un fel de opreliște, aceasta fiind ambianța sărbătorii (spectacolului) ca o lume de excepție. Simțind „un fel de lene amestecată cu slăbiciune", „un fel de leșin la inimă, amestecat cu întinsori", dascălii se pun repede pe benchetuială, mereu acompaniați de moș Bodrîngă și, uneori, de popa Buligă, zis Ciucalău, „tămîiet și aghezmuit gata des-dimineață, Dumnezeu să-l iepure!".

Paradigma principiului festiv era destul de bogată pe vremea lui Creangă și, neîndoielnic, aduc aminte de tradiția medievală a bîlciurilor și iarmaroacelor, care, și acestea, își găsesc continuitatea în străvechile **circens.** Fascinația „tîrgului", a lumii de

Creangă

Bustul de la „Eternitate"

bîlci și de iarmaroc se înscrie în „comedia universală", unde fiecare se simte participant la „reprezentație". Aici, la tîrg, totul are dezinvoltură și aplomb. În opera lui Creangă, mai toată lumea merge la tîrg, unde „carnavalul" se află la el acasă. Aici e lume multă, scenă mare, egalitate în acțiuni, libertate de schimbare a habitudinilor, circulație rapidă și imensă a veștilor, posibilitate de noi legături, pierdere în mulțime, șansă de cîștig, de schimb avantajos, într-un cuvînt, e locul ideal al **comunicării colective.** Dănilă tot într-o tîrguială o ține, și în funcție de aceasta i se conturează destinul. „Tocmeala" lui cu dracii este pe cît de enormă pe atît de edificatoare în semnificațiile pe care le conține spațiul confruntării publice. Moșneagul (din **Povestea Porcului**) merge la tîrg „să mai cumpere cîte ceva", dar să afle și vești dintre cele mai importante, fiind **tîrgul** un fel de **centrum mundi** : aici se află **tot** ce dorești, **toată** lumea, **toate** zvonurile, chiar și crăiniciile împăraților. Humuleștenii fac ce fac și merg la tîrgurile de la Focșani, Bacău, Roman Tîrgu Frumos „și de pe aiurea". Și Nică se duce la tîrg cînd are ceva de vînzare : pupăza. Deprinderea cu negustoria, cu toposul carnavalesc, se începe de la o vîrstă fragedă. De fapt, aici nici nu contează vîrsta, originea socială, sexul, nația, condiția fizică etc. E necesară însă o inițiere care presupune anumite „ticuri", gesturi, măști, „voci". E, cum s-ar spune, un întreg ritual al pătrunderii în confreria patronată de Hermes. Fragmentul despre vînzarea pupezei conține aproape toată recuzita unui spectacol carnavalesc popular : cadru adecvat, scenă mare, personaje de toate categoriile, dedublarea interpretului principal, apariția „intrigantului", dialogul, izbucnirea conflictului benign, „tărăboiu", stîrnirea spectatorilor, „comedie" ca la iarmaroc, gesticulație abundentă, amenințări, improvizații, ambiguități. Avem de-a face, cum s-a spus, cu o mică farsă a păcălitorului păcălit, o farsă de carnaval, ca în șotiile de altădată. De reținut și faptul că atmosfera iarmarocului nu-i descrisă, ci reconstituită, mult mai pregnant dintr-un abundent schimb de replici. Și, bineînțeles, după experiența cu „marfa", se potrivește o încheiere euforică, sărbătorească : ospățul îmbelșugat de acasă, mai ales că era „lăsata secului de postul Sîn-Petrului". O sărbătoare prelungește spectacolul carnavalesc, care nu se oprește aici, exprimînd vitalitatea excepțională a omului, farmecul său nemuritor.

Constantin TRANDAFIR

Mai bine simplu

Nici măcar în glumă, cred, nu poți începe un articol despre Ion Creangă, autorul „poveștilor", spunînd : „A fost o dată ca niciodată, un scriitor...". Creangă nu a fost, Creangă este.

...foarte violente poveștile lui Creangă ! Bătăi, schingiuiri, acte de sadism, omoruri, răzbunări sîngeroase, etc. Aproape nu există poveste în care un personaj oarecare să nu se manifeste cu o sălbăticie ieșită din comun. Găsim la tot pasul o plăcere naivă și foarte sîrguincioasă dealtfel de a face rău. Legea talionului, „Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte" este îndeplinită întocmai, fără derogări sau amendamente. Delimitarea — sfîntă în cazul basmului —, funcționează fără greș : răii sînt numai răi, bunii sînt numai buni. Creangă precizează de la bun început calitățile personajului, care nu se mai dezvoltă pe parcursul poveștii, ci sînt numai demonstrate în acțiuni caracterizante. Toată lumea, indiferent de origine, clasă socială ori regn vorbește la fel, adică așa cum vorbesc oamenii de la țară. Împărații au griji lumești, dracii sînt naivi și temători, zînele au figuri de bătrîne, nici o lege anterioară, cunoscută de noi din alte surse nu-și păstrează regularitatea. Totuși, diferențele de clasă există. Însă la Creangă, printr-o voință compensativă probabil, cei bogați și puternici nu-și pot păstra bunurile ; le acumulează, ce-i drept, dar în confruntarea directă cu un adversar mai slab decît ei, inevitabil pierd. Și aceasta din cauză că cel slab deține puteri supraomenești sau face dovada unei curățenii sufletești exemplare. Bogatul, chiar dacă primește propuneri sau acceptă rămășaguri absurde, nici o clipă nu are o privire evalutivă asupra fenomenului, ci una îngîmfată și egocentrică, prostească la modul linear. Oamenii poveștilor lui Creangă se adaptează, ca în toate basmele, uimitor de repede la extraordinar, comportîndu-se mai departe cu un firesc de invidiat. Surpriza, atunci cînd există, nu e consemnată în mai mult de două, trei propoziții, și acelea domoale, deloc potopite de spaimă, constatative.

Toate poveștile lui Creangă nu istorisesc doar o „poveste", ele dezvăluie și un înțeles filologic, sînt adică rezumabile într-o frază. Moralist înnăscut, Creangă pune în gura personajelor sale tot felul de cimilituri, snoave ori extrasuri folclorice, lucru care asigură poveștii o coloană vertebrală cuceritoare, luminoasă, românească. Povestitorul chiar nu e mai prejos, folosind ori de cîte ori se ivește prilejul o zicală populară, în înțelesul ei adînc general valabil pentru orice nivel al dezvoltării ființei omenești și în toate timpurile. Oralitatea poveștilor este manifestă și în dialog : urechea extrem de fină a lui Creangă a înregistrat conversații decomplexate, aevea parcă, unde omenescul primează înaintea esteticului, tocmai această „neglijență", preluată mai apoi de Caragiale, asigurîndu-i măiestria artistică.

În poveștile lui Creangă nu găsim nici terifiantul exotic, nici erosul din „1001 de nopți", nici pedanteria biografică a lui Andersen, nici „medievalismul" fraților Grimm. La Creangă binele învinge datorită bunătății hărniciei și curățeniei etice a protagoniștilor. Nu omul spiritual îl interesează pe Creangă, ci omul moral.

Umorul, teatralitatea, componenta evident acustică a poveștilor...

Toate acestea mi-au venit în minte după ce, în timpul unei petreceri, un prieten de-al meu s-a retras în camera cealaltă și a citit toată noaptea din Creangă. Din cînd în cînd chicotea de unul singur ca și cum ar fi găsit acolo cine știe ce întîmplări nemaipomenite, abia atunci relevate. Aveam cu toții impresia că îl cunoaștem foarte bine pe Creangă și, prin urmare, episodul ne-a intrigat. Dimineața, arăta foarte bine dispus, în ciuda părerii comune, inclusiv a mea, că individul este un snob ce nu-și are pereche. Întors acasă, am scos exemplarul meu din Creangă și am citit, încercînd să văd, cu ochii lui, ceea ce el, amicul văzuse acolo. Presupun totuși că nu aceleași lucruri. Din acest motiv, cred eu, Creangă este... Nu, mai bine simplu : Creangă este.

Cornel George POPA

Ion Creangă la Slănic, 1885, împreună cu prietenii săi

Lungul drum al feciorului de împărat

S-a spus că, preluînd o schemă epică tradițională, **Povestea lui Harap-Alb** înfățișează traseul devenirii și desăvîrșirii unei personalități, ridicată în final pînă la treapta condiției „sacre", împărătești, prilej, pentru unii din exegeți, de lungi, voluptoase și de la un punct, gratuite, incursiuni în istoria și geografia miturilor, autohtone sau universale. Mai înainte de a deveni, pentru mitologii noștri, un depozit de arhetipuri, simboluri și rituri inițiatice, **Harap-Alb** este creația unuia dintre clasicii români ai secolului al XIX-lea, o operă **literară**, particularizată prin „scriitură", prin atmosferă, psihologie, dialog și, nu în ultimul rînd, prin sensurile sale adînc umane, profane, care-i conferă, de asemenea, specific" și actualitate. Sub acest raport, basmul lui Ion Creangă e o alegorie a luptei pentru putere și a instrucției treptate, sistematice, în arta dificilă a guvernării. El e, dacă ne putem exprima astfel, un veritabil basm politic. Viziunea rămîne, desigur, permanent, a bunului-simț popular, dar și în consens cu o anume „vocație" — atestată de biografi — a scriitorului însuși, interesat, de pe la 1866—68, de treburile obștești, implicat chiar cu destulă fervoare în competițiile electorale locale. Asupra rînduielilor și a guvernanților vremii sale, Creangă are păreri proprii distincte, identice cu ale cunoscutului său personaj, moș Ion Roată, în fond, cu ale întregii clase din care provine. „Dar oamenii noștri de stat ! — exclamă el într-o scrisoare către Ioan Slavici — Ochi au și nu văd, urechi au și nu aud căci totdeauna au luat cărbunele cu mîna sărmanului țăran, care, la urma urmelor, tot el a plătit gloaba". Contemporanii au remarcat prompt spiritul frondeur al humuleșteanului, între alții, un N. A. Bogdan în amintirile sale : „El făcea parte mai totdeauna cu opoziția, chiar și atunci cînd junimiștii săi ajunseseră la putere". Hotărît, **prietenul** lui Mihai Eminescu stabilit în mahalaua Țicăului e un inconformist și un iconoclast, ceea ce-l pune — cum bine se știe — în conflict cu autoritățile laice și bisericești. E firesc ca trăsături ale omului să transpară în paginile operei, deopotrivă în **amintiri, povestiri** sau **basme.** Iată, bunăoară, episodul întins pe cîteva pagini, absolut suplimentar în economia narațiunii, al pețirii fetei de împărat de către un rîmător. Construită minuțios, cu mijloace ale comicului de situație și de limbaj, scena din **Povestea porcului** ascunde, sub hazul ei enorm, atitudinea subversiv-ireverențioasă a scriitorului, care stăruie cu vădită plăcere asupra ofensei adusă împăratului, resimțită ca atare de acesta : „Și cine te-a pus la cale să mă iei tocmai pe mine în bătaie de joc ?" și de întregul lui anturaj : „Căci multă vorbă, mult rîs și mare nedumerire se mai făcuse la palat și în toate părțile despre o astfel de batjocură nemaipomenită". Aceeași intenție ironic-dezavuantă o regăsim în înregistrarea reacțiilor împăratului, care trece de la reținerea mînioasă, impusă de rang și etichetă, la spaima cea mai neprotocolară : „Căci și împăratul, cît era de împărat, le dăduse acum toate pe una, și nici măcar aceea nu era bună : frica !" În ceea ce-l privește pe moșneag, tatăl adoptiv al extravagantului pețitor, aflîndu-și capul în primejdie, acesta își ține cu demnitate firea, lamentîndu-se doar către babă, în particular, dar rămînînd drept și dîrz în fața străjerilor și a împăratului însuși, căruia-i întoarce vorba fără slugărnicie sau menajamente : „— Milostiv este Cel-de-sus, măria voastră ! Iară dacă s-a întîmpla — să nu bănuiți, puternice împărate ! — după dorința luminării-voastre, apoi să ne trimiteți copila acasă...".

Deși „ideologia" rămîne aceeași, alta este problematica în **Povestea lui Harap-Alb.** Un Creangă în delict de lese-majestate îl aflăm și aici, ca, de exemplu, în scena, edificată cu aceeași desăvîrșită artă de comediograf, în care cei cinci derbedei fantastici joacă în fața furiei neputincioase a împăratului Roș parodia „modestiei", a „atașamentului" și a „lingușirii" acestuia. Dar umorul gros, suculent, alternează în **Harap-Alb** cu ironia subțire sau cu „dezbaterea" cumpănită, uneori gravă, niciodată sumbră, asupra legitimității, avantajelor, contradicțiilor și avatarurilor puterii. Cu aceasta este chemat să se confrunte și la aceasta este chemat să mediteze mezinul craiului, pentru a fi în cele din urmă cu adevărat capabil să și-o asume.

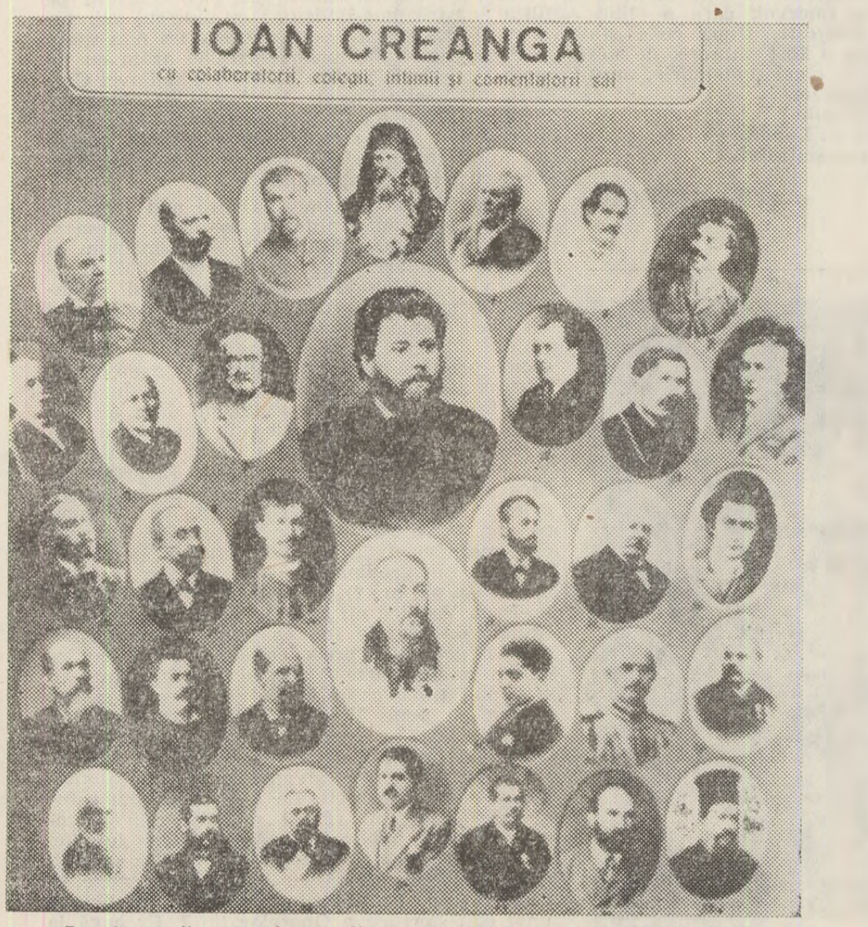
Prin medierea unuia dintre personajele-cheie ale basmului, bătrîna cerșetoare, alias Sf. Duminică, punctul de perspectivă asupra rînduielilor terestre este, în virtutea unei experiențe „transcendente" și a unei viziuni detașat-ironice, asemenea celei din **Scrisoarea I** eminesciană, foarte înalt : „Nu căuta că mă vezi gîrbovă și zdrențuroasă, dar, prin puterea ce-mi este dată, știu dinainte ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului și adeseori rîd cu hohote de nepriceperea și slăbiciunea lor" Această viziune superior-ironică este păstrată constant de-a lungul întregului basm, mai apăsat în prezentarea celor două „ipostaze" ale guvernării, întruchipate, una, de împăratul Verde, alta, de împăratul Roș. Primul „model" înfățișează o țară în derivă, cu frîiele puterii slăbite, prin bătrînețea și boala suveranului ei, un „sat fără cîini", la discreția unor aventurieri demagogi și impostori de talia Spînului, un fel de Despot-vodă al basmului românesc, care, culmea, denunță chiar el o stare de lucruri favorabilă propriei parveniri : „Cum văd eu, d-ta prea intri în voia supușilor. De-aia nu-ți dau cerbii pietre scumpe și urșii sălăți". El opune conduitei blînd-îngînduitoare a presupusului său unchi, o politică de forță față de supuși : „Mie unuia știu că nu-mi suflă nimeni în borș : cînd văd că mîța face mărazuri o strîng de coadă de mănîncă și mere pădurețe, căci n-are încotro...", tot așa cum, ceva mai înainte, făcuse „verișoarelor" sale teoria stăpînirii prin „dresaj" : „Dacă dobitoacele n-ar fi fost înfrînate, de demult ar fi sfîșiat pe om. Și trebuie să știți că și între oameni cea mai mare parte sînt dobitoace, care trebuie ținuți din frîu, dacă ți-i voia să faci treabă cu dînșii".

Prin esența sa malefică, Spînul poartă în sine premisa propriei reușite, confirmată deocamdată în basm de apariția „dublului" său, împăratul Roș, concentrare a **răului** pînă la dimensiunea sa absolută : „Căci era un om pîclișit și răutăcios la culme ; nu avea milă de om nici cît de un cîine"... „unii spuneau că împăratul Roș, avînd inimă haină, nu se mai satură de a vărsa sînge omenesc". Prin acesta, Creangă denunță, ingenios și eficient, puterea, în ipostaza ei pur negativă, sadic-mizantropică, absurdă, instauratoare a unei ordini răsturnate a lucrurilor, evidentă, în caracterul „ospeției" oferite pețitorilor și a serviciilor cerute de la aceștia. Lungul episod de la curtea lui Roș împărat este, de altfel, cu tîlc prefațat de narator prin comentariul asupra „lumii pe dos" : „Dar iar mă întorc și zic : mai știi cum vine vremea ? Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos ; puțini suie, mulți coboară, unul macină la moară. Ș-apoi acela unul are atunci în mînă și pîinea, și cuțitul și taie de unde vre și cît îi place, tu te uiți și n-ai ce-i face..." Într-un astfel de univers „întors", victoria asupra răului — ne instruiește subtilul dialectician și moralist Ion Creangă — are loc prin mijloace împrumutate din arsenalul acestuia : „Dar vorba ceea : „La unul fără suflet trebuie unul fără de lege». Și gîndesc eu că din cinci nespălați cîți merg cu Harap-Alb, i-a venit el vreunul de hac ; Ș-a mai da împăratul Roș și peste oameni, nu tot peste butuci, ca pînă atunci".

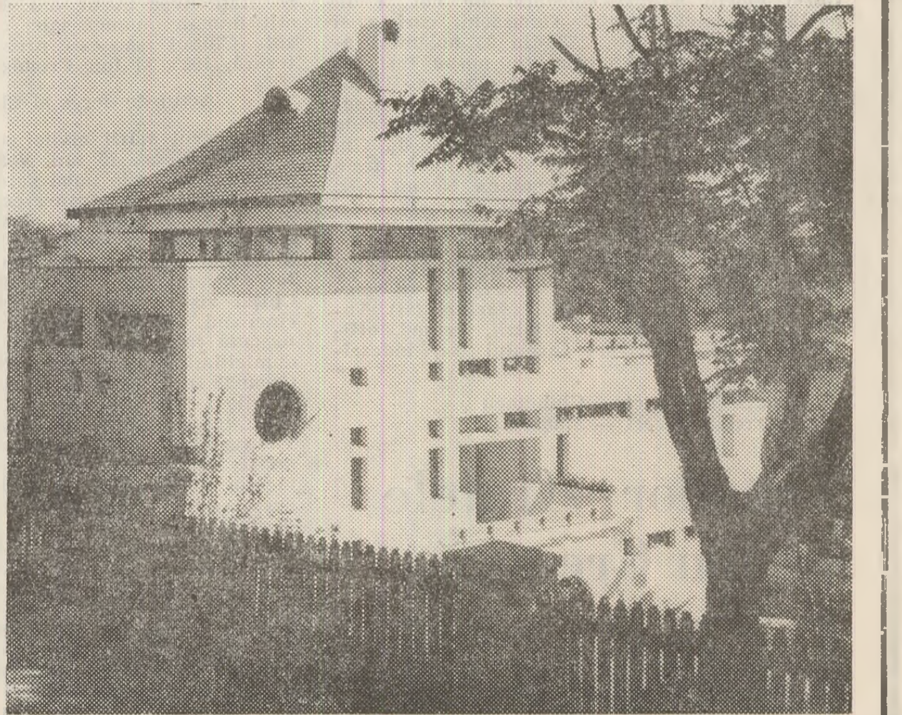
Dar răul însuși, învață din aceeași dialectică suplă mezinul, moștenitorul de drept al tronului, deci și Spînul, uzurpatorul său, și împăratul Roș, se convertesc, într-o ordine superioară universală, în „funcții" obiective, „pozitive" : „Ce gîndești ? Și unii ca aceștia sînt trebuitori pe lume cîteodată, pentru că fac pe oameni să prindă la minte...". Lunga, anevoioasa și umilitoarea sa slujbă, ca slugă la impostor, e de asemenea necesară, ea face parte din același scenariu al inițierii sale în vederea preluării puterii : „Cînd vei ajunge odată și tu mare și tare, îi căuta să judeci lucrurile de-a fir-a-păr și vei crede celor asupriți și necăjiți, pentru că știi ce e necazul".

Care sînt însă calitățile — e timpul să ne întrebăm — ale feciorului de crai, care să justifice poziția sa de succesor la scaunul împărătesc ? La o analiză statistică, sîntem uimiți de numărul restrîns al acestora, în comparație cu tradiționalele însușiri ale eroului generic al basmului popular, Făt-Frumos. El nu e un războinic neînfricat, nu e, ca acela, viteaz și puternic, nu se luptă cu zmei și balauri sau cu alte forțe supranaturale și nici măcar cu o perspicacitate ieșită din comun nu se poate lăuda. Creangă își umanizează eroul, „înzestrîndu-l" cu destule defecte ; el e șovăielnic, supărăcios, excesiv de circumspect uneori, alteori pripit, naiv-imprudent, cam „boboc în felul său", cîteodată insensibil, docil în raporturile cu Spînul, prea ușor „deprins a tîrî după sine o viață ticăloasă", altă dată impacient, plîngăreț, disperat, pînă la gîndul sinuciderii. Nu sînt păcate capitale, desigur, ci deficiențe, ameliorabile, ale lipsei de experiență, menite, mai degrabă să-l recomande simpatiei și compasiunii, psihologiei colective. La aceasta se adaugă și trăsăturile subliniat-pozitive ale eroului : modestia, bunul-simț, generozitatea, altruismul, și, mai presus de toate, umorul, însoțindu-l în toate împrejurările, bune sau rele. Sînt, acestea, în accepția lui Ion Creangă, premisele unei guvernări convenabile, luminate, democratice. Cu simțul său artistic deosebit, scriitorul nu stăruie asupra lui Harap-Alb ca viitor împărat, lăsînd dezbaterea deschisă. El e doar o frumoasă promisiune, o virtualitate, un deziderat. Lunga călătorie a lui Harap-Alb e o călătorie neterminată. Prima zi de domnie a eroului nostru începe după ultima filă a minunatei sale povești.

Doru SCĂRLĂTESCU

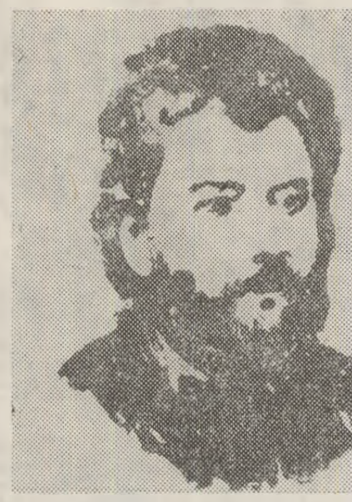

Ion Creangă cu colaboratorii, colegii, intimii și comentatorii săi

Noul complex al Muzeului I. Creangă

Documente

Maria — sora lui Ion Creangă

Doar cîteva date sînt cunoscute pînă acum despre această soră a scriitorului, născută ante 1855 și decedată prin noiembrie 1919. (G. Călinescu, Ion Creangă, E.P.L., 1964, p. 29—30). Grație actului de deces (o eventuală depistare a actului de căsătorie ar aduce noi precizări importante) se poate deduce că s-a născut în anul 1849. În anul 1869 s-a căsătorit cu Petria P. Cozma din Tecuci. Se cunosc deocamdată trei descendente ale acestui cuplu : Sofia (asupra căreia vom reveni) Ecaterina, căsătorită cu un Andrei Costăchescu și o Marie. Mariajul n-a fost prea reușit căci după 14 ani, prin 1883 Petria Cozma a părăsit domiciliul conjugal. Maria, împreună cu fiica sa, Sofia s-au retras la Humulești de unde, prin 1901 a intentat acțiune de divorț, aprobată prin sentința nr. 23 din 17 mai 1901 a tribunalului județului Tecuci. Sofia (n. 1870) s-a căsătorit cu micul comerciant Anton Grigoriu (n. 1858) rămas văduv cu 4 copii prin decesul soției Zamfira născută Munteanu. Sofia (decedată la 13 mai 1945) a avut nu mai puțin de 9 copii — droaia de nepoți ai Mariei întîlniți de vizitatori în 1924. Aceștia au fost : Zahei (n. 7 iunie 1893), Mihai (n. 23 martie 1895), Anton (n. 5 august 1897), Elisabeta, Sofica (n. 27 martie 1902), Anton (n. 24 ianuarie 1904), Natalia (n. 20 februarie 1906) Margareta (n. 26 aprilie 1907) și Elena (n. 22 februarie 1910).

Maria s-a stins din viață la 23 noiembrie 1919 în Humulești „la ora cinci înainte de amiază" fiind în vîrstă de 70 de ani „prin înecari în fîntînă". N. Țimiraș, bazîndu-se pe informațiile primite de la rude susținea că Maria se dusese să scoată apă, dar a lunecat pe ghețuș, căzînd cu capul în jos în fîntînă. Cum s-a produs accidentul nu se poate ști, nefiind martori oculari. Prezența Mariei Creangă la fîntînă la ora 5 dimineața, în noiembrie, cînd e întuneric deplin, ridică un semn de întrebare, știindu-se că oamenii de la țară se aprovizionează cu apă de cu seara. Ipoteza unei sinucideri se exclude, căci dacă ar fi existat intenții, se consumau cu mult înainte de 70 de ani. Plauzibile ni se par două ipoteze. Prima. Ghizdura nefiind prea înaltă, prin lunecare, centrul de greutate al corpului fiind deasupra acesteia la care s-a adăugat și greutatea vasului de apă a facilitat ca bătrîna, lipsită de puteri, să cadă în interiorul fîntînii. A doua. N-ar fi exclus ca bătrîna să fi contractat o epilepsie (acesta putînd fi și unul din motivele pentru care a părăsit-o soțul) și tocmai cînd scotea apa s-a declanșat criza ce i-a fost fatală.

Actul de deces al Mariei Creangă

Registrul stării civile pentru morți. N. 233. Creangă Mariea. 70 ani. Neamți. Act de moarte din anul una mie nouă sute nouă spredeci, luna Noiembri, zioa două deci și cinci, ceasurile deci înainte de amiază. In ziua de două deci și trei ale corentei luni, la ora cinci înainte de amiază, a încetat din viață, prin înecari în fîntînă, la casa cu N. din strada Ion Creangă, comuna Neamț, D-na Maria Ștefan a Pietrei Creangă, în vîrstă de ani șaptedeci, de religie ortodoxă, fără profesie, născută în comuna Humulești, divorțată, domiciliată în comuna Neamț, jud. Neamț, Strada Ion Creangă N., fiică a defunctului Ștefan a Pietrei zis Creangă[1] și al Mariei[2] Creangă. Cazul morții a fost constatat de noi și dl. medic comunal Neculai Tanasachi, cari a și eliberat certificatu N. 233 din 25 noiembri anul curent. Această declarație ne-au fost făcută de următorii marturi : dl. Anton Grigoriu, de ani șase zeci și trei de profesie negustor, domiciliat în comuna Neamțu, strada Ion Creangă N., rudă cu defuncta și de Gh. A Pietrii de ani cinci zeci și doi, de profesie agricultori, domiciliat în comuna Neamț, Str. Ion Creangă N. cunoscut cu defuncta, cari au subscris acest act, după ce li s-a citit împreună cu noi Ion Grigorescu, viceprešed. și off. de stare civilă comuna Neamț. Al doilea martor declară că nu știe subscrie și au semnat prin punerea de deget. Marturi (ss) Anton Grigoriu x Gh. A Pietrii, Prešed. officer I. Grigorescu, Șef biroului (ss) indescifrabil.

[1]) greșit. Corect — Ciubotaru
[2]) greșit. Corect — Smaranda

Theodor — fratele lui Ion Creangă

Fratele mai mic al scriitorului — Theodor, s-a născut în Humulești, la 5 februarie 1856. Conform obiceiului din zonă și de teama ca pruncul să nu moară păgîn, acesta a fost botezat trei zile mai tîrziu de către preotul Ioan Grigoriu de la biserica Sf. Nicolai din localitate, avîndu-l ca naș pe Teodor Fîcă.

Copilul n-a mai apucat să-și cunoască tatăl, căci Ștefan a Petrei a încetat din viață, pe moșia din Prigoreni (jud. Iași) la 28 iunie 1858. Cum la scurtă vreme a rămas orfan și de mamă, e de presupus că de creșterea și educația sa s-a ocupat însuși scriitorul, întrucît în 1865 solicita pentru el un atestat.

Știm cu certitudine că, în anul școlar 1869/1870, a frecventat clasa a IV-a la Școala primară de băieți Trei Ierarhi, avîndu-l ca învățător pe I. A. Darzeu, fiind coleg de clasă cu nepotul său, Constantin Creangă. La sfîrșitul semestrului întîi avea următoarea situație școlară (prima notă este din timpul semestrului, cea de-a doua de la examen). Testamentul nou: 7 ; 8 ; Lectura pe cărți — 8 ; 8 ; Gramatica — 7 ; 8 ; Istoria românilor — 8 ; 7 ; Geografie generală — 6 ; 7 ; Aritmetica — 7 ; 8 ; Istoria naturală și fizica — 7 ; 8 ; Dreptul administrativ — 6 ; 7 ; Higiena — 7 ; 6 ; Geometria — 7 ; Caligrafia — 7 și purtarea — 8.

În semestrul al II-lea se remarcă un ușor progres aproape la toate disciplinele, rezultate ce se înfățișează astfel : Testamentul nou — 8 ; 8 ; Lectura pe cărți — 8 ; 10 ; Gramatica română — 7 ; 9 ; Istoria românilor — 8 ; 8 ; Geografia generală — 8 ; 9 ; Aritmetica — 7 ; 8 ; Științele fizico-naturale — 6 ; 8 ; Dreptul administrativ — 6 ; 8 ; Higiena — 6 ; 8 ; Geometria — 6 ; Caligrafia și desenul — 9 și Purtarea — 9 (ultimele trei obiecte avînd menționate în catalog doar o notă) (Cf. Arh. St. Iași, fond Școala primară de băieți Trei Ierarhi, dosar 1/1869/, 70, f. 1 ; 6 ;).

Cîteva date aflăm despre el în anul 1870. Liceul Național din Iași al cărui director era Zaharia Columb (1816—1878) a organizat la 15 septembrie 1870 un concurs pentru ocuparea cîtorva burse (despre acesta C. Turcu, **Zaharia Columb. Un vechiu profesor al Liceului Național** în An. Lic. Național Iași, 1942—1943). La concurs s-au prezentat nu mai puțin de 50 de candidați, Ioan Creangă depunînd dosarul fratelui său la 5 septembrie 1870.

Examenul pentru admiterea în clasa întîia de liceu a cuprins mai multe probe, la care Theodor Creangă a obținut următoarele rezultate : religiune oral 8,50 ; Gramatica limbii române și latine oral — 7 ; matematica — oral 8 ; istoria și geografia — oral 6,50 ; ceea ce i-a adus media de 7,50.

În cadrul acestei competiții Theodor s-a plasat pe locul V înaintea sa aflîndu-se : Ionașcu Eugen cu media 8,87, Iliescu Leon cu 8,75, Handoca Alexandru — cu 8 și Mihăilescu Alexandru cu media 7,87 pierzînd dreptul la bursă.

Nedispunînd de o stare materială adecvată, Theodor Creangă a renunțat, în urma eșecului, la ideea de a mai urma cursurile liceale. La 13 octombrie 1870 fratele său retrăgea dosarul depus la secretariatul școlii.

Cum a evoluat existența lui Theodor în continuare nu-i greu de presupus. Spre a degreva familia fratelui său de grijile materiale, și-a găsit o slujbă de „comersant" prin care înțelegem băiat de prăvălie. Poate n-a avut o constituție robustă, poate pus la cine știe ce eforturi a contractat o suferință ce i-a încheiat în scurt timp existența, la 2 ianuarie 1873.

Elena — sora lui Ion Creangă

Cîteva elemente din existența mezinei lui Ștefan a Petrii Ciubotaru a conturat Leca Morariu în articolul **Ileana Creangă** din Junimea literară, 1925, p. 322—324. Utilizîndu-le, adăugăm și altele, depistate în investigațiile ulterioare.

S-a născut la 12 noiembrie 1858, fiind botezată peste trei zile de Teofan Focșa, naș avîndu-l pe Ion Gafton. Fiind deja orfană de tată (decedat la 28 iunie același an la Prigoreni — Iași), a rămas, prin 1865 orfană și de mamă, de creșterea și educarea sa ocupîndu-se însuși Ioan Creangă.

La 1883 era căsătorită cu un Gheorghe a Chiței din satul Galu, județul Neamț.

Se spune că această căsnicie n-a fost reușită, la un moment dat Ileana părăsindu-și domiciliul spre a reveni la Humulești (G. Călinescu, **Ion Creangă,** Buc., EPL, 1966, p. 31). Actul de deces însă susține că ea nu era divorțată, ci văduvă, motiv pentru care a venit la sora sa Maria.

D. Furtună a cunoscut-o în anul 1909 cînd s-a organizat comemorarea lui I. Creangă la Iași, consemnînd ulterior că „am avut fericirea... să ascultăm multe de la dînsa" care n-au fost însă niciodată încredințate tiparului. (Leca Morariu, **op. cit.**). Tudor Pamfile a cunoscut-o în vara anului 1919, cînd în casa din Humulești se mai păstrau obiecte din vremea copilăriei lui Nică : laița, masa, de stejar, roata de tors, fușalării și popu hornului. Pe 11 decembrie 1919 s-a stins din viață, actul de deces menționîndu-i vîrsta de 75 de ani, cînd, în realitate avea 61 de ani. Eronat în act apare atît numele mamei sale, cît și al fostului ei soț. Chipul său este prezentat în **Junimea literară,** 1925, și **Ion Creangă** nr. 11—12, 1919.

Actul de deces al Elenei Creangă

Registrul stării civile pentru morți. N. 246. Creangă Elena, 75 ani Neamț. Act de moarte din anul una mie nouă sute nouăsprezece, luna Dechembrie zioa cinsprezeci ceasurile nouă dinainte de amează. In ziua de unsprezeci ale corentei luni la oarele trei înainte de amează a încetat din viață în casa cu nr. 10 strada Ion Creangă acest orașu, Dna Elena Andrei a Chiței zis Creangă în vîrstă de șaptezeci și cinci ani, de religie ortodoxă, de profesie fără, nascută în fosta comună Humulești, văduvă, domiciliată în comuna Neamț, strada Ion Creangă nr. 10, fiică a defunctului Ștefan a Petrii și Maria a Petrii. Cazul morții au fost constatat de noi și dl. medic comunal Neculai Tanasachi Cari a și eliberat certificatu nr. 246 an 14 D-bri 1919. Această declarație ne-a fost făcută de următorii marturi : Dl. Neculai Apostol de ani șase zeci, de profesie măcilari, domiciliat în comuna Neamț, strada principele Ferdinand nr. 73 și dna Ioana Vrănceanu, de ani cincizeci și doi, de profesie muncitoare, domiciliată în comuna Neamț, strada Cărămidari, nr. 93 cari au subscris acest act, după ce li s-au citit împreună cu noi Ion Grigorescu, vicepreședinte și oficeri de starea civilă comunii Neamț. Marturii nu știu subscrie și au pus degetu. Marturi * Neculai Apostolu * Ioana Vrănceanu. Prešed, oficeri (ss) I. Grigorescu, șef biroului (ss) indescifrabil.

Actul de deces al lui Theodor Creangă

Registru stărei civile pentru morți. N. 7. Mórtea domnului Theodor Crèngă. Actu de mórte. Din anul una mie optu sute șepte deci și trii, luna Januarie, diua patru la ora noue dimineția. Actu de môrte a domnului Theodoru Crèngă, de cincispredece ani, de religiune, ortodox, de profesiune commersantu, domiciliat în Iassy, despărțire a tria, fiu a Dlui Ștefan și a Dnei Smaranda, mortu alaltă eri la doue ianuarie la ora deci jumătate dimineația, în cassa din strada Sft. Spiridon cu N. 679. Mărturi au fost domnul Vassile Theodorescu de doue deci și opt ani, funccionaru, domiciliatu în despărțire a doua și domnul Gheorghie Guti de cinci deci și doi ani, funccionariu, domiciliatu în despărțire a tria, carii au subscrisu acest actu împreună cu noi, după ce li s-au cetitu și după ce am constatat mórtea noi înșine. Constantin Dediu Consilieru Comunaie și oficiaru starei civile ale comunei Iassy, despărțire a tria (marturii nu scriu a subscrie).

Marturii * V. Theodorescu
*** Gh. Guti**

(Arh. St. Iași, Col. stare civilă municipiul IAȘI, Morți, 1873, Desp. III, vol. I, f. 9).

Tinca Vartic — tovarășa lui Creangă

Într-un număr din septembrie 1912, ziarul „Universul" semnala trecerea în neființă a soției lui Creangă, Ecaterina. A intervenit prompt M. Lupescu („Ion Creangă", nr. 10 1912, p. 309) cu precizarea că Tinca Vartic n-a fost niciodată căsătorită legal cu Ioan Creangă, ceea ce corespundea în fond, realității. Cea care l-a îngrijit cu devotament pe scriitor în ultimii ani de viață (cînd boala îl asalta tot mai insistent) și care i-a rămas realmente tovarășă de viață de prin 1872 este puțin cunoscută. Conform actului său de căsătorie, din 12 august 1890, menționat de Gh. Ungureanu (dar pe care nu l-am depistat) ar rezulta că s-a născut la 15 august 1860, fiind fiica lui Andrei Vartic și a Ruxandei, născută pe la 1830. Nu poate fi așa, fiincă la întîlnirea cu Creangă, în 1872 ar fi avut doar 12 ani ! Mai plauzibilă este evaluarea vîrstei sale la 35 de ani în 1888, de unde rezultă c-a venit pe lume prin 1853. În fine actul de deces reprodus aici, ne sugerează că s-ar fi născut în 1851.

Relatările contemporanilor, atît cîte sînt, relevă că, s-a putut manifesta prin inteligența și bunul simț specific omului din popor, cel mai sincer critic al scriitorului. Spre aceasta converg aprecierile lui Gr. Alecsandrescu („era deșteaptă și cuminte") G. T. Kirileanu („inteligentă, dar cu foarte puțină învățătură") sau exagerarea invidioasă a lui Gh. Ienăchescu („o deșteptăciune cu foarte mult superioară lui Creangă"). Ca orice om simplu, ținea la loc de cinste doar cărțile de rugăciuni și actele de valoare, socotind netrebnice alte hîrtii. Iată de ce nu trebuie acuzată pentru că a vîndut manuscrisele lui Creangă la băcani, dorind să facă ordine în Bojdeucă.

La scurt timp după dispariția scriitorului, în 12 august 1890, își unește destinul cu Constantin Deliu (n. 1855) fiul lui Ioan și a Elisabetei din Ceplenița. Cu el a convețuit peste două decenii pînă la 3 septembrie 1912 cînd a trecut în neființă.

Actul de deces al Ecaterinei Vartic

Cancer stomachal. Registrul stării civile pentru morți. Act de moarte No. 1471 Ecaterina Deliu. Noi Grigore Lohan Consilier al Comunei Iași, plasa —, județul Iași, ofițer al stării civile, constatăm că înaintea noastră s-a prezentat Dl. Costache Deliu, de profesiune scriitor, domiciliat în comuna Iași, str. Țicău de Sus și dl. Octav Breviman, de profesiune funcționar domiciliat în comuna Iași, strada Vovidenia, no — cari ne-au înștiințat că în ziua de 3 septembrie a.c. la ceasurile unu înainte de amiazi, a încetat din viața la casa din strada Țicău de Sus No. 4 Ecaterina Deliu, de sex femeiesc în vîrstă de 61 ani, căsătorită cu Costache, de profesiune casnică, domiciliată în comuna Iași, strada Țicău de sus No. 4. născută în comuna —, județul — din părinți Andrei și Ruxandra Vartic, decedați.

Moartea a fost verificată de noi prin dl medic comunal Victor Imervol, care a eliberat certificatul No. 1148/1912. După ce i s-a dat citire, actul acesta a fost subscris de noi și marturi. Făcut azi, în cinci septembrie, anul una mie nouă sute doisprezece.
Martori (ss) indescifrabil.
Ofițer al stării civile C. Lohan.
Șeful oficiului (ss) indescifrabil.

Gh. SIBECHI

Tinca VARTIC

Centenar

Ion Creangă în corespondența inedită a lui A. G. Stino

A. G. Stino a manifestat un adevărat cult pentru viața și opera lui Ion Creangă. Articolele pe această temă, urmarea firească a unor minuțioase cercetări, fac notă distinctă în contextul activității sale publicistice, amintind aici doar cîteva titluri : „Pe urmele lui Creangă" („Cuget clar", nr. 1/1936), „Ion Creangă în Italia" („Neamul românesc", 1939), „Eduard Gruber — o voce despre Creangă" și „Drama lui Ion Creangă" („Păstorul Tutovei", 1940, p. 437—441 și p. 555—563), „«Gazeta Transilvaniei» și moartea lui Creangă" („Lupta poporului", nr. 17, 1946), „Subtilitatea lui Creangă" (Zori noi", nr. 2532/1956), „Creangă și cuceririle științei" („Zori noi", nr. 5290/1964), „Cîte un vot pentru Creangă în 1900" („Clopotul", 21 sept. 1969). Se adaugă acestor articole și alte titluri care nu au văzut lumina tiparului, manuscrisele păstrîndu-se la Galeria oamenilor de seamă din Fălticeni : „Creangă și eternul uman", „Viața economică a Humuleștilor și împrejurimilor", „Depărtările în opera lui Creangă", „Creangă, Sadoveanu și învățătorul Mihai Busuioc", „Mărturii și știri despre N. Nanu — vestitul dascăl de la Broșteni".

Din dorința documentării exhaustive dar și a popularizării operei lui Creangă în alte țări, A. G. Stino a avut o impresionantă activitate epistolară care nu a cunoscut oprelițtea distanțelor și a granițelor. Corespondența primită înregistrează numeroase fapte și date, de la evenimentul frust pînă la consemnarea unor momente de istorie literară, schimbul de informații funcționînd în ambele sensuri.

Cercetările profesorului de la Fălticeni s-au bucurat de atenția și solicitudinea recunoscutului editor, al lui Creangă — G. T. Kirileanu. Pentru că „plănuita vizită" a lui A. G. Stino la Piatra Neamț în scopul cercetării „materialului biobibliografic adunat de mine asupra lui Ion Creangă, pe care-l studiezi" nu se realizează, sosesc, în compensație, la Fălticeni, scrisori bogate în informații : „Mulțămesc călduros pentru bunele urări și mă grăbesc a-ți răspunde la întrebarea ce-mi faci despre **Natalița cea frumoasă** din «Amintirile» lui I. Creangă, bucurîndu-mă de vestea ce-mi dai că lucrezi la dicționarul și comentarul privitor la Opera lui I. Creangă. Cînd mi s-a cerut acum 12 ani să pregătesc textul unei nouă ediții în locul celei din 1939, epuizate, la pag. 335, note și variante, am adăugat această notă care nu era în ediția din 1939 : Pag. 219, rîndul 33 : Natalița cea frumoasă era fiica Domnului Moldovei, Grigore Ghica, căsătorită cu fiul lui Alecu Balș, anume Costică A. Balș. Din cauza legăturilor ei amoroase cu un ofițer nobil austriac în timpul ocupației Moldovei de către Austria cu ocazia războiului din Crimeia (1854) soțul, Costică A. Balș, a provocat la duel pe ofițer, care fiind bun ochitor, Costică Bals a fost ucis de glontele austriacului. — Vodă Ghica, tatăl, si-a trimes fiica drept pedeapsă la M-rea Varatec, iar camarazii ofițeri ai ucigașului ducîndu-se s-o libereze, subprefectul Pârvu din Tg. Neamț a ascuns-o de catanele austriece. Venind însă al doilea război mondial, noua ediție nu s-a mai putut publica. La 1949 sărbătorindu-se amintirea lui I. Creangă, s-a publicat la Editura de Stat volumul cu Opere Alese, [...] cu textul dintr-o ediție a mea la «Minerva», cu greșeli tipografice cu tot, și cu glosarul de G. T. Kirileanu și Al. Vasiliu, omițîndu-se însă numele celor ce-l făcuse ! Așa că **micul,** nu marele crengolog e șters, nu mai există decît doar pentru cîțiva buni prieteni ca d-ta..."[1].

Elucidarea altui detaliu din „Amintiri" face obiectul scrisorii din 31 ianuarie 1957 și se referă la identitatea personajului popa Buligă. Realizînd reconstituirea literară a acelor timpuri, în povestirea „Ulița Rădășenilor", Mihail Sadoveanu scria : „E foarte mult de-atunci ; pe atunci era vremea lui Mogorogea, a lui Ion Creangă flăcăoaș, a lui Flămînzilă și Ochilă. Pe atunci umbla cu pași mărunți pe ulița noastră moș-Bodrîngă cu fluierul sub suman, și era fericit că-l încălzește un nou soare și-l mîngîie vîntul primăverii. Se arăta cu un zîmbet trist, din umbra căsuții lui și Pavel Ciubotariul. Vasile Fieraru își deschidea obloanele covăliei, ațîța focul și pornea foiul. **Trecea cu potcap nou și în straele cele mai bune, pășind rar după tactul cîrjii, părintele Neculai Șoldănescu zis și Popa Buligă".** (s.n.).

G. T. Kirileanu cunoștea însă mai temeinic decît Sadoveanu realitatea, așa cum reiese și din următoarea scrisoare în care întîlnim și unele întîmplări pline de pitoresc : „Mă grăbesc a vă răspunde că tatăl pictorului Șoldănescu (care a dat ilustrații pentru Abecedarul lui Ion Creangă) a fost popa Vasilică Șoldănescu din Folticeni, care locuia în casa vecină cu școala primară nr. 1 din Folticeni și avea cîteva fete, una mai drăgălașă decît alta. — În cei 4 ani cînd am învățat la Folticeni clasa a III-a și a IV-a primară sub direcția lui Coman Vidrighin și 2 clase gimnaziale sub direcția lui V. Lovinescu, stăteam în gazdă la Enăchioae și fiica sa pe str. Rădășeni în casa din fața școlii primare de băieți nr. 1. Ca vecin, am cunoscut pe popa Vasilică și fetele lui, cărora le aruncam mere viești, pe care le culegeam cu mîna în merii din grădina unui unchi al lor (institutor la șc. pr. nr. 2) din vecinătatea gazdei mele. Popa Vasilică nu poate fi confundat cu popa Buligă, descris de Ion Creangă, acesta fiind dintr-o generație precedentă de preoți, cu locuința în altă parte. Maestrul Mihai Sadoveanu este mai tînăr ca mine cu vreo 9 ani și n-a apucat pe popa Vasilică Șoldănescu. Pentru scrierile lui Ion Creangă, am priveghiat publicarea mai multor ediții, începînd din 1906 la Institutul «Minerva» și apoi la «Cartea Românească» din București. La Iași, în timpul refugiului din întîiul război mondial, am priveghiat numai publicarea «Amintirilor» lui Ion Creangă pentru propaganda culturală la românii de peste Prut, odată cu o carte de cetire în același scop. În 1939 am priveghiat publicarea unei ediții critice a Operelor lui I. Creangă la «Fundația pentru literatură și artă» din Bucu-

Creangă

rești. În sfîrșit, vara trecută (1956) am lucrat trei zile cu prof. Iorgu Iordan pentru revederea textului Operei lui Creangă în vederea ediției nouă pe care D-sa o pregătește".

Nimic nu trece neobservat de către G. T Kirileanu atunci cînd este vorba despre Ion Creangă : „Spor bun la lucrarea asupra lui Ion Creangă și-aș dori să-mi spui părerea d-tale asupra cărții lui Pompiliu Caraion despre viața lui Creangă, pe temeiul altor cercetători pe care nu-i amintește...".

●

„Am cetit în «Gazeta literară» din 6 dec. un articolaș despre o publicație a d-tale din ziarul «Zori noi» asupra lui Creangă, care n-a ajuns pe aici. Iar în «Iașul literar» nr. 12 văd un temeinic articol despre «edițiile de popularizare» a lui Creangă".

Nu lipsesc din aceste scrisori nici mențiunile vizînd exigența editorului Kirileanu, indignat întotdeauna la descoperirea unor erori, omisiuni, inadvertențe, indiferent dacă acestea apar în edițiile sale sau în altele care nu-i aparțin. Actul de editare impune în primul rînd o înaltă ținută științifică. „În privința ediției Creangă la E.S.P.L.A. ce pot zice ? S-a găsit un binevoitor din București care a vrut să repare nedreptatea ce mi s-a făcut prin publicarea de către un tînăr a ediției jubiliare, **folosindu-se rău** o ediție a mea cu greșeli de la «Minerva» în locul celei mai bune de la 1939".

●

„Mulțămesc pentru binevoitoarele cuvinte, pe care nu le merit decît pentru silința mea de a se respecta textul adevărat al lui Creangă. Lipsa chipului autorului și a casei din Humulești m-au întristat, iar greșelile străcurate dovedesc lipsa privegherii : la pag. 63 lipsă acest rînd de la locul lui : Cîte părți are gramatica română ? la pag. 78 : bai în loc de **baiu** (2 silabe). Pînă și la tabla de materii s-a repetat un rînd, omițîndu-se cel cu Vodă Cuza ! Așa încît această ediție se înfățoșează ca un păcat bătrînesc al meu în șirul edițiilor începînd cu cea de acum 52 ani (1906)... Ar fi bine ca vara viitoare să te răpezi pîn'la Piatra ca să vezi materialul despre I. Creangă adunat în biblioteca documentară dăruită orașului Piatra Neamț".

Potrivit afirmației profesorului Constantin Ciopraga „calea tuturor cercetărilor străine notabile despre Creangă a fost deschisă de Jean Boutière". Deși nu au fost de anvergura preocupărilor lui Boutière, se impun a fi semnalate eforturile de popularizare a literaturii române în general și a operei lui Creangă în special, de către Jindra Huskova în Cehoslovacia și Alf Lombard în Suedia, cu care A. G. Stino a purtat o activă corespondență.

Cunoscînd pasiunea prioritară a lui Stino pentru viața și opera lui Creangă, reputata romanistă din Bratislava îl informează în legătură cu starea traducerilor în slovacă : „Ideia «Dicționarului Creangă» e o idee fericită — trebuie s-o duceți la împlinire. Eu personal m-am m-am ocupat puțin de I. C. — pentru mine, mărturisesc, era greu accesibil — așa încît m-am mărginit numai la traducerea nuvelei «Soacra cu trei nurori», care a apărut în antologia nuvelei românești pg. 135—146 «Cireșul lui Lucullus». [...]. Altfel n-am mai publicat nimic despre I. C.".

●

„M-am gîndit la ideia Dv. de a traduce ceva din Ion Creangă. Situația este acuma în așa fel, că se traduce după anumitul plan întocmit din partea comisiei mixte cehoslovaco-române. [...]. Nu știu dacă Creangă s-ar pune pe lista aceasta. [...] Cred însă, că cu timpul va sosi și rîndul Humuleșteanului și eu vă mulțumesc foarte mult pentru sugestia Dv. Desigur, că voi îndrăzni de a mă folosi de bunăvoința Dv. în cazul cînd voi începe traducerea respectivă".

Corespondenta dintre A. G. Stino și Alf Lombard se întinde pe o perioadă de 33 de ani (1936—1969), ilustrînd diverse teme : lingvistică, literatură, filatelie. În prefața lucrării monografice de mari proporții „Le verbe roumain" (vol. I, Lund, C.W.K. Gleerup, 1954, p. XII) este subliniat meritul cărturarului fălticenean în elucidarea unor probleme care-l preocupau pe romanistul suedez, iar pe pagina interioară a aceluiași volum (aflat în posesia Galeriei oamenilor de seamă) se află următoarea dedicație deloc complezentă : „A mon excellent collaborateur M. Aurel George Stino avec l'expression de ma sincère reconnaissance". Redactate cînd în franceză, cînd, corect și cursiv, în românește, fragmentele pe care le prezentăm în continuare dovedesc că opera lui Creangă constituie o veritabilă punte de legătură între Stino și Lombard.

„Dicționarul dumneavoastră despre Creangă va fi cu siguranță de o mare utilitate. Sînt mulțumit să pot să vă ajut puțin în ceea ce privește partea scandinavă sau cel puțin cea suedeză. În fond traduceri din Creangă sau conferințe unde ar putea fi menționat nu există în Suedia și cred în nici o altă țară scandinavă. Nici un studiu special despre Creangă. Ceea ce aș putea reuni, nu sînt decît cîteva **mențiuni** ; și acelea sînt indicate pe foaia bibliografică alăturată aici, care are destule șanse de a fi completă sau aproape completă. Adaug că am văzut în P.M.L.A. (Publications of the Modern Language Association of America) vol. LXIII (1948), un supliment, p. 364, nr. 5 103, și că o teză a lui Hans Bürg — „Der bestimmte Artikel bei Ion Creangă, eine stilistisch-syntaktische Untersuchung" este în pregătire la Universitatea din **Munich** (München, Germania).

●

„În ce privește pe Creangă, dv. cunoașteți probabil deja lucrările următoare : Jean Boutière, „La vie et l'oeuvre de Ion Creangă", Paris, 1930. Recenzie de I. Breazu în Dacoromania VII, 379—381. Nicolae Timiraș, Ion Creangă după documente vechi..., București, 1932. Recenzie de D. Macrea în Dacoromania VII, 433—434. P. Grimm, un articol în Dacoromania X, 330—334, despre Glosarul lui Creangă al lui Gh. Teodorescu-Kirileanu. Nu cred că există deocamdată o traducere suedeză de Creangă".

●

„Îmi pare bine că notițele mele despre Creangă v-au fost de folos. Dacă mai întîlnesc vreo mențiune despre autorul acela sau despre opera sa, de ex. prin reviste scandinave etc., vă voi comunica. Într-un curs de limba și literatura română pe care l-am dat în toamna anului 1947 în Universitatea din Lund, m-am ocupat și de Creangă : am vorbit de viața și opera lui, și am explicat cu elevii bucăți alese din «Amintiri din copilărie». (Luasem cu mine, plecînd înapoi din București în martie 1947, un număr suficient de exemplare de text, ca fiecare să capete un exemplar propriu la curs). Dar asta nu poate să aibă nici un fel de interes pentru studiul dumneavoastră".

●

„În ciuda unei sănătăți care nu e întotdeauna de primă calitate, dumneavoastră munciți și vă continuați cercetările despre Creangă și asta mă bucură. Am trimis unui coleg competent în istorie literară traducerea literală a pasajului din ultima dumneavoastră scrisoare unde mă întrebați dacă folclorul (mă gîndesc că vreți să spuneți literatura ?) scandinavă oferă ceva comparabil cu «Povestea unui om leneș» de Creangă, adăugîndu-i un rezumat al acestei povestiri și rugîndu-l să vadă ce ar putea eventual găsi care să vă poată fi util. Mi-a tare teamă că Scandinavia nu oferă nimic asemănător. Dar dacă, de la acest coleg sau de la altcineva, aflu ceva concret, vă voi comunica imediat".

Am căutat să dezvăluim interesul constant manifestat de către profesorul și publicistul Aurel George Stino în cercetarea și răspîndirea valorilor literaturii naționale, promptitudinea cu care se implica în actul de cultură, bunele raporturi în care s-a aflat cu toți corespondenții săi. Prin publicarea, fie și fragmentară, a unei părți din corespondența cărturarului fălticenean am dorit să-l situăm în climatul spiritual prilejuit de comemorarea centenarului morții lui Ion Creangă.

Adrian CIOCÎRȚĂ
Ion IGNAT

Casa de la Humulești

Ion Creangă — mărturii documentare

Documentele pe care le aducem în discuție fac parte din arhiva Universității „Al. I. Cuza" din Iași și completează informațiile despre bogata activitate pe care I. Creangă a desfășurat-o în cadrul învățămîntului. Înainte de a le trece în revistă o lămurire se impune. Universității din Iași, folosind o perioadă lungă de timp sistemul de organizare al universităților franceze, îi revenea obligația să se ocupe și de celelalte forme de învățămînt : primar, secundar și gimnazial. Acesta este și motivul pentru care, pe toată durata secolului al XIX-lea, în afara dosarelor privind bacalaureatul, ce se obținea în cadrul Universității — A. D. Xenopol și Calistrat Hogaș sînt primii bacalaureați ai Universității Iași — vom găsi și altele ce se referă la asistența profesorilor (universitari sau secundari) făcută la școlile publice și particulare din orașul Iași cu prilejul examenelor semestriale. Prin intermediul rapoartelor întocmite de cei delegați la aceste evenimente școlare, rapoarte ce erau înaintate rectorului, putem obține o imagine diversă și inedită asupra procesului de învățămînt, programelor școlare, obiectelor predate, manualelor folosite, cadrelor didactice existente, clădirilor afectate pentru școli etc. O serie de asemenea texte poartă semnătura lui Ion Creangă, trimis al Primăriei orașului Iași și al Consiliului special al Universității pentru a participa la examenele ce se țineau la școlile primare din oraș. Primul dintre ele e din 22 iunie 1874 și are o semnificație aparte.

La mijlocul anului 1872, fără nici o justificare, Ion Creangă fusese înlăturat din învățămînt. Venirea lui Titu Maiorescu în funcția de ministru al Instrucțiunii Publice, la începutul anului 1874, a trezit în Creangă speranța reprimirii ca institutor la o școală din Iași, speranță transformată în certitudine la 24 mai 1874, cînd primește numirea la Școala primară nr. 2 din Păcurari. La mai puțin de o lună de zile, la 22 iunie 1874, el trimite rectorului Șt. Micle raportul său, rezultat al asistenței făcute la Școala primară de băieți nr. 2 din Sărărie. De altfel această onoare, căci delegații erau desemnați cei mai buni institutori, i se făcuse lui Creangă și mai înainte, dar și după această dată. La 11 iunie 1877, de exemplu, e înștiințat că trebuie să asiste la examenele de la pensionul condus de Gabrielle Petit. În anul următor, la 5 iunie 1878, primarul Iașului îi cere să participe la examenele de sfîrșit de an ale Școlii nr. 2 de fete din Păcurari. În același dosar, la fila 31, se găsește un alt act prin care Veronica Micle era rugată să participe la examinarea obiectelor de mînă (țesături naționale) executate de elevele Școlii centrale de fete și a Școlii profesionale de fete din Iași, și să-și exprime părerea asupra ținutei lor artistice. Ultimele numiri ale lui Creangă ca profesor delegat au loc în 1879 (la Pensionul nr. 16 din Iași) și 1880 (Școala izraelită-romană, după care urmează retragerea sa temporară, pe motive de sănătate, din învățămînt. Temporară pentru că, așa după cum reiese dintr-un document inedit, în anul școlar 1880—1881 Ion Creangă se numără printre cadrele didactice ale Școlii primare de băieți nr. 2 din Păcurari. Aici îl găsește Nicolae Beldiceanu, venit ca delegat al Universității, la examenele finale. Și N. Beldiceanu, ca și Ion Creangă, și ca toți cei care erau trimișii Universității la aceste momente de bilanț din viața unei școli, face un amplu memoriu asupra celor constatate cu acest prilej. Din lectura lui se poate lesne observa entuziasmul provocat de metoda de predare a lui Ion Creangă și de rezultatele obținute de acesta cu elevii săi. Subliniind de mai multe ori meritele lui Creangă, Beldiceanu nu uită, în finalul memoriului, să reafirme că „metoda urmată de domnul I. Creangă la clasa a II-a este aceea care dă cele mai frumoase și mai bune rezultate, căci sigur domnia sa a înțeles mai bine a pune în practică metoda intuitivă".

Este știut că o mare parte din manuscrisele literare s-au pierdut și odată cu ele și unele scrisori ce ne-ar fi lămurit mai bine asupra raporturilor dintre scriitor și cercul Societății „Junimea". Cum ar fi arătat opera lui Creangă fără revista „Convorbiri literare", în paginile căreia i s-au tipărit cele mai multe dintre lucrări și fără sprijinul „Junimii", îndeosebi a lui Maiorescu și M. Eminescu, nu e greu de presupus. În sprijinul afirmației noastre vine o scrisoare inedită, din 16 decembrie 1881 pe care Creangă i-a adresat-o lui Maiorescu. Ultimul avea de gînd să traducă cîteva din povestirile lui Creangă și pentru că în „Convorbiri literare" unele dintre ele apăruseră cu destule greșeli, printre acestea aflîndu-se **Soacra cu trei nurori** și **Harap Alb**, prozatorul îi trimite criticului textele corectate.

Atenția și interesul pe care l-a trezit opera lui Creangă, la noi și în străinătate, sînt demonstrate de numeroasele traduceri și monografii ce i-au fost dedicate. Nu puține sînt și acțiunile filantropice ce aveau drept scop de a perpetua, în conștiința posterității, meritele prozatorului român. Și despre unele și despre altele se găsesc în arhive nenumărate mărturii scrise. În anul 1902, profesorul C. Meissner, împreună cu A. D. Xenopol și institutorul C. Grigorescu, prieten de-al lui Creangă, au luat inițiativa ridicării unui monument în memoria autorului **Amintiri din copilărie**. S-a instituit un Comitet, sub președinția lui C. Meissner, care trebuia să procure, prin subscripții publice, banii necesari achitării unei asemenea lucrări. A fost angajat pentru a executa bustul, sculptorul C. Bălcescu, din București. Nemulțumiti de serviciile sale comitetul angajează pe I. Dimitriu-Bîrlad. În 1916 lucrarea este gata, dar războiul bate la ușă. Bustul rămîne la gazda ieșeană a sculptorului, familia Martean, care, pentru mai multă siguranță, transportă bustul la moșia ei din Spineni. De aici, în 1931, a fost luat și așezat, în anul următor pe soclu, în grădina Copou. Printre cei care au contribuit la această acțiune, subscriind sume importante, s-au aflat T. Maiorescu, A. D. Xenopol, N. Iorga, D. Gusti, Al. Lapedatu, I. Nistor, I. Lupaș, I. Brătescu-Voinești, Octavian Goga, C. Rădulescu-Motru, Petru Bogdan, Simion Mehedinți, C. Vîlsan, Ion Simionescu, M. Sadoveanu și mulți alții.

În categoria celor mulți alții putea fi întîlnit și un fost junimist. Ștefan Gane. Născut la Bîrlad, în anul 1853, fiul lui Iordache Gane și nepotul stolnicului Pascal Gane, a făcut studii juridice în Belgia și și-a luat doctoratul la Gand. Întorcîndu-se în țară, profesează avocatura la Bîrlad, de unde prin anii 1879—1880 vine la Iași, fiind numit judecător la Tribunalul din localitate. Din 1881 îl întîlnim ca avocat la Botoșani și decan al baroului. Ștefan Gane a fost tatăl cunoscutului scriitor Constantin Gane. Între Ștefan Gane și Constantin Meissner au existat relații amicale, calitatea de membri ai Societății „Junimea" contribuind la întărirea amiciției lor. Fiind inițiatorul unei liste de subscripții la Botoșani și trebuind să trimită banii strînși, face acest lucru însoțindu-i de o scrisoare ce constituie, în același timp, un interesant portret al lui Creangă : „Am primit această corvee, spune Șt. Gane, de hatîrul tău, care ești un bun, bun om, cu inimă bună și cum puțini avem din păcate în țară. Am mai primit-o însă și în plăcuta amintire a betului «Porcul de Creangă«. Pun simpatie înainte de toate pentru cel ce nu se uită numai la coajă. Porecla-i era tot așa de nimerită, judecîndu-l după exterior la prima vedere, precum e de minunat nimerită și povestea sa **Porcul**. Cu fața lui rotundă și plină, un soi de bostan cu cap, cu părul «en porc-epic» (porc spinos), rîsul larg și deschis, ca toată fața și inima lui de «die gediegenste affene Ehrilichkeit» (cea mai solida și sinceră onestitate). Plin de bun simț și bun ca un copil. Mintea clară și sănătoasă, într-un cuvînt «ein süsner kern in raucher Schale» (un sîmbure dulce în coajă aspră). Iată, Creangă precum l-am cunoscut eu și iubit sincer, nu e vorbă pentru mine totuși destul, căci eu treceam de modestul „puțoi" între acești corifei". Se poate spune că portretul făcut de Șt. Gane lui Creangă e destul de plastic, dar totodată el degajă și acea căldură pe care o întîlnim la toți cei care-l evocă pe humuleștean, echivalent al dragostei și simpatiei unanime de care s-a bucurat din partea contemporanilor.

Revenind la acțiunile întreprinse de posteritatea în memoria lui Creangă, e demn de remarcat că foarte mulți dintre acei care la începutul secolului XX au contribuit bănește pentru ridicarea monumentului amintit îi vom reîntîlni pe listele de subscripții, în anii 1916—1918, cu prilejul organizării, sub tutela Universității din Iași, a Muzeului Creangă. Este vorba, de fapt, de bojdeuca din Țicău. Și de această dată lucrurile au fost dirijate de un comitet, din care n-au lipsit N. A. Bogdan, dr. N. Leon, G. T. Kirileanu și dr. N. Racoviță. Istoricul Nicolae Iorga a oferit cea mai mare sumă, 1 000 lei. Au mai făcut donații Iacob Negruzzi, V. G. Morțun, Gh. Trancu — Iași și toți cei aflați în comitetul de organizare al muzeului. Oferte, de alt gen, au venit din partea pictorului Octav Băncilă, care dorea să împodobească bojdeuca cu una din lucrările sale, și a lui G. T. Kirileanu care găsea necesară tipărirea unei ediții a operelor marelui scriitor. La 15 iunie 1918, ministrul Instrucțiunii Publice, Simion Mehedinți, îl înștiința pe rectorul Universității din Iași că prin decretul 1442, din 13 iunie 1918, s-a acceptat donația făcută Universității, donație constînd din imobilul așezat pe strada Țicăul de Sus, nr. 4 și cunoscut sub numele de „bojdeuca lui Creangă". Donatorii, din care făceau parte, printre alții, și rectorul dr. N. Leon, prof. dr. C. Șumuleanu, Constantin Ionescu Olt, avocat, N. A. Bogdan, autorul cunoscutei monografii dedicate Iașului, dar și autor al unor lucrări despre Creangă, Ion Mitru, directorul Școlii Normale „V. Lupu", Al. Alimăneștean, G. T. Kirileanu și dr. N. Racoviță se obligau a preda Universității imobilul consolidat și restaurat împreună cu obiectele ce au aparținut lui I. Creangă.

În 1930 a apărut monografia profesorului din Rouen, Jean Boutière. **La vie et l'oeuvre de Ion Creangă.** Cu un an înaintea acestui eveniment, decanul Facultății de Litere din Iași, Ioan Botez, primea de la profesorul francez o scrisoare plină de întrebări, cele mai multe trădînd interesul istoricului literar pentru bojdeuca din Țicău. Ar fi vrut să afle cînd a devenit ea proprietatea Universității, ce obiecte au rămas de la Creangă, ce destinație are bojdeuca, cum ar putea obține o bună fotografie pentru lucrarea sa. Dorea să mai știe în ce an fusese construit monumentul funerar din cimitirul „Eternitatea". La noianul de întrebări decanul a găsit o singură soluție ; i-a desemnat pe profesorii Iorgu Iordan și G. Pascu să ofere lui Boutiere datele cerute. Nu cunoaștem răspunsul celor doi și de fapt el nu e important. Important rămîne altceva : modul serios și documentat în care profesorul din Rouen s-a aplecat asupra vieții și operei marelui nostru prozator.

D. IVĂNESCU

Karel Čapek

De ce nu sînt comunist?

De ce nu sînt comunist ? Întrebarea s-a ivit pe neașteptate într-un grup de oameni care nu se gîndeau deloc să discute politică. Sigur e că niciunuia dintre cei prezenți nu i-ar fi venit ideea să se întrebe de ce nu era membru al partidului agrarian sau al partidului național democrat. A nu fi agrarian, asta nu implică nici o credință, nici o concepție precisă asupra lumii sau a existenței. A nu fi comunist, în schimb, înseamnă a fi ne-comunist. A nu fi comunist, asta nu e o simplă opinie, ci un credo.

Personal, mi-a făcut bine să-mi pun această întrebare. Aveam nevoie, nu să polemizez cu comunismul, dar să justific în proprii mei ochi faptul că nu sînt comunist, să elucidez pentru mine însumi rațiunile pentru care nu pot să fiu comunist. Dacă aș fi comunist, aș avea viața mai ușoară. Nu m-aș îndoi că și eu contribui, făcînd tot posibilul, la edificarea unei lumi mai bune ; aș avea certitudinea că sînt de partea săracilor împotriva bogaților, de partea înfometaților contra plutocraților ; aș ști ceea ce trebuie gîndit, ceea ce trebuie urît, ceea ce nu trebuie luat în seamă. În timp ce, nefiind comunist, sînt ca un om dezbrăcat în mijlocul unui tufiș de mărăcini — dezarmat, fără nici o doctrină în spatele căreia să mă ascund, simțindu-mă neputincios în ceea ce privește ajutorarea lumii și neștiind ce să fac pentru a nu-mi călca pe conștiință. Dacă inima mea e de partea celor săraci, de ce nu sînt comunist ?

Pentru că sînt de partea celor săraci.

Am văzut mizeria sub formele ei cele mai copleșitoare, o mizerie indicibilă care m-a făcut să-mi privesc propria existență cu dezgust. Peste tot unde am fost în lume, am fugit de palate pentru a mă apropia de săraci... pentru a fi constrîns să privesc, în rolul umilitor al unui spectator neputincios, viața lor. Nu e suficient să privești, nici să compătimești ; ar trebui să împarți această viață, dar mi-e frică de moarte. Nici un partid nu s-a făcut purtătorul de cuvînt al acestei mizerii păduchioase și inumane. Comunismul rămîne la distanță respectuoasă de aceste bidonvilles în care oamenii n-au nici măcar un cui în care să-și agațe hainele nenorocite, nici măcar o zdreanță pe care să o întindă în loc de cearșaf. Comunismul se mulțumește să strige de departe : e vina regimului la putere ; în doi ani, în douăzeci de ani, va fi ridicat stindardul revoluției, și atunci...

„În doi ani ?". „În douăzeci de ani ?". Cum se poate admite fără a clipi că oameni vor continua să trăiască astfel, fie și numai două luni de iarnă, două zile chiar ?

N-am nimic în comun cu burghezia care, în fața acestui spectacol, se abține sau refuză să ajute. Dar nici nu mă simt mai aproape de comunism care, în locul ajutoarelor concrete, nu aduce decît stindardul revoluției. În ultimă analiză, comunismul nu vrea să salveze oamenii, ci să-i supună ; ceea ce îl interesează nu este ajutorul, ci puterea. Sărăcia, foamea, șomajul nu sînt pentru el o rușine și o durere insuportabilă, ci un bun chilipir, un rezervor de forțe obscure fierbînd, un ferment de mînie și de revoltă. „E vina regimului la putere". Nu, e vina noastră a tuturor, că privim mizeria umană cu brațele încrucișate sau agitînd stindardul revoluției.

Săracii nu sînt o clasă. Sînt, dimpotrivă, oameni scoși din rînduri, declasați și dezorganizați. Săracii nu vor urca niciodată pe treptele tronului, oricine ar fi cel care îl ocupă. Flămînzii nu vor să domnească, ci să mănînce. În raport cu mizeria, problema lui a ști cine deține puterea e fără importanță. Ceea ce contează, sînt sentimentele noastre omenești. Mizeria nu e o instituție, ci o nenorocire. Căutînd o chemare la ajutor direct, de la om la om, nu găsesc în comunism decît receа doctrină a unei dictaturi de clasă. Nu pot să fiu comunist pentru că morala comunismului nu este o morală a ajutorului. Pentru că comunismul vrea să suprime ordinea existentă, și nu dezordinea care este mizeria. Pentru că puținul ajutor pe care comunismul îl promite săracilor este mereu condiționat : ajutați-ne mai întîi să luăm puterea, și pe urmă — poate — ne vom gîndi la voi. Din nefericire, nici măcar această salvare condițională nu este garantată negru pe alb.

Săracii nu sînt o masă. Mii de muncitori pot să ajute pe unul dintre ai lor în lupta sa pentru existență. Nu e cazul celor căzuți în mizerie, incapabili să se ajute unii pe alții, fie și numai pentru a-și procura o bucată de pîine. Omul sărac lipit pămîntului, înfometat, neputincios este cu totul singur. Viața sa este unică, este o istorie pentru ea însăși, un caz particular ca toate nefericirile, chiar cînd se aseamănă pînă la confuzie cu mii de alte cazuri. Întoarceți societatea, puneți-o cum vreți, cu susul în jos — săracii vor cădea întotdeauna la fund, unde se vor întîlni cu noi tovarăși de mizerie.

Nu sînt aristocrat nici de cinci bani, dar pentru atîta lucru nu cred în valoarea maselor. Mi se pare de altfel că nimeni nu pretinde în mod serios să pună puterea în mîinile lor : ele nu sînt decît un simplu instrument material de care se folosesc pentru a atinge anumite scopuri. O materie primă a politicii. Pentru ca oamenii să devină masă, trebuie turnați într-un tipar, trebuie să li se dea uniforme croite dintr-un material sau altul, cu o ideea sau alta. Chichița e că uniforma ideologică nu e de obicei ceva care să poată fi pus în dulap la sfîrșitul serviciului.

Aș stima comunismul dacă el ar spune cinstit muncitorului : „Îți cer ceva, fără să-ți promit nimic în schimb ; îți cer să fii în serviciul meu o rotiță, un element, un material de prelucrat. În schimb, într-o zi, cînd totul va fi schimbat, tu vei rămîne ceea ce ești : cele ce te privesc vor merge poate mai bine, poate mai puțin bine, nu pot să-ți garantez nimic ; ordinea lumii nu va fi nici mai liberală nici mai clementă în ce te privește, dar va fi mai dreaptă". Mă gîndesc că majoritatea muncitorilor vor cîntări de două ori înainte de a accepta o propunere de acest gen, care ar avea totuși avantajul unei perfecte bune credințe.

A hrăni un sărac cu promisiuni, înseamnă a-l fura. Poate că el va lua viața mai în ușor dacă i se promit luna și stelele, dar în practică, astăzi ca și acum o sută de ani, ce e în mînă nu e minciună, și e mai bine să ai foc în sobă decît să dai foc la palate, care de altfel sînt mult mai puțin numeroase la noi decît o cred cei care, în loc să privească lumea cu proprii lor ochi o privesc prin prisma conștiinței de clasă. E nostim că se omite să se constate că în materie de nivel de trai, cu foarte puține excepții, sîntem o națiune de oameni foarte modești. Se zice în schimb, și se răszice, că săracul n-are nimic de pierdut — el care, orice s-ar întîmpla, riscă întotdeauna cel mai mult, anume ultima sa coajă de pîine. Nu trebuie să facem experimente cu pîinea săracului. Revoluțiile nu se fac niciodată pe cheltuiala elitelor, ci de fiecare dată pe spatele celor mulți. Fie că e vorba de un război, de o criză monetară sau de oricare altă calamitate, săracul mai ales, și săracul în primul rînd plătește oalele sparte. Mizeria e fără fund și nu cunoaște limite. Ceea ce e mai putred în lume, nu sînt locuințele bogaților, ci acelea ale săracilor ; scuturați o dată planeta și veți vedea cui îi cade acoperișul în cap.

Ce e, deci, de făcut ? În ceea ce mă privește, cuvîntul „evoluție" nu mă liniștește deloc. Aș spune că mizeria este singurul lucru din lume care nu evoluează, care nu face decît să crească, în mod haotic. Orice ar fi, nu se poate amîna problema săracilor așteptînd cine știe ce regim viitor. Dacă se vrea ajutarea lor, trebuie să ne punem pe lucru chiar de astăzi. Rămîne bineînțeles de știut dacă lumea de astăzi are pentru aceasta suficiente mijloace morale ; comunismul spune că nu ; în acest punct părerile noastre se despart. Sigur, nu pretind că Sodoma socială în care trăim debordează de oameni drepți ; dar este, în fiecare din noi, locuitorii Sodomei, un mic fragment de dreptate, și sînt sigur că am putea, dîndu-ne puțină osteneală, să ne punem de acord asupra unui sistem care ar face dreptate tuturor. Comunismul în schimb neagă orice posibilitate de înțelegere. În mod evident, el este sceptic în ceea ce privește valoarea umană a celor mai mulți dintre oameni, dar aceasta este o problemă asupra căreia trebuie să revin. Societatea actuală nu s-a prăbușit punînd de bine de rău în funcțiune asigurările sociale pentru șomeri, persoanele în vîrstă și bolnavi. Nu spun că măsurile luate ar fi suficiente, dar esențial, atît pentru mine cît și pentru săraci, e că s-a putut cel puțin face acest lucru, aici și acum, fără a ne uza nervii în așteptarea orei glorioase în care va fi agitat stindardul revoluției.

A crede că problema săracilor este o problemă actuală, a cărei soluție nu este rezervată viitorului, aceasta presupune, bineînțeles, să nu fii comunist. A crede că pîinea și încălzitul locuințelor din ziua de astăzi sînt mai importante decît revoluția peste douăzeci de ani, aceasta presupune un temperament la antipodul spiritului comunist.

Aspectul cel mai ciudat și mai inuman al comunismului constă în mohorala sa, în mania sa de a vedea totul în negru. Cu cît merge mai rău, cu atît e mai bine. Dacă se întîmplă ca un biciclist să răstoarne o babă surdă, e o dovadă a putreziciunii regimului la putere. Dacă un muncitor își bagă mîna în angrenajul unei mașini, nu mașina e cea care îi strivește bietele degete, ci burghezia care, în plus, găsește în acest spectacol o plăcere sanguinară. Toți cei care, pentru rațiuni personale, nu sînt comuniști, au o inimă de brută, purulentă și infectă. Statu quo-ul n-are nimic bun ; tot ce este, e rău.

În una din baladele sale Jiri Wolker spunea : „În adîncul inimii tale, Săracule, văd ura". E o vorbă teribilă. Teribil de nedreaptă. În adîncul inimii săracilor s-ar afla mai degrabă o bucurie admirabilă și foarte frumoasă. Muncitorul din uzină, la mașina sa, glumește cu mai mult antren decît fabricantul sau directorul de antrepriză. Muncitorii din construcții se amuză pe șantierele lor mai mult decît antreprenorul sau proprietarul imobilelor pe care le construiesc, și dacă e în case cineva care cîntă, aceasta e mai degrabă bona, în timp ce freacă parchetul, decît stăpîna casei. Așa zisul proletar e înclinat, prin natura sa, la o concepție veselă și aproape copilăroasă a vieții. Pesimismul, ura și arțăgoșenia proprii comunismului îi sînt inoculate în mod artificial și pe căi impure. Acest aport de disperare și de idei negre se numesc „educația revoluționară a maselor" sau „consolidarea conștiinței de clasă". Săracul, care deja posedă atît de puțin, se vede privat și de elementara sa bucurie de a trăi — prim acont de plătit pentru lumea mai bună din viitor.

Climatul comunismului este inospitalier și inuman. Nu există temperatură medie între ghețurile burgheziei și cărbunii aprinși ai revoluției. Nu există activitate la care proletariatul să aibă dreptul să se dedice cu plăcere și în pace. Nu mai sînt nici dejunuri ; nici dineuri ; nu mai există alegere decît între o coajă mucegăită de pîine și chiolhanurile exploatatorilor. Nu se mai vorbește despre dragoste, ci numai despre perversiunea bogaților și reproducerea săracilor. Burghezul respiră propria sa putreziciune, muncitorul, bacilul tuberculozei ; ca și cum aerul ar fi dispărut. Nu știu dacă ziariștii și scriitorii comuniști s-au identificat într-adevăr cu această imagine absurdă a lumii sau dacă ei mint în cunoștință de cauză.

Știu doar că omul naiv și neexperimentat care constituie de regulă proletariatul trăiește într-o lume teribil de deformată care, în ochii săi, merită numai să fie distrusă din temelii. Lume, totuși, care nu e nimic mai mult decît o ficțiune, împotriva căreia ar fi, pe cuvînt, timpul să ne revoltăm și la distrugerea căreia mi-aș da concursul din toată inima. Nici o îndoială : în valea noastră a plîngerii este prea multă mizerie inexprimabilă, un exces de suferințe, o penurie de bunăstare și, mai ales, puțină bucurie. În ce mă privește, nu mă cred deosebit de optimist, dar de fiecare dată cînd mă ciocnesc de negativitatea inumană a comunismului care ia totul în tragic, simt nevoia să scot strigăte indignate, să protestez că aceasta nu e adevărat, că viața nu e deloc așa.

Am cunoscut puțini oameni care să nu merite un pic de milostenie, un pic de salvare. Există în lume mai multă prostie decît adevărată răutate. Dar cu toate acestea există în oameni prea multă simpatie și încredere, prea multă amabilitate și bunăvoință pentru a avea dreptul la disperare. Nu cred nici în perfecțiunea omului de astăzi, nici în a celui de mîine. Nici revoluția și nici măcar exterminarea speciei umane nu vor transforma lumea în paradis. Dar dacă putem, într-un fel sau în altul, să adunăm tot ceea ce e bun în fiecare dintre noi, oricît de păcătoși sîntem, cred că în pofida a orice ar fi posibil să se construiască, pe această bază, o lume mai primitoare decît aceea în care am trăit pînă în prezent. Veți spune poate că nu e aici decît filantropie naivă. Da, sînt unul din acei imbecili care iubesc omul doar pentru umanitatea sa.

Să luăm un exemplu. E foarte ușor să spui că o pădure e neagră, dar niciunul din arborii pădurii nu este negru ; sînt pini și molizi, roșii și verzi. E foarte ușor să spui că societatea este rea, dar căutați în această societate oameni răi. Încercați să judecați oamenii fără generalizări brutale, și veți vedea într-o clipă principiile spulberîndu-se. Comunismul presupune o orbire artificială și deliberată în fața realității. Cînd cineva îmi vorbește despre ura sa împotriva germanilor, îmi vine de fiecare dată să-i spun să se ducă să trăiască printre ei ; o lună mai tîrziu l-aș întreba dacă o detestă pe gazda sa nemțoaică, dacă simte nevoia să-i taie gîtul negustorului sau să o gîtuiască pe bătrîna teutonă care îi vinde chibrituri. Una din facultățile cele mai imorale ale spiritului uman este darul generalizării ; în loc să facă sinteza experienței noastre, generalizarea încearcă, simplu, să o înlocuiască. În ziarele comuniste nu se vorbește despre nimic care să nu fie putred de la un capăt la altul. Pentru cel care nu identifică cunoașterea cu ochelarii de cal pentru intelectuali, e puțin.

Ura, ignoranța, neîncrederea sistematică — iată lumea psihică a comunismului. Un diagnostic medical va vedea aici un negativism patologic. E o boală care se poate transmite omului care se lasă asimilat masei, dar, în viața privată, aceeași atitudine e de nesusținuat. Postați-vă un moment alături de cerșetorul din colțul străzii voastre și observați cine, printre trecători, are mai degrabă tendință să-și facă pomană. Șapte din zece vor fi oameni care se găsesc ei înșiși la granița sărăciei ; ceilalți vor fi femei. Un comunist probabil că ar trage de aici concluzia că burghezul are inima neînduplecată. În ce mă privește, aș trage o concluzie mai frumoasă, anume că proletarul are în general inima tandră, că în adîncul său el este binevoitor, înclinat spre dragoste și spirit de sacrificiu. Comunismul, cu arțagul său și cu ura sa de clasă, vrea să facă din acest om o canalie. Săracul nu merită să fie umilit astfel. Lumea de astăzi nu are nevoie de ură, ci de bunăvoință, de serviabilitate, de comprehensiune și de cooperare. Ea are nevoie de un climat moral mai clement. Cred că, cu un pic de inimă și de dragoste obișnuită, încă s-ar putea face miracole. Dacă iau apărarea acestei lumi, nu e pentru că ea e lumea celor bogați, ci pentru că ea este în același timp lumea săracilor și de asemenea a celor care se află la mijloc, măcinată între pietrele de moară ale capitalului și ale proletariatului, ale celor care astăzi mențin de bine de rău și salvează cea mai mare parte a valorilor umane. Nu cunosc multă lume printre sutele de familii pe care le numără țara noastră, și nu pot deci să le judec. Dar am făcut, asupra clasei care e numită burghezie, judecăți care mi-au adus acuzația de pesimism sordid. O spun pentru a mi se recunoaște dreptul de a pleda cauza celor cărora le văd bine și lipsurile și defectele. Proletariatul nu poate înlocui această clasă, dar poate intra în ea.

Nu există nici cultură proletară, nici cultură aristocratică, nici cultură religioasă. Valorile culturale care ne rămîn se sprijină pe clasa mijlocie și pe cei care sînt numiți intelectuali. Dacă proletariatul ar revendica partea sa la această tradiție, dacă el ar spune „bine, vom lua în mîini lumea așa cum este și cu toate valorile sale", am putea da mîna și încerca lovitura. Dar dacă comunismul condamnă dintr-o dată și în bloc, ca marfă de duzină fără valoare, tot ceea ce califică de „cultură burgheză", atunci nu e posibil dialogul. Atunci orice om cît de cît rezonabil începe să reflecteze la ceea ce ar pierde.

Am spus deja că adevărata sărăcie nu e o instituție, ci o nenorocire. Puteți răsturna toate regimurile, dar nu puteți face ca omul să se afle la adăpost de nenorocire, ca el să nu se mai îmbolnăvească, ca el să nu mai sufere de foame și de frig, ca el să nu mai aibă nevoie de o mînă de ajutor. Orice s-ar face, sarcina pe care nenorocirea o impune omului este aceeași — nu o sarcină socială, ci una morală. În această privință, comunismul folosește durul limbaj al fariseilor ; el nu vorbește de valorile compasiunii, bunătății și ale solidarității umane ; nu este spune el ,sentimental. Totuși, omul cu inima împietrită, care n-ar asculta decît de vocea rațiunii, n-ar găsi nici un motiv pentru a da fie și un pahar de apă aproapelui său, pentru a-l ajuta să se ridice pe acela care a alunecat.

Există de asemenea problema violenței. Nu sînt ca bătrînele domnișoare care își fac semnul crucii de fiecare dată cînd este pronunțat acest cuvînt. Mărturisesc că uneori simt dorința de a-i cotonogi pe mincinoși și pe cei de reacredință. Din nefericire situația nu se pretează niciodată la așa ceva — sau eu nu sînt în măsură să mă măsor cu adversarul meu, sau el e prea slab pentru a se apăra. Cum vedeți, nu sînt de fapt o persoană violentă, dar, dacă ar fi cazul, mi-aș face curaj și aș sări în ajutorul victimelor. Un om care se respectă nu poate susține pe acela care uzează de intimidare. Acela care cheamă la folosirea spînzurătorii și la execuții prin împușcare minează fundațiile societății umane, nu pentru că el suscită o revoluție socială, ci pentru că violează codul cel mai elementar al onoarei umane.

(continuare în pag. 5)

versiune românească de
P. CONSTANTIN

*) Text scris în anul 1924.

GOYA : **Și nu este leac**

Redacția : Iași, Casa cu absidă, Centrul civic ; telefon (981) 16242 ● Administrația : București, Calea Victoriei nr. 115, tel. (90) 506618.

COMITETUL PROVIZORIU DE COORDONARE
Liviu Antonesei, Emil Brumaru, Al. Călinescu, Nichita Danilov, Daniel Dimitriu, Alexandru Dobrescu, Grigore Ilisei, Constantin Pricop, Horia Zilieru

Prețul unui exemplar : lei 5.

Pentru străinătate abonamentele prin I.L.EXIM. – departamentul export-import presă, București, str. 13 Decembrie nr. 3.

P. O. BOX 136—137, telex 23226.

Competența și abilitatea

Liviu ANTONESEI

Vechiul regim a disprețuit tot ceea ce însemna valoare, competență, profesionalism, onestitate. Nici nu se putea altfel atîta vreme cît în fruntea sa se instalaseră, cu diabolică abilitate, un individ care nu reușise să-și însușească cinstita meserie de cizmar devenind „revoluționar de profesie" și analfabeta sa consoartă cu veleități „intelectuale", ba chiar „științifice", ființe care se înconjuraseră cu o camarilă alcătuită din ipochimeni pe măsura lor. La proces, „academiciana" (cum se vor mai putea, de acum înainte, numi academicieni cei care într-adevăr ar merita să se numească ?), cu neobrăzarea-i caracteristică, a provocat completul legal constituit referindu-se la „colegii săi intelectuali" care se vor revolta de felul cum e tratată. Să fie, pe lumea cealaltă, liniștită. Adevărații intelectuali (și nu colegii săi de studii !) răsuflă ușurați că nu le mai *dă* ea „indicații prețioase", că nu mai trebuie să aștepte de la ea aprobări și interdicții în probleme în care nu avea nici o competență (și nici măcar o ignoranță binevoitoare).

Cum peștele se strică de la cap, în mod treptat, același lucru s-a întîmplat la toate nivelele (în structurile puterii locale, în întreprinderi, în instituțiile de cultură etc.), astfel încît, după modelul de la vîrf, au apărut tot felul de mafii și camarile care, în loc să asigure funcționarea unei vieți sociale normale, erau foarte ocupate cu consolidarea propriilor poziții de putere. Mecanismul era aproape perfect — cei incompetenți, dar abili, îi promovau pe cei asemenea lor astfel încît dacă, din întîmplare, găseai un om de bine într-o funcție de conducere te întrebai imediat „ce rude are ?", „cu cine colaborează ?" ș.a.m.d. S-a ajuns astfel la dezastrul cunoscut, dezastru căruia nu i-a scăpat nici un domeniu important — de la agricultură la cultură (reiau a treia oară formula în ultimele zile, dar nu am încotro, alta mai bună nu găsesc). În consecință, toamna, muncitorii, intelectualii, studenții și soldații trebuiau „să salveze recolta", iar mai tot anul și mai toată lumea era ocupată cu slăvirea celor două „genii ale omenirii" în „Cîntarea României" (o frumoasă sintagmă compromisă probabil definitiv de dictatură) și cu ocazia nenumăratelor „sărbători" din calendarul propriu ce și-l alcătuiseră prin aparatul hipertrofiat de propagandă. Munca, valoarea, competența deveniseră tot mai lipsite de importanță și de spații de manifestare, iar funcționarea *limbii de lemn* singura importantă. Dacă unele insule de activitate mai existau, faptul se datora, pe de o parte, necesităților exportului (o monomanie economică a vechiului regim) și imposibilității mecanismului de a controla chiar totul. N-au reușit să robotizeze întreaga viață, oricît de puternică a fost represiunea polițienească și presiunea ideologică, mai ales din două motive : marea majoritate a românilor și-a păstrat mintea lucidă și sufletul curat, iar dictatura era, totuși, interesată de „imaginea externă" pe care, e drept, a reușit să și-o șifoneze ireversibil spre finalul său. E momentul să mulțumim presei cinstite din străinătate și oamenilor de stat care, în cele din urmă, au început să spună lucrurilor pe nume. În plus, în masa populației, *limba de lemn* nu a avut aproape nici un efect — prea mare era diferența dintre „minunatele realizări" propagate de ea și crunta mizerie generalizată —, iar reacțiile au fost de cele mai variate tipuri : de la anecdote la dizidența intelectuală și de la grevele izolate la insurecția generalizată care a pus capăt coșmarului.

Acum, cît mai repede, trebuie să înceapă *reconstrucția* — în toate domeniile și cu toate forțele cinstite disponibile. Nu va fi deloc ușor — prea a fost distrus, compromis, murdărit totul. Ceea ce e mai îngrijorător e faptul că în diverse „comitete și comiții" încearcă (și reușesc întrucît ei au abilitatea pe care nu o au cei competenți și marginalizați tocmai pentru că aveau competență și valoare) să se infiltreze mulți din cei care ne-au mai „condus" și pînă acum. Unde ne-au „condus" știe toată lumea. Mă refer, mai ales, la situația din întreprinderi și instituții întrucît, în ultimele zile, am stat de vorbă cu nenumărați muncitori, scriitori, studenți și intelectuali din Universitate sau din alte locuri. Ei vor trebui înlăturați în mod democratic și înlocuiți cu veritabilele competențe și valori. Noul pluralism anunțat în *Apelul* Consiliului Frontului Salvării Naționale creează cadrul necesar. Ceea ce e trist e faptul că noi nu avem exercițiul democrației, în vreme ce ei au abilitatea insinuării și infiltrării. Au mai făcut-o și vor încerca să o facă în continuare — ei sînt adepții tuturor cauzelor care le pot furniza un oarecare profit. Peste noapte, o mulțime de cîntători ai vremurilor ce s-au încheiat au devenit „apărători ai revoluției". Să dea Domnul să fie toți sinceri, dar mă îndoiesc. Să încercăm, deci, în modul cel mai democratic, să-i ținem, o bucată de timp deoparte (să se purifice și ei prin tăcere, cum s-au purificat poporul și armata, care și-au dat sîngele pentru libertate). Altfel, riscăm să se compromită și această revoluție, cum s-au compromis atîtea de-a lungul istoriei, oricît de bune ar fi intențiile noii conduceri provizorii. Pînă la adoptarea unei noi Constituții, programul *Frontului Salvării Naționale* îi ține locul, iar acesta proclamează pluralismul. Să fim inteligenți (și nu abili, de abilitate ne-am săturat cu toții) și să știm să-l folosim. De altfel, democrația începe să se contureze — mai multe partide și-au anunțat programe provizorii, studenții și-au creat organisme independente, la fel o parte din muncitori. Sîntem un popor inteligent — putem spera că vom învăța repede limbajul libertății, al democrației, al pluralismului și că vom reuși să reinstaurăm criteriile competenței și valorii autentice în locul pe care îl ocupă în orice societate civilizată. Dar, cum bine se știe, vremurile și valorile noi, cer oameni noi. Ar fi o vinovată iluzie și o crimă față de cei căzuți în numele ideilor revoluției să credem că lucrurile vor merge de la sine. Dacă lăsăm lucrurile să meargă de la sine, nu e greu de dedus că riscăm să ne reîntoarcem de unde tocmai am reușit să plecăm. Și cu ce preț.

„Eroica porcărie"

M. D. LESOVICI

„nu răspund la nici o-ntrebare ! (...)
totu-i o minciună-n fals !"

Evenimentele din ultimele zile au dovedit, dacă mai era nevoie, că nu poți exista de unul singur în lume și nu poți rămîne la fel, într-un context în care lucrurile se schimbă mereu ; au dovedit că orice adevăr relativ conține, în mod firesc, incontestabil, elemente de adevăr absolut, strigător la cer, bătător la ochi pentru toată lumea ; că, în fine, adevărurile de mîine se nutresc întotdeauna din erorile de ieri.

Am trăit epoca răspunsurilor stereotipe, cînd ne era dictat ce să gîndim, ce să facem, cum să trăim. Erau răspunsuri care, de fapt, ocoleau întrebările, instituind la modul dezastruos dogma, asfixiind, încătușînd dureros sufletele, conștiințele. Răspunderile pot duce la moțăială ; întrebările au puterea de a trezi. Trezesc fiindcă ele înseamnă un trecut continuu și un prezent continuu, iar rațiunea lor, — anularea limitei, a constrîngerii. Răspunsul poate să mintă, întrebarea niciodată (cel mult poate deruta, neliniști). Din întrebări simțim urgența unui mod de viață, a unui nou și diferit echilibru moral, politic, social ; și simțim că, dacă nu vom fi în stare să ajungem la el, îi vom răpi vieții (scrisului, ca urmare), chiar rațiunea de a fi.

Respingînd iluzia unui adevăr unic, a unui adevăr dat odată pentru totdeauna, acceptăm implicit rolul decisiv al căilor alese pentru a-l căuta. Calea pe care mergem implică totdeauna o etică, condiție esențială a afirmării și supraviețuirii noastre. „În toate împrejurările vieții — nota Camus —, aruncat în lanțurile tiraniei sau liber să se exprime, — scriitorul poate regăsi sentimentul unei comunități vii care îl va justifica : sentimentul adevărului și al libertății". Căci literatura (literatura care nu e „literatură") nu înseamnă un adevăr de rangul doi, nu e subalterna socialului, politicului, economicului, nici sora lor vitregă, ci sora lor bună din familia adevărului. În Germania lui Hitler — se știe — operele și artiștii care contraziceau festivismul megaloman n-au mai avut drept de existență ; calea de „însănătoșire" (ca și la noi, în ultimii ani) a fost exterminarea psihică, morală, intelectuală.

„Totul a fost — scria Walter Mehring — o notorie „Eroică porcărie". Rîndurile se potrivesc, cum nu se poate mai bine, „eroului între eroi". Celui ce a înăbușit adevărul, favorizînd trăncăneala bezmetică, balamucul verbal, blocînd orice punere sub întrebare capabilă să lămurească adevărata stare de lucruri. Dezordinea istoriei reale se vedea înlocuită de ordinea unei istorii pseudoreale.

A existat, există, oare, vreo legătură între (ne)adevăr și (dez)ordine ? Un răspuns ni-l dădea, cu un an înainte, Andrei Pleșu *(Minima moralia).* Se spunea acolo că ordinea, dacă e, nu poate fi decît *totală*, coextensivă *omenescului* și, în fond, nimic altceva decît alt nume al lui. A spune că lumea e un amestec de ordine și haos e totuna cu a spune că lumea e *haos*, căci nu se poate susține ordinea unui sistem ale cărui părți sînt în afară de ordine, dacă în el există un coeficient de „întîmplare", totul e posibil ; *totul în afară de ordinea Adevărului.* Numai falsa ordine e dictatorială ; ea se știe șubredă și evită — spre a nu fi răsturnată — cel mai neînsemnat act de abatere ; ordinea reală, în schimb, absoarbe în ea stridențele, ca un organism sănătos în care orice deviere e adusă, printr-o spontană reacție, la omogenitatea funcțională.

Tot, poate, de la o *minima moralia* pleca Eminescu în 1881, cînd traducea și comenta aprecieri din „Journal des débats" la adresa României. Ziarul francez scria că „românii sînt, fără contestare, mai înaintați decît vecinii lor în ceea ce privește cultura intelectuală". Fără a-și ascunde un anumit orgoliu, Eminescu își dădea seama că, scutite prin forța lucrurilor de mari ambiții militare, națiile mici și mijlocii au ca șansă primă calea minții ; cu tristețe, însă, observa labilitatea politică, moralitatea precară, înapoierea socială, ignorarea valorilor. De aici, fireasca lui dorință de revigorare intelectuală, etică, a națiunii, plantarea unui sens în mijlocul nonsensului.

„Conștiința însîngerată a noii Europe" — cum a fost numită zilele acestea România — e astăzi semnul inaderenței la stultocrație, minciună, încătușare, umilință, non-sens. Semnul efortului, aproape incredibil, de a supraviețui.

Demagogia și foloasele ei

Gabriela GAVRIL

Timpul care s-a încheiat acum, epoca aceasta de groază, numită mereu, din frică, din inconștiență, din interes „epoca de aur" (și pentru călăi chiar a fost „de aur" !), a fost una a demagogiei. Demagogia a constituit un scut, o apărare pentru cei prinși în mecanismul ei, adică pentru toate acele marionete vorbitoare care au încercat să copie păpușile cele mai odioase ale țării, dar și pentru cei aflați în afara ei. Toată această ploaie de cuvinte, de declarații n-a făcut decît să încurajeze inerția, să mascheze lipsa de pregătire și incompetența. Mă refer la toți cetățenii care nu s-au compromis irevocabil înălțînd ode, clădind castele de minciuni, dar care s-au comportat ca și cum s-ar fi aflat „într-o casă străină", avînd, parcă, o mentalitate de chiriaș, de trecător, de om care nu se fixează nicăieri.

Ideea că sîntem furați, că nimic nu ne aparține și, deci, că nimic nu merită investirea forței noastre, a inteligenței noastre este, poate, cealaltă imagine a scutului demagogiei. De multe ori, indignarea sau nemulțumirea nu au fost decît mijloace poleite care ne-au permis să stăm degeaba, și încă avînd conștiința împăcată. E timpul să ne trezim, să ne dăm seama, după cum spunea Mihail Sebastian, că „am încheiat o socoteală, dar nu o existență". Nu mai putem fi neglijenți, nu mai putem exista fără rădăcini pe acest pămînt. Mai mult ca oricînd, acum, în aceste zile, cînd termenul de *patriotism* pare a fi fost compromis de demagogie, trebuie să-l reabilităm. Dar nu tot prin mijloace demagogice. Mai sîntem noi, oare, la vîrsta adolescenței romantice, să ne imaginăm cavaleri ai răzbunării cu priviri crunte și pistoale în mîini ? Singura adevărată „răzbunare" pentru tot acest timp negru, al incompetenței riguros organizate, al analfabetismului încurajat (și chiar dirijat de vechiul regim) ar putea-o constitui realizările noastre. Pentru români, indiferent de domeniul în care lucrează, singura „răzbunare" eficientă pentru crimele comise împotriva lor n-ar putea fi decît asigurarea unei reale reintrări în cursul firesc al istoriei, în umanitatea civilizată din care, împotriva voinței lor, au fost smulși. A venit vremea reintrării în istorie, deci, dar aceasta nu se poate face inventînd o nouă demagogie, ci numai prin instaurarea unor criterii de competență și printr-o necesară renaștere morală.

In memoriam

Dorin SPINEANU

dimineața se-mpart rînjind bucuriile
fiți atenți la idioți —, flicușorii
nu-și plătească întreținerea și chiriile
păzească în pace statu-palmă-barbă-coți

Unii să dea din coate, s-ajungă în față
alții să lingă mai dign
blidul e plin deși fundu-i malign
resturile — să se trimită în piață

tu, cu sîngele galben, de fiere
fă bancuri și-ascultă radioul, magul,
televizorul
halește de-acolo !
toate borăsc numai lapte și miere

Dorin SPINEANU

11.03.86

O viață și alte texte

Al. CALINESCU

Citesc, într-un număr special pe care o revistă i-l consacră lui Borges (în august ar fi împlinia 90 de ani), o „Cronologie" întocmită de Claude Couffon, reputat specialist în literatura sudamericană. Astfel de racursiuri biografice mi-au produs întotdeauna o senzație ciudată: tăiată în felii, împărțită în rubricuțe, jalonată de date, nume de persoane și de locuri, biografia începe să aibă un aer de implacabilă și în același timp aproape neverosimilă exactitate. În unele cazuri evenimentele se succed într-un ritm amețitor, în cîțiva ani se adună fapte, aventuri, pățanii de tot felul, triste, vesele, penibile, tragice, cît ar încăpea (dacă ar încăpea) în zece vieți. Parcurgînd paginile ce „rezumă" viața lui Borges, prima impresie a fost că scriitorul argentinian nu are ceea ce numim îndeobște o **biografie**. Nu fiindcă n-ar fi cunoscut situații ieșite din comun, chiar dramatice: în primul rînd, desigur, cecitatea, apoi accidentul stupid din 1938, urmat de o septicemie care l-a ținut timp de o lună între viață și moarte (după care, ca să se convingă pe sine însuși că nu a rămas cu cine știe ce sechele psihice, a scris **Pierre Menard, autorul lui Quijote**); sînt, de asemenea, anumite evenimente din viața personală care intrigă sau șochează: căsătoria, la 68 de ani, cu Elsa Astete Millian, pe care o cunoscuse în tinerețe (nu e oare aici subiectul unui recent roman de Marquez?), și cealaltă căsătorie, la 22 aprilie 1986 (va muri nici două luni mai tîrziu) cu Maria Kodama. În rest... În rest nu aflăm nimic „senzațional", nimic, spre exemplu, despre celelalte femei care, după însăși mărturisirea scriitorului, ar fi jucat un rol esențial în viața lui.

Fascinant e însă altceva: evenimentele vieții lui Borges sînt cărțile, atît cărțile pe care le scrie cît și — iar uneori mai ales — cărțile pe care le citește. Voi extrage, la rîndul meu, cîteva date („date"?) din biografia lui Borges, așa cum a fost ea rescrisă și rezumată de altul (situație, să admitem, ea însăși borgesiană). Copil, Borges are oroare de măști, de deghizări și de oglinzi (teme care ulterior vor reveni obsedant în operă). Mai tîrziu va mărturisi: „Dacă aș fi întrebat ce a contat cel mai mult în viața mea, aș răspunde: biblioteca tatălui meu. Mi se întîmplă uneori să cred că nu am părăsit niciodată această bibliotecă". Învață să citească mai întîi în englezește și abia după aceea în spaniolă. Cărțile și autorii preferați, pînă la vîrsta de șapte-opt ani: Twain (**Huckleberry Finn**), Bret Harte, Stevenson (**Comoara din insulă**), Wells, **O mie și una de nopți** (în traducerea engleză a lui Burton), Dickens, Hawtorne, Jack London, Poe, Lewis Carroll, **Don Quijote** (tot în englezește!). La șase ani declară: „Vreau să devin scriitor!" Mă rog, asta li se mai întîmplă și altora, dar știți cînd publică Borges primul text? Ei bine, în 1908, la vîrsta de **nouă** (nu, nu e o greșeală de tipar) ani: traduce în spaniolă **Prințul fericit** al lui Oscar Wilde iar traducerea apare în cotidianul **El Pais** din Buenos Aires. Textul fiind semnat Jorge Borges, toată lumea a crezut — își va aminti scriitorul — că ea aparținea tatălui. De la bun început apare, așadar, tema „celuilalt" Borges.

Ce citește adolescentul, liceanul Borges? Rimbaud, Daudet, Hugo, Flaubert, Maupassant, Remy de Gourmont, Baudelaire, Verlaine, Zola, Barbusse, Romain Rolland, Carlyle, Chesterton, Whitman, de Quincey. După bacalaureat, scrie sonete în engleză și în franceză, învață germana pentru a-i citi pe Nietzsche și pe Schopenhauer; descoperă poezia modernă prin intermediul expresioniștilor germani. Primul articol critic — la 20 de ani, despre scriitorii spanioli Azorin și Pio Baroja. Cinci ani mai tîrziu, Borges se pasionează pentru **Encyclopaedia Britannica**: fiecare articol îi apare ca o monografie, o carte în miniatură; enciclopedia, ca structură și ca tip de practică scripturală, reprezintă — vor nota criticii — un model al eseurilor și al povestirilor lui Borges.

De aici încolo, Couffon nu mai înregistrează decît în mod cu totul excepțional lecturile lui Borges (dar faptul că lista se încheie cu o enciclopedie, cu o carte a cărților, mi se pare o coincidență deloc lipsită de semnificație). Urmează cărțile scrise și publicate, iar apoi, mai ales după 1960, călătoriile (străbate mapamondul în lung și în lat), conferințele, congresele internaționale, premiile. Viața lui Borges se deschide către exterior, tocmai acum, cînd cecitatea e totală. E o prezență publică, se înmulțesc interviurile, confesiunile, prefețele. Biblioteca rămîne ascunsă în eul profund, ar zice Proust. Căci iată cum își prezintă poemele din 1977 dedicate Mariei Kodama: „Dintre toate cărțile mele, aceasta e cea mai intimă. Fac aici risipă de referințe literare: la fel făcea și Montaigne, cel care a inventat intimitatea".

Ce-ar mai fi altceva? Ar fi că mama lui Borges a murit în 1975, la vîrsta de 99 de ani; că tatăl său, orb și el (boala se instalase în familia Borges de cinci generații), a publicat în 1921, pe cheltuială proprie, un roman istoric; că în 1979, în timpul unei mici intervenții chirurgicale realizată sub anestezie locală, Borges a explicat medicului și asistenților etimologia cuvîntului „quirofano" (bloc operator).

Altfel, în viața lui Borges nu s-a întîmplat mare lucru.

Acest text a fost scos din numărul 5 al revistei de către funcționarii Consiliului Culturii.

Invazia

Carmelia LEONTE

Păsările moarte, scoțînd triluri sfîșietoare, năvăliră prin geam.

Realizară o frînghie a Morții, care începu să-l înfășoare.

El își spărsese ochii de sticlă și mișcarea rămăsese singurul său mod de a plînge.

Dar, iată, aceste păsări îl umpleau camera, îl striveau într-un colț al ei, îl sufocau.

Începuse să simtă încrîncenarea oricărui milimetru de spațiu.

Din cînd în cînd, mintea îi era fulgerată de incendierea imaginii sale, în oglindă.

Trebuia să plece.

Dar singurul mod era renunțarea la sine.

Privi deznădăjduit în jurul conștiinței sale și văzu mări de păsări moarte, invadînd-o.

Trebuia să plece.

Își aminti că orice pasăre e o poartă spre început.

Izbucni într-un hohot de plîns dement, scheletic.

Se sperie și tăcu.

Oricum,

nimeni nu mai putea să-i ierte singurătatea.

Cei morți

Lucian VASILIU

Au murit atîția tineri care puteau scrie versuri,
care nu-l vor mai citi pe Eminescu,
care nu vor mai putea frecventa sălile de studiu
ale BIBLIOTECII CENTRALE UNIVERSITARE
sau expozițiile MUZEULUI DE ARTA.
Au murit atîția tineri,
cu fața îngropată în asfaltul terorii,
fără candelă, în murmurul incunabulelor arse.
Au murit atîția tineri,
cu pieptul dezgolit ca marea la răsăritul soarelui,
în inimă cu mamele, certitudinile, surorile noastre.

În numele lor,
toate mașinile de scris
amuțesc pentru un moment de reculegere.

Cameleoni... Cameleoni... Cameleoni...

Emil BRUMARU

Adaug la articolul apărut în prima ediție specială a Convorbirilor literare cîteva rînduri din Brehm.

„Oamenii folosesc deseori denumirea de cameleon pentru a caracteriza o schimbare rapidă a coloritului, a concepțiilor sau a convingerilor. Cu toate acestea, nu toți cei care fac comparație cu cameleonul au o idee precisă... Sînt cunoscute peste 85 de specii... Ochii (cameleonilor) sînt mari și stau în adîncituri largi... Fiecare ochi se poate mișca independent de celălalt și astfel fiecare din ei poate fi mișcat în sensuri diferite, înregistrînd simultan două imagini deosebite. Cu unul din ochi... își privește prada, în timp ce cu celălalt ochi cercetează drumul spre pradă sau împrejurimile... Limba este un instrument foarte important, fiind aproape tot atît de lungă ca și corpul și putînd fi azvîrlită înainte... Coloritul cameleonului se poate schimba repede și des prin efectul diferitelor influențe interne și externe".

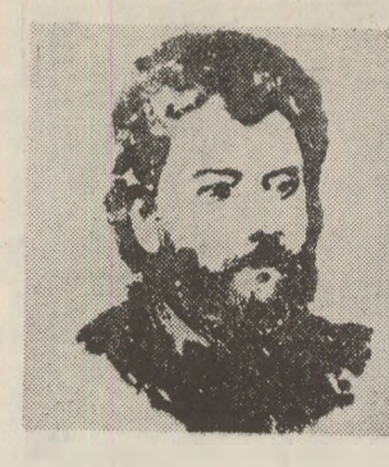
Pentru curioși, specii de cameleoni:

— Cameleonul comun
— Cameleonul cu trei coarne
— Cameleonul frunză
— Cameleonul de munte
— Cameleonul din Sudan
— Cameleonul madagascarian
— Cameleonul panteră
— Cameleonul zdrențuit
— Cameleonul pitic multicolor.

Lăsînd gluma la o parte, să ne gîndim bine că fenomenul „cameleonismului" surpă adevărul, creează neîncredere, dăunează profund și perfid libertății cucerite.

foto: Dan Mititelu
(din revista **Opinia studențească**)

Centenar Creangă

Vis în bojdeucă

Visam în vis că m-a primit în casă
încă mai simt a mîinilor dogoare
văd ochii-i în a cerului mișcare.
și vocea i-o aud cînd viforoasă

cînd ca o orgă scufundată-n mare.
Înfriguratu-mi manuscris pe masă
se răsfoiește singur și-l apasă
la șocul luminării ce tresare

mirări interogații și dojane.
— Cu ce-am greșit? și fețele blajine
de sfinți-țărani mă mustră din icoane.

— Nu i-ai uitat? Ia spicul de secară
să-ți luminezi! (Dar cineva din mine
cu capul retezat cădea pe scară.)

Horia ZILIERU

Împotriva urii și imposturii

Dumitru VACARIU

Regimul totalitar care a oprimat poporul român atîtea decenii la rînd și a făcut să se nască atîtea tragedii fără egal în viața acestui neam, a avut, în același timp, și groaznica menire de a înscrie în istoria României, cu litere de întuneric, numele celor mai odioși monștri. Aceste specimene hidoase și de tristă faimă în existența noastră și a întregii omeniri alături de Nero, Hitler, Stalin și alții, au năvălit în viața noastră parcă special pentru a ne demonstra de cîtă bestialitate, ticăloșie și demagogie sadică poate fi în stare forța oarbă a prostiei și imposturii. Poporul nostru a demonstrat însă și de această dată, poate mai mult decît în oricare altă perioadă de răscruce din istoria sa, uriașele valențe ale sacrificiului de care poate da dovadă, ale atașamentului total față de idealurile nobile ale umanismului celui mai deplin, făcîndu-ne să revenim în fața întregii lumi purificați din haosul celor mai năpraznice suferințe.

Nu sînt un om capabil de ură și de răzbunare. De altfel n-am fost niciodată în stare să fac conștient un rău cuiva, oricît de mult s-au străduit slugoii totalitarismului dement să mă determine să devin fiară. Dar, treptat-treptat, am început să urăsc, cu o cruzime de care nu m-am crezut niciodată în stare, pe cei care meritau cu adevărat roadele acestei uri, respectiv perechea celor doi reprezentanți ai ticăloșiei, urii, minciunii și răutății. Dar tot treptat-treptat mi-am dat seama că nu numai aceștia sînt de vină pentru toate dramele care se petrec în țară, ci și susținătorii lor, indiferent de poziția socială, iar în ultimă instanță fiecare dintre noi, care, datorită unui motiv sau altul, ținem capul plecat și acceptăm deliberat să ne hrănim cu întuneric, minciună și ură.

Ne-am trezit însă, în sfîrșit, din coșmarul care părea pentru orice om de bună credință cu iz de veșnicie. Ne-am trezit cu mintea mai luminată, cu ochii deschiși mari spre adevărul adevărat, ne-am trezit într-o lume parcă total nouă, pe care am dorit-o fiecare, indiferent dacă urmele supliciului „epocii de aur" se mai văd încă. Păcat, cumplit de mare păcat că din acest dureros coșmar ne-am trezit mai puțini cu vreo 60 000 de îndrăgostiți de viață adioma nouă. Fie-le țărîna ușoară! Sper că pentru acești eroi ai salvării poporului nostru se va ridica în curînd cel mai măreț monument în care să le dăltuim memoria pentru eternitate, iar ziua de 22 Decembrie 1989 să devină ziua noastră națională! După trezirea de care vorbeam anterior însă, ne așteaptă pe toți sarcina edificării cu adevărat a societății pe care am visat-o fiecare zeci și zeci de ani la rînd. Dar pentru acest sacru deziderat al prezentului trebuie să renunțăm de la bun început la ură și la impostură! Cei care ne-au învățat să ne urîm cu atîta înverșunare au trecut deja în lumea beznelor din care veniseră. Vor mai merge și alții după ei în urma dreptei judecăți a poporului. Noi însă trebuie să renunțăm la ură! Dacă nu facem acest lucru, vom da naștere la haos și vendete interminabile. Apoi trebuie să nu mai promovăm pe viitor dosarele în locul valorilor autentice! Daci să nu dăm apă la moară din nou imposturii, în orice domeniu de activitate. Oare nu tocmai acești impostori neaveniți și cu o fantastic de mare doză de prostie ne-au determinat pe fiecare în parte să spunem că e „alb" atunci cînd vedeam clar că e „negru"? Și să ne facem că rîdem atunci cînd inimile noastre plîngeau?

Oameni buni, haideți măcar acum să unim toate forțele acestui popor și cu ele să construim ziua de mîine pentru copiii și copiii copiiilor noștri! Și, întrucît minunatul nostru tineret a dat dovada celor mai mari sacrificii și celor mai înălțătoare acte de eroism, haideți să le dăm acestora întîietate în toate domeniile de activitate, fără a renunța însă la experiența marilor specialiști mai maturi, atunci cînd aceștia merită întru totul stima noastră!

Și fără lozinci sforăitoare, oameni buni! Ne-am chinuit atîtea decenii ochii cu minciunile sfruntate ale demagogilor! Și fără ședințe interminabile, fără nepotism, fără toate celelalte racile ale „epocii de aur"! Haideți, oameni buni, să învățăm cu adevărat să fim liberi, măcar pentru copiii noștri dacă pentru noi acest cuvînt, libertate, a fost uzat prea mult de zimții urii și imposturii!

Redacția: Iași, Casa cu absidă, Centrul civic; telefon (981) 16242 ● Administrația: București, Calea Victoriei nr. 115, tel. (90) 506618.

COMITETUL PROVIZORIU DE COORDONARE
Liviu Antonesei, Emil Brumaru, Al. Călinescu, Nichita Danilov, Daniel Dimitriu, Alexandru Dobrescu, Grigore Ilisei, Constantin Pricop, Horia Zilieru

● Prețul unui exemplar: lei 5.
Abonamente: 6 luni, 30 lei; 1 an, 60 lei.
Pentru străinătate abonamentele prin I.L.EXIM. — departamentul export-import presă, București, str. 13 Decembrie nr. 3. P. O. BOX 136—137, telex 23226.